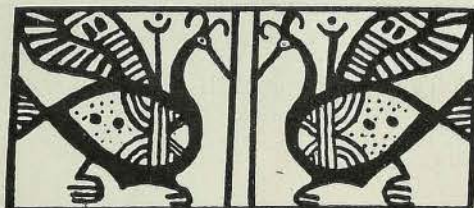

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΖΩΗ ΚΑΡΕΛΛΗ, Α. ΙΑΚΩΒΟΥ, ΠΕΤΡΟΣ ΓΛΕΖΟΣ, Γ. ΣΑΝΤΗΣ, Κ. ΧΡΥ-
ΣΑΝΘΗΣ, Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ, ΜΙΜΗΣ ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ, ΔΗΜ. ΣΙΑΤΟΠΟΥΛΟΣ,
ΣΤΕΛΛΑ ΜΑΡΙΝΑΚΗ, ΡΟΓ. ΛΟΓΓΙΔΗΣ, J. GAUST, M. TANNELLI, ΙΑΚ.
ΚΥΘΡΕΩΤΗΣ, ΑΝΔΡΕΑΣ ΘΩΜΑ, Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ, ΦΡ. ΒΡΑΧΑΣ.

177-178

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος έκδοτης: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ἀνδροκλέους 2, Λευκωσία, Τηλ. 65900

Ἐτησία συνδρομή	£ 1,500 μιλς
Ἐτησία συνδρομή διὰ ἐμβλιοθήκες, σχολεῖα, ὀργανισμοὺς	£ 2,000 μιλς
Ἐτησία συνδρομή ἐξωτερικοῦ	£ 2,500 μιλς
Τιμὴ Τεύχους	£ 0.250 μιλς

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Κλισὲ καὶ φωτογραφίες ἐπιστρέφονται.
Τὰ ἀνάτυπα πληρώνονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΖΩΗ ΚΑΡΕΛΛΗ: Ὁ Δεῖπνος	237
Α. ΙΑΚΩΒΟΥ: Οἱ αἰῶνες ποὺ ἀνθοστολίσες	239
Π. ΓΑΕΖΟΣ: Ἡ «Ὁμόνοια» (βιήγημα)	240
Γ. ΣΑΝΤΗΣ: Τρία ποιήματα	242
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ: Ὁ! ἐσεῖς οἱ μετέπειτα	244
Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ: Ἡ σιωπὴ καὶ ἡ πράξις (δοκίμιο)	245
Μ. ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ: Κερθνεα, Τοπίο, Γαλήνη	251
ΔΗΜ. ΣΙΑΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ἀρξαμένης ὁδοῦ καὶ ἐνενηκοστῆς Ὀλυμπιάδος (βιήγημα)	252
ΣΤΕΛΛΑ ΜΑΡΙΝΑΚΗ: Γράμματα ἀπὸ τὴν Κύπρο	255
ΡΟΓ. ΔΟΪΖΙΔΗΣ: Γιορτὲς τῆς Ἀνοξέως στὴν Ἑλληνικὴ Ἀρχαιότητα καὶ ὁ ρόλος τῆς μουσικῆς	258
J. GAËST: C. Stergiopoulos, K. Chrysanthis, C. Karyotakis (μεταφράσεις)	265

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ — Κ. Χρυσάνθη: Ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος καὶ ἡ θέσις του — ΣΧΟΛΙΑ — Κ. Χρυσάνθη: Ἡ δραστηριότητα τοῦ πρέσβυ κ. Μιχ. Δούντα, Ἐνα ποίημα τοῦ L. Roussel — ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ — Μ. I a n n e l l i: Ἄ. Περνάρη «Τὰ πάθη τὰ σεπτὰ», Ἡλ. Σιμόπουλου «Ἐναγώνια», Μ. Αυγίζου «Πολιορκία» καὶ «Μαρτυρολόγιο» — Ἰακ. Κυθρεώτη: Χρυσ. Ζιτσαῖας «Προσωπικὴ κατάθεση» — Ἀνδρ. Θωμᾶ: Κρίτ. Ἀθανασούλη «Ὁ Ἀγαθάγγελος, ὁ Ἐφιάλτης καὶ τὰ Συμβάντα» — Γ. Χατζηκωστῆ: Κείμενα καὶ μελέται νεοελληνικῆς φιλολογίας. — ΠΕΝΘΗ — Φρ. Βράχα: Βίας I. Μαρκίδης — ΠΕΝΙΚΑ — ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ — ΑΒΛΕΨΙΑ — ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ.

BIBLIA Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ

ΛΥΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ (Κρατικὸ Βραβεῖο Ποιήσεως Ἑλλάδος) σελ. 474	£ 3.000
ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ I (τῆς γλυκείας χώρας Κύπρου) (4 νουβέλλες)	
	σελ. 276 £ 2.500
ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ II (ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιο ἑνὸς γιατροῦ) (μυθιστόρημα)	
	σελ. 112 £ 1.250
ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ III (ἱστορίες ἀπὸ τὴν Κύπρο τὴν ἀγέρινη) (49 διηγήματα)	
	σελ. 224 £ 2.250
ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ IV (ἕνα γαλάζιο κορίτσι ἀπὸ τὴν Κύπρο)	
	(4 νουβέλλες) σελ. 200 £ 3.000
ΔΡΑΜΑΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ (ἔντεκα δραματικὰ ἔργα) σελ. 334	£ 3.000
Οἱ ΔΙΣΕΚΤΕΣ ΧΡΟΝΙΕΣ (ποιήματα) σελ. 48	£ 0,500

Πωλοῦνται στὰ Βιβλιοπωλεῖα καὶ στὴν «Πνευματικὴ Κύπρος»

Υπεύθυνος κατὰ τὸν νόμον: δρ Κ. Χρυσάνθης.

Τυπώθηκε στὰ Τυπογραφεῖα «ΘΕΟΠΡΕΣΣ», Τηλ. 44940, Λευκωσία.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

Πνευματική Όμάδα: ΦΡΙΞΟΣ ΒΡΑΧΑΣ, Κ. ΜΟΝΤΗΣ, ΤΑΚΗΣ ΦΥΛΑΚΤΟΥ,
Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ
Υπεύθυνος: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΙΕ'

ΙΟΥΝΙΟΣ — ΙΟΥΛΙΟΣ 1975

ΑΡ. 177—178

Ο ΔΕΙΠΝΟΣ

Σάν ήρθε ή ώρα ή καλή, πάλι
νά ξημερώσει με τής αύγής τὸ φῶς,
τὰ μάτια ἄνοιξε ή γυναίκα κι' εἶπε:
«πάντα τὸ φῶς μᾶς ἔρχεται
κι' ἂν μᾶς παιδέψει ή νύχτα
μέ μυστικά και θαύματα φριχτά,
τὸ φῶς τὰ ξεδιαλύει,

ή μήπως

ή βαθειά ψυχή μας χωρεῖ διπλό
τὸ μυστικό τής νύχτας και τής μέρας;»

Σηκώθηκε, ἄνοιξε τὸ παράθυρο
κι' ἔνας ἀέρας, λίγο ψυχρός, ἀκούμπησε
τὰ δάχτυλα στοῦ μέτωπο, ὅπου ἀκόμα
μέναν οἱ σκιές τοῦ ὕπνου.

Σκέφτηκε τὸ διάφανο νερό,
πού παίρνει στή λαμπράδα του ὅλα τὰ χρώματα,
πῶς θὰ τῶπαιρνε και πᾶνω στοῦ προσώπου
τῆ νυχτερινῆ ἀχλύ θὰ τῶρριχνε.
«Ἄνεμος και νερό» εἶπε, κατάλαβε
πῶς χαμογέλασε και πρόσθεσε:
«κι' ή γῆ ὅπου πατῶ τ' ὄρθιο μου σῶμα».

Τί ώρα θάρθει σκέφτηκε και διαρωτήθηκε
ἂν τούτ' ή σκέψη κρυφά κατεῖχε τὸ μυαλό της,
πέρ' ἀπ' τὸ φανερό. Ἄν τούτ' ή σκέψη
μέ ὄνειρα τερπνά ή δύσκολα τήν παίδεψε,
ἀκόμα και στοῦ ὕπνου πού πάντα φυλάγει
πίσω ἀπ' τὰ χαμηλωμένα εἰσέφαρα
φόβους, δειλές ἐλπίδες ή χαρούμενες,
τις καθαρές μαζί και τις θολές ἐπιθυμίες.

Μήπως φοβόταν τώρα τή συνάντησή;
Τί σήμαινε καινούργια πάντα ή προμονή,
ἐπιστροφή διαφορετική, ὅπως τή νόμιζε,
ἀπ' τήν πρώτη;

— Πόσο νά εἶχε ζήσει ἄραγε
ή γυναίκα ἀπό τότε πού τὸ χαίρε
δὲν μπόρεσε ν' ἀκούσει καὶ τώρα,
τί περιμένε; Μήπως ἡ ἀναμονή τὰ περιείχε ὅλα
δίχως νά ὑπάρχει θέση γιὰ κανένα, ξεχωριστή;
Διάκρινε τήν ὑποταγή της.

Ἦταν χειμώνας καὶ ἡ ἄνοιξη πίσω,
μακριὰ μέσα στὸ χρόνο ἀνθισμένη.
Φέρνει ποτέ ἄνοιξη δύσκολη,
ἠλιόχαρη ἀργασπορημένη ὥρα;
Αὐτὸ ρωτήθηκε, τὸν ἑαυτὸ της ἔκρινε
μὲ κάποιαν ἐπιείκεια σὰ νᾶτανε μικρὸ παιδί
καὶ πρόσθεσε: «Πόσο μπορούμε
νά περιέχουμε τήν πᾶσαν ἔποχή,
σὰν τή ζωὴ παραδεχτοῦμε.

Ἡ κίνησή μας πού τὴ θαρροῦμε δύσκολη,
γίνεται ἀπλή, ἔξαφνα ἀποδίνεται δίχως ἔτοιμασία.
Ὅπως τήν ἔχει ὀρίσει ἡ ψυχὴ μὲ τὸν ἀγνώριστο,
κρυφὸ μαζὺ καὶ φανερὸ ἀγῶνα».

Ἦταν Κυριακὴ ἔμορφη σχόλη.
Ὁ ἥλιος ψήλωνε δίχως βαρειές, δλόχρυσες
τυράδες ὅπως στὸ μέγα καλοκαίρι.
Τὸν κοίταξε κατὰματα ἡ γυναίκα, ὅμως
ἀμέσως χαμήλωσε τὸ βλέμμα της.
Ἀκόμα φοβόταν τήν ἀνθρώπινη ὑπεροψία
πού ἐπιμένει ὅταν δίνει κι' ὅταν παίρνει
κι' ὅταν ὑποτακτικὰ ζητεῖ.

Ἡ ἀπλή χαρὰ ἔκανε νά γλιστρήσει
ἀπὸ πάνω της, σὰ θροσερὸ νερὸ
πού περιβάλλει μὲ ἀγνότητα τὸ σῶμα.
«Πόσο παραπατῶ ἀκόμα!»
Κι' ἡ ἴδια ἀντεῖπε: «ἀνθρώπινο εἶναι κι' αὐτὸ
κι' ἁμαρτία, πού, ἀκόμα, πάω νά βάλω
περίσσιο θάρος στίς ἀνθρώπινες κινήσεις μου».

Σὰν ἦρθε ἡ ὥρα ἡ ἑσπερινή
κουρτάλισε ἡ πόρτα, ἡ γυναίκα ἄνοιξε
καὶ κείνος ρώτησε: «πῶς εἶσαι;»
Δὲν μπόρεσε αὐτὴ ἀμέσως ν' ἀπαντήσει,
γιατὶ τώρα τῆς φανερώθηκε,
πόσο ἡ θωριά του ἦταν ἀνθρώπινη
κι' ὅμοια μὲ τὴ δική της.
«Χαίρε» τοῦ εἶπε τότε καὶ κατάλαβε

πώς ή χαρά για τους ανθρώπους είναι
 όπως και ή λύπη, καθημερινή, σαν τὸ ψωμί
 πὸν θρέφει τὸ ἀνθρώπινο κορμί.

Ὅταν καθήσανε στὸ δείπνο
 ρώτησε σοβαρὰ αὐτός, ἐλάχιστα χαμογελώντας:
 «ἔσὺ τὸ ζύμωσες;» — «Ὅχι», ἀπάντησε ἤσυχα
 ἡ γυναίκα. «Ὅπως τὸ ξέρεις,
 δὲ μὲ λένε Μάρθα».

Κι' ἦπιαν μαζὺ
 κι' ἀπὸ τὰ χωριστὰ ποτήρια τους,
 ἄσπρο κρασί, συγκερασμένο μὲ νερὸ καθάριο.

ΖΩΗ ΚΑΡΕΛΛΗ

«ΟΙ ΑΙΩΝΕΣ ΠΟΥ ΑΝΘΟΣΤΟΛΙΣΕΣ...»

Οἱ αἰῶνες πὸν ἀνθοστόλισες Σ' ἀκρωτηρίασαν
 γιὰ νά ναι πιδ ὄρατὸς ὁ ἥλιος τοῦ αἱματός Σου.
 Μὲ τὰ βέλη τῶν Ἀσσυρίων, τῶν Τούρκων τίς ἐρπύστριες
 χωρὶς οὔτε κἄν τὸν ἀντικατοπτρισμὸ μιᾶς ἐλπίδας
 ἀγωνίστηκες μόνη, χρόνια καὶ χρόνια.
 Ἐάφνου τὰ ρυάκια πλάτυναν καὶ χώρεσαν τὸν Ὀκεανό.

Σὲ ἑκατὸ δισεκατομμύρια χρόνια θὰ Σὲ ξαναδῶ,
 Κόρη τοῦ Ποταμοῦ. Σὲ ἑκατὸ δισεκατομμύρια χρόνια
 θὰ Σοῦ τραγουδήσω ξανά τὸν ὕμνο τῆς Ὁμορφιάς καὶ τῆς Λευτεριάς.

Μὲ ταξιαρχίες γαλαξιδῶν παραταγμένες νὰ Σὲ φρουροῦν,
 μὲ ἄστρον ἐνέδρες καὶ μὲ περιπολίες φεγγαριῶν
 τὸν γόο τῶν ἀγκυλωμένων στὰ στήθη Σου αἰῶνων
 μὲ ὀργή καὶ μὲ πάταγο στὰ βάραιρα ἐξακοντίζοντας
 θάρθῶ νὰ Σοῦ ξαναπῶ τὸ παραμῦθι τῆς Ρήγαινας.

Τὰ μάτια Σου θὰ ξανακαθρεφτιστοῦν στὰ δικά μου
 καὶ θὰ Σὲ πάρω νὰ ξεφυτίσουμε μιὰ νύχτα στὸν Πενταδάκτυλο.

Σὲ δεκαεφτά χρόνια θὰ Σὲ ξαναδῶ
 νὰ λούζεσαι σὲ ἱριδισμοὺς γιαισεμιῶν,

ὅταν ἡ τυραννία τοῦ ξίφους θὰ σκοντάφτη σὲ ἄλλες φεγγαριῶν
 καὶ σὲ ἀνεκτίμητων δακρύων ἀπολιθώματα.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΙΑΚΩΒΟΥ

Η "ΟΜΟΝΟΙΑ"

(Ά φ ή γ η α)

Ο χειμώνας ανηφόρισε πάλι κατά τα βουνά μας. Οι κορφές των Φαναριών Ισκιώνονται συχνά τώρα με σκοτεινά σύννεφα κι' ή ξως πριν από λίγο πράσινη βουνοπλαγιά της Κορακιάς και ή λαγκαδιά σκούρησαν, πήραν χρώμα βαθύ. Πέρα ο περήφανος Ζας δέχεται κι' αυτός τις συννεφιές. Περνούν επάνω του κοπαδιαστά, μα πάντα σχεδόν ή κορφή του, ή «μύτη» του λευτερώνεται, προβάλλει γκρίζα στον ουρανό. Στα μεγάλα δέντρα, στους θρεείς, τα φύλλα κιτριάνισαν, άρχισαν να φυλλοροοούν. Και με τις βροχές τα ρυάκια ζωντάνεψαν, κελαρύζουν, μα ο άνεμος, που μαστιγώνει ελο τον τόπο, καλύπτει το κελάρυσμα με τη βοή του. Ο άνεμος! Όταν άρχισει σιγά - σιγά να δυναμώνει, γίνεται πιά εφιαλτικός: Ευρίζει και το κοκκινόχωμα άκόμη από τα δώματα των σπιτιών, ξεκολλάει άκόμη και χαλικιάκια από τις τσιμεντένιες ταράτσες, που τώρα τα τελευταία χρόνια πλήθυναν. Μπορεί και άνθρωπο να ρίξει κάτω, αν τον βρει μοναχιασμένο πεζοπόρο σε καμμιά ράχη βουνού.

Μά ο βαρύς χειμώνας άπλώνει το βασιλικό μανδύα του επάνω στο χωριό εκεί, κατά τα Χριστούγεννα. Τότε ή παγωνιά του άνεμου φτάνει ξως τα φυλλοκάρδια των ανθρώπων, κι' όταν το χιόνι απαλύνει κάποτε - κάποτε τη δύναμή του και τον μερέφει, παγώνει τώρα αυτό ελο τον τόπο βουλα, γίνεται παγίδα για τους γέροντες και τους άνάπηρους. Είναι τότε ο καιρός που ο γέρο - Στέφανος άνάθει τη σόμπα του καφενείου του.

Το καφενείο του γέρο - Στέφανου ήταν στα παλιά χρόνια Προξενείο της Γαλλίας. Τα χρόνια εκείνα, που και στα χωριά μας υπήρχαν Προξενεία «ξένων δυνάμεων», στα χωριά μας που τώρα δέν έχουν καλά - καλά ούτε κοινοτικό γραφείο, ούτε γραφείο της Χωροφυλακής. Είναι παλιό στενόμακρο κτίριο, γερά χτισμένο, με χονδρούς τοίχους, θολωτό σαν εκκλησιά, με τα Φράγκικα οικόσημα στις ξώθυρες. Η μιá ανοίγεται προς την «πλάτσα», ή άλλη κατά τη λαγκαδιά με τ' άμπέλια και τα «πισιτικά». Η επίπλωση του καφενείου είναι κι' αυτή παλιά. Εύλινα σκούρα τραπεζάκια, σκληροί πάγκοι, λίγες παλιωμένες καρέκλες, ο μπουφές με τα πιστήρια και τα μπουκάλια των πιστών και το τζάκι με τα καφεθοκούτια και τα σύνεργα της φωτιάς. Και την «Ομόνοια»! Είναι αυτή μιá μικρή θερμάστρα, τοποθετημένη στο κέντρο της σάλας, με μπουριά δφωμένα προς το παράθυρο. Είναι μιá παλιά μαντεμένα θερμάστρα, ποιός ξαίρει από ποιόν παλιό τεχνίτη των γύφτικων της οδοϋ Ηφαίστου στην Αθήνα ή από ποιόν βιοτέχνη της Σύρας καμωμένη. Απλή, δυνατή, χωρίς στολίσματα, χωρίς πολυτέλειες. Μόνο στην κορφή της, κάτω από το στόμα, χαραγμένο άπλο κι' αυτό, αλλά έντονο, ευκρινές το δνομά της: «Ομόνοια». Γιατί τάχα τη βάπτισε έτσι ο βιοτέχνης; Ήθελε να συμβολίση την ευφρόσυνη γαλήνη, που προσφέρει στους ανθρώπους ή σύναξη γύρω από την εστία, τη γλύκα της θαλωρής, που χαρίζει ή φωτιά υποταγμένη στο σίδερο, την αδελφωσύνη, που προκαλεί;

Αν ή εξήγηση αυτή για κάθε άλλους τόπους και για άλλες εποχές θα ήταν κάπως «φιλολογική», είναι τώρα εδω τουλάχιστον στο χωριό μας, κυριολεκτική: Συνάζονται γύρω από την «Ομόνοια», άπλώνουν προς αυτήν Ικευτικά με άνοιχτές παλάμες τα χέρια οι γέροντες κι' άρχίζουν το κουθεντολόι. Όταν κουραστούν, το διακόπτουν, μένουν σιωπηλοί, στοχαστικοί, ύστερα κάποιος καθυστερημένος έρχεται, παραπονιέται κι' αυτός για το σκληρό καιρό και κάθεται κοντά τους. Εδω δέν είναι βολικό ούτε χαρτιά να παίξουν, έτσι να φωνάξουν, να γκρινιάσουν λίγο. Μένον ηρεμοί, μονιασμένοι, σχεδόν μακάριοι.

Ο γερó - Στέφανος τροφοδοτεί την «Ομόνοια» με «άμπιρινά». Η εδλογημένη ελιά άφινει κατάλοιπο του καρπού της την πορίνα, που ο γέρο - Στέφανος φροντίζει έγκαιρα να την προμηθεύεται. Στα παλιά χρόνια ο άμπιρινάς, ήταν άκόμη πιό γλυκός για τη φωτιά, καθώς τα

ἀρχαία χειροκίνητα λιοτρίβεια δὲν ἔπαιρναν ὄλο τὸ λάδι ἀπὸ τὸ λιόκαρπο. Τώρα τὸ μεγάλο μηχανοκίνητο ἀφίνει τὸν «ἀμπιρινᾶ», στεγνὸ ξύλο σχεδόν, καφετιά τρίμματα, ὁμως καὶ πάλι περίφημο γιὰ τὴ φωτιά.

Ὁ γέρο - Στέφανος ἔχει καὶ ξύλα. Κάποτε τροφοδοτεῖ καὶ μὲ αὐτὰ τὴν «Ὀμόνοια». Τότε αὐτὴ ἀνάθει πιδ παραστατικά, τὰ ξύλα τριζοβολοῦν, δίνουν φωτιά ὀρητική. Μὰ ὁ ἀμπιρινᾶς εἶναι θετικός, σταθερὸς ἡσυχος.

✱

Κάθομαι σὲ μιὰ γωνιά τοῦ σκληροῦ πάγκου καὶ γουλιὰ - γουλιὰ πίνω τὴ ρακή, ποὺ τώρα τὰ τελευταῖα χρόνια ἀντὶ τὸ χταποδάκι μεζές της τὴ συνοδεῖ στὰ καφενεῖα τοῦ χωριοῦ τὸ ξερὸ «Ἀράπικο» φυστίκι. Ὁ γέρο - Στέφανος κάθεται κοντὰ μου, παίζει στὸ χέρι τὰ κλειδιά του περασμένα σὲ μιὰ ἀλυσσιδίτσα, μοῦ ζητάει νέα :

— Εἶντα νέα; Ἐκούστη τίτσα;

Εἶναι συμπαθητικός, ὄμορφος «δρακάς», ἕνας ἀπὸ τοὺς λίγους, ποὺ φοροῦν ἀκόμη τὴν παλιὰ φορεσιά τοῦ τόπου, τὴ γαλάζια θράκα, τις κεντητὲς κάλτσες, τὸ «μπιρίκο» ἐπάνω ἀπ' τὸ πουκάμισο. Τὸ πρόσωπό του εἶναι ῥόδινο, μοιάζει σχεδόν νεανικό, τὰ λευκὰ μαλλιά του βοστρυχωτά. Στὰ παλιότερα χρόνια ἦταν βοσκός, μὲ γιδοπρόβατα πολλὰ, νοικοκύρης ἀπὸ τοὺς καλοὺς τοῦ τόπου. Τώρα ποὺ γέρασε, πιδ πολλὴ γιὰ νὰ «σκοτώνει» τὴν ὥρα του, παρὰ γιὰ νὰ «καζαντίζει» ἀραξε ἐδῶ στὸ μικρὸ του καφενεῖο μὲ τὴν ἀραιὴ πελατεία. Οἱ πελάτες εἶναι οἱ περισσότεροι συγγενεῖς, φίλοι παλιοί, βοσκοὶ ποὺ κι' αὐτοὶ γέρασαν κι' ἀποσύρθηκαν. Τὸν γέρο - Στέφανο στὶς ὥρες τῆς «αἰχμῆς» βοηθαίει κι' ἡ συντρόφισσά του. Εἶναι κι' αὐτὴ συμπαθητικὴ γυναῖκα, ὁμως κάπως πιδ αὐστηρὴ ἀπὸ ἐκεῖνον.

✱

Λοιπόν! Τὸν τελευταῖο καιρὸ, γέρο - Στέφανέ μου, τὰ «νέα» δὲν εἶναι εὐχάριστα: Στὸ μεγάλο Ἑλληνικὸ νησί, ποὺ αἰῶνες καὶ αἰῶνες ὁ Ἑλληνισμὸς τὸ κατοικεῖ, τὸ ζωντανεῖ καὶ τὸ δουλεῖ, τὰ «πράματα» ἀγρίεψαν. Τὸ ξαίρεις, δά, κι' ἐσὺ αὐτὸ, τὸ ξαίρουν κι' ὄλοι οἱ Ἑλληνες. Οἱ λίγοι ξένοι συγκατακοί, ἡσυχὸι τόσα χρόνια, ἐρεθισμένοι τώρα ἀπὸ τις προπαγάνδες, ἴσως καὶ ἀναγκασμένοι ἀπὸ τὴν ἐπιβολὴ τῆς γειτονικῆς ἀρχικῆς πατρίδας των, «σῆκωσαν κεφάλι», ζητοῦν παράλογα, ἄδικα πράματα. Καὶ τὸ κακὸ μεγάλωσε: Οἱ γείτονες ἔφεραν σφατὸ, κίνησαν ἕνα ξαφνικὸ πόλεμο, ρήμαξαν πολιτεῖες καὶ χωριά, ξεσπίτωσαν ἀνθρώπους, σκότωσαν...

Ὅλα αὐτὰ τὰ ξαίρει βέβαια ὁ γέρο - Στέφανος. Τὰ ξαίρουν οἱ γέροντες τοῦ καφενεῖου του. Ἐχει τώρα κι' ἐδῶ στὸ μακρυνὸ χωριὸ μας καὶ ραδιόφωνα καὶ τηλεοράσεις. Ὅμως καθισμένοι γύρω ἀπὸ τὴν «Ὀμόνοια» τὰ συζητοῦν, σάν νὰ τὰ πρωτομαθαίνουν. Περιμένουν μὲ ἀγωνία εὐχάριστες εἰδήσεις. Ὁ γέρο - Στέφανος, ὡσάν ἀρχηγὸς τῆς συντροφιάς, ἐπικαλεῖται τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μας τοῦ μεγάλου νησιοῦ. Καὶ σάν χορὸς γύρω του οἱ ἄλλοι γέροντες ἐπαναλαμβάνουν τὴν εὐχή.

✱

Καθὼς τοὺς παρακολουθῶ σκέπτομαι: Συμβολίζει τάχα ἡ μικρὴ θερμάστρα τὴν ξεχασμένη ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ὀμόνοια, ὕπνουμιζει τὴν ἀνάγκη τῆς συνομιλίας, τὴν ἀποφυγὴ τῆς ἀδικοπραγίας, τὴν ἀξία τῆς εἰρήνης;

Εἴμαστε πολὺ μακρὰ ἀπὸ τὸ μεγάλο νησί. Δὲν ἐζήσαμε τὰ θάσανά του, τις δυστυχίες του. Ὅμως ἐδῶ, γύρω ἀπὸ τὴν «Ὀμόνοια» τοῦ γέρο - Στέφανου, τὰ συλλογίζομαστε, συμπονοῦμε. Ἄς ἦταν νὰ θερμανθοῦν κι' ἐκεῖνοι, νὰ ξαναζήσουν μέρες εἰρηνικές!

ΤΡΙΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΑΙΧΜΑΛΩΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Παιδιά μου του νοῦ και τῆς καρδιάς
 τραγούδια μου,
 γραμμένα στα τετράδια τῆς δημιουργίας
 ἀφημένα πίσω
 σάν ὄρφανὰ περιστέρια,
 λευκὲς γραμμὲς
 χαμένες
 μέσα στὸ σκοτάδι τῆς Ἀμμοχώστου.
 Δὲν θὰ σᾶς βρῶ, ἴσως,
 γιὰ νὰ σᾶς δώσω τὴ πνοή μου,
 δὲν θὰ μὲ ὀρῆτε
 γιὰ νὰ πάρω τ' ἄρωμά σας,
 δὲ θὰ θροσίσετε πιά
 τὰ φρυγμένα χεῖλη τῶν πιστῶν.
 Μιά ἠλιαχτίδα
 ἄς πάρη πέρα
 τὸ φῶς τοῦ μηνύματος.
 Ἐξασμένοι τίτλοι
 λησμονημένα μοτίβα,
 τραγούδια μου,
 δὲν μπορεῖ ποτὲ
 πάλι νὰ σᾶς γεννήσω,
 δὲν μπορεῖ
 νὰ σᾶς ξαναπλάσω
 αὐτούσια.
 Εἶν' ἡ ποίηση σάν τὴ ζωὴ
 ἀνεπανάληπτη,
 νερὸ ποὺ τρέχει μὲς τὴ κοίτη
 καὶ χάνεται καὶ πάει,
 κι' εἶναι πάντα τὸ ἴδιο
 κι' εἶναι πάντα διάφορο.
 Καυμένε ποιητὴ μου,
 προδομένε!
 Τὸ σπέρμα ποῦχεις πάντα στὴ καρδιά σου
 ἄς γεννήσῃ
 τὰ νέα παιδιά τοῦ ἡλίου.

ΔΙΑΣΤΡΟΦΗ

Δέν είναι ὁ ἔχθρὸς ποὺ κρύβεται
 κάτω ἀπὸ φανταχτερὲς φιλικὲς στολές,
 δέν είναι ἡ ὑποκρισία ποὺ καλύπτει
 τῆς ἀλήθειας τὴ φωτεινὴ πηγγὴ
 εἰν' ὁ χαμὸς τῆς ἴσιας γραμμῆς
 ποὺ χάνεται στὶς εὐλογοφανεῖς φωτοσκιάσεις
 ἀπατηλῶν καμπυλογράμμων.
 Ἴσως συνηθίσαμε νὰ βλέπουμε τὸ φῶς
 ἀπ' τὴ γωνία διεστραμμένων συνδυασμῶν.
 Ἴσως συνηθίσαμε νὰ μὴ δροσίζουμε τὰ χεῖλη
 μὲ τὸ νερὸ τῆς καθαρῆς πηγγῆς.
 Καταφεύγουμε στὰ ρυάκια
 σὰν προεκτάσεις χαμένες μέσα στὸ πράσινο
 πράσινο τὸ χρῶμα τῆς ἐλπίδας
 πράσινο τὸ χρῶμα ἀνῶριμων συνθέσεων,
 ἔφηβοι ποὺ δέν ἔγιναν ἄνδρες
 ἄνδρες ποὺ ἔγιναν γυναῖκες
 μέσα σὲ συμπλέγματα ἀπατηλῶν ἀνακυκλώσεων.
 Θεέ μου, τί διαστροφή, τί κατάντια, τί ἀποσύνθεση!
 Νὰ κρατᾶς στὸ χέρι τὴ φωνὴ σου
 καὶ νὰ τὴν ἀφήνης ἔρμαιο στοὺς ἀνέμους·
 νὰ ρίξης τὴ γραμμὴ τῆς μοίρας σου
 καὶ νὰ τὴ μπασταρδεύης μὲ ἐνέσεις
 νόθων πλαγιδορομήσεων.
 Μιὰ διαστροφή χωρὶς αἰτία
 μιὰ παραφωνία ἠθελημένη,
 μιὰ συμφωνία στὸ παρεξηγημένο πνεῦμα τῆς ἐποχῆς.
 Πρὸς τί Θεέ μου;
 Εἶμαι ἓνα ἀπλὸ κογχύλι στὴν ἀπέραντη θάλασσα,
 εἶμαι ἓνα στάχυ στοὺς πρασινοκίτρινους κυματισμούς.
 Χαίρομαι τὴ φυσικὴ ἐνατένιση
 καὶ συμμετέχω στὴν ἀνθρώπινη πορεία.
 Πρὸς τί, Θεέ μου, τέτοια διαστροφή, τέτοια κατάντια,
 τόση ἀποσύνθεση;

ΑΡΝΗΣΙΣ

Δέν πρέπει
 ν' ἀρνηθῶ τὸν ἑαυτό μου
 γιὰ σένα
 γιατί σὰν δέν ἔχω τὴ ψυχὴ μου
 δέν θὰ μπορέσω
 νὰ γιορτάσω
 τὴ δική σου ἀνάσταση.

ΤΟ ΕΓΓΙΝΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΣ

Όταν άργά ξύπνησε ή κυρία άπό την θραδυνήν κραιπάλην,
δέν είχε την δύναμη τηλεφωνικώς νά κανονίση
τάς νέας έξορμήσεις τής έσπέρας,
ό σύζυγος ώς ήτο είς τό γραφείον
δέν ήδύνατο πολύ νά βοηθήση.

Ίσως ή πρωτοβουλία περιέληθη είς τούς φίλους
— κάποτε πρέπει νά δικαιολογοῦν τόν άνδρισμό τους.

Άλλά, πάλι, καλύτερα νά γίνη κάποια παῦσις
νά δοθῆ και λίγη φροντίδα στην παιδεία,
των παιδιών θεδαίως και όλίγον τής ποιήσεως
ας γενῆ θεραπεινίδα,

έτσι, γιατί είναι και τής μόδας

στά Ήλύσια τής τέχνης κάποτε άργά νά γυροφέρνης.

Και ύστερα, μεταξὺ ένός καφέ κι' ένός τσιγάρου,

ας κουδεντιάση με κάποια φίλην έπ' όλίγον

για τούς τρελλούς που πολεμάνε

για τές πατρίδες, τούς λαούς και τις έλπίδες.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΑΝΤΗΣ

Ε! ΕΣΕΙΣ ΟΙ ΜΕΤΕΠΕΙΤΑ

Έ! έσείς οί μετέπειτα με τις χρονολογίες μας στ' αὐτί σας ή τό πέττο σας,
καπνίζοντας την πίπα σας στα καφενεία σας τὰ έτοιμόρροπα,
θαρρείτε λίγο πώς προσφέραμε στίς μεταγγίσεις αίμα
για νά σās ροδοκινίσουμε!

ΚΤΗΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Η ΣΙΩΠΗ ΚΑΙ Η ΠΡΑΞΗ

(δοκίμιο)

Ποιός άκουσε καταμεσήμερα/τὸ σῦρσιμο τοῦ μαχαιριοῦ στὴν ἀκονόπετρα;/
Ποιός καθάλλαρης ἤρθε/μὲ τὸ προσάνναμμα καὶ τὸ δαυλό;/Καθένας νίδει τὰ χέρια
του/καὶ τὰ δροσίζξει./Καὶ ποιός ξεκοίλιασε τὴ γυναίκα τὸ ἄρφος καὶ τὸ σπίτι;/
Ἐνοχος δὲν ὑπάρχει, καπνός./Ποιός ἔφυγε/χτυπώντας πέταλα σὲς πλάκες;/Κα-
τάργησαν τὰ μάτια τους* τυφλοί/Μάρτυρες δὲν ὑπάρχουν πιά, γιὰ τίποτε.

Τρία κρυφὰ ποιήματα, Γιώργου Σεφέρη

Τὰ γεγονότα ποὺ ἄρχισαν μὲ τὸν Ἰούλιο καὶ τὸν Αὐγουστο τοῦ 1974 στὸν τόπο μας ἔθεσαν μὲ σαφήνεια, γιὰ ὅσους ἀσχολοῦνται μὲ τὸ εἶδος, τὸ ἐρώτημα ἂν ἡ Δογοτεχνία ἔχη πιά θέση στὴ ζωὴ μας — κι ἂν ἔχη, ποιά εἶναι αὐτὴ ἡ θέση.

Τὰ σημάδια ποὺ ὀδήγησαν στὸ ἐρώτημα ὑπῆρχαν ἀπὸ νωρίτερα. Ἡ ἱστορία, στὴν πραγματικότητα, αὐτὸ τὸ σκάνδαλο τῶν 6000 ἐτῶν καθὼς τὴν ἀποκαλεῖ νεώτερος Ἰταλὸς μυθιστοριογράφος, εἶναι γεμάτη ἀπὸ γεγονότα παρόμοια μὲ ἐκεῖνα ποὺ συνέβησαν στὸ νησί μας τοὺς τελευταίους μῆνες. Πρωτοτυπία δὲν ὑπάρχει στὰ ὅσα ἔγιναν ἐδῶ — ἂν ἐξαιρέσουμε τίς γεωγραφικὲς καὶ ἱστορικὲς ἰδιαιότητες. Αὐτὸ ποὺ ἔχει προστεθῆ εἶναι τὸ ε γ γ υ ς.

Δὲ μπορούμε πιά νὰ προσποιούμαστε ὅτι δὲν ἔγιναν ἢ δὲ γίνονται, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποστρέψουμε τὸ πρόσωπο καὶ νὰ ξεχάσουμε, καθὼς κάναμε μὲ τὸ Βιετνάμ, τὴ Κιλή, τὴν Ἰνδονησία, τὸ Κόγκο, τὴν Μπιάφρα.

Τὸ φονικό, ὁ βιασμός, ἡ ἐρήμωση ἤλθαν στὸ σπίτι μας κι ἐγκάταστάθηκαν. Σφαγὲς παιδιῶν, βιασμοὶ γρηῶν, ἐρήμωση χωριῶν καὶ πόλεων, ξεριζωμός, βομβαρδισμοὶ ἀμάχων — ὅλος ὁ τερατώδης παραλογισμὸς τῆς γυμνῆς καὶ ἀστόλιστης θίας μᾶς ἐπληξε σ' ἓνα διάστημα μερικῶν ἑβδομάδων, ἐνῶ ὁ κόσμος παρακολούθησε.

Σὲ ἀνάλογες περιπτώσεις, παρακολουθοῦσαμε ἐμεῖς παρέα μὲ τὸν ὑπόλοιπο κόσμο τὸ διάσημὸ μᾶς ἄλλης γῆς, τὸ φονικό ἄλλων. Τώρα ἤλθε ἡ σειρά μας.

*

«Ὅταν κοιμηθῆ ὁ λόγος, θγαίνουν τὰ τέρατα» εἶπε ὁ Γκόγια, ποὺ μᾶς κληροδότησε ἓνα ἐφιαλτικὸ κόσμο ἀπὸ τέτοια τέρατα.

Τὸ ἐρώτημα εἶναι — κι ὅταν δὲν κοιμάται ὁ λόγος, κι ἂν δὲν κοιμηθῆ ὁ λόγος, δὲ θὰ γεννηθοῦν τέρατα;

Καὶ δὲ μιλοῦμε πιά γιὰ τὸν Ἑρακλειτικὸ Λόγο ἢ τὸ Λόγο τοῦ Ἐθαγγελιστοῦ Ἰωάννη, ποὺ εἶναι δυνατόν νὰ συσχετισθοῦν μὲ τὸ συλλογισμὸ τοῦ δαιμονιομένου Ἰσπανοῦ. Τέτοιος Λόγος εἶναι δύσκολο πιά νὰ γίνῃ ἀποδεκτὸς ἀπὸ ἐκείνους ποὺ παρακολουθοῦν τὴν πορεία τῆς ἱστορίας πάνω στὰ πτώματα τῶν ἀθῶων. Τέτοιες ὥρες ἡ μεταφυσικὴ εἶναι παρηγοριά ποὺ δὲν περνᾷ τὴν ἐπιδερμίδα.

Μιλοῦμε γιὰ πῶς συγκεκριμένα πράγματα — γιὰ τὴ γλῶσσα καὶ τὴν τέχνη της.

*

Ὁ μεγάλος σύγχρονος δοκιμιογράφος καὶ κριτικὸς George Steiner στὸ πῶς φημισμένο του βιβλίῳ «Ἡ γλῶσσα καὶ ἡ σιωπὴ» ἀφιερώνει τὰ πρῶτα δυὸ δοκίμια τῆς συλλογῆς στὴν «ἀνθρωπιστικὴ λογοτεχνία» καὶ «τὴν ὑποχώρηση τῆς γλώσσας». Τὰ δυὸ αὐτὰ δοκίμια συνιστοῦν μιὰ ἐνότητα. Βασικὴ θέση τῶν δοκιμίων εἶναι πῶς ἡ γλῶσσα χάνει σταθερὰ τὴ σημασία της τοὺς τελευταίους αἰῶνες ὑποχωρώντας μπροστὰ σὲ μιὰ δριάδα ἀπὸ σύμβολα ποὺ τὴν ὑποκαθιστοῦν σὲ σειρά ἀπὸ λειτουργίες της. Τὰ Μαθηματικά, φέρ' εἰπεῖν, μπῆκαν στὴν Ἐπιστήμη, τὴ Λογική, τὰ Οἰκονομικά, τὴ Ζωγραφικὴ, τὴν Ψυχολογία, τὴ Φιλοσοφία γενικά. Στὴ Μουσικὴ εἶχαν ἤδη πάντα ἰδιαίτερη θέση. Τὰ ποσά, οἱ ἐξισώσεις, οἱ ἀριθμοὶ, τὰ ἀλφαριθμητικὰ σύμβολα, οἱ γραφικὲς παραστάσεις, οἱ γεωμετρικὲς σχέσεις ἀποτελοῦν στὰ χρόνια μας τὸ πῶς σπουδαῖο ἴσως σύστημα ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων διαφόρων λαῶν. Παράλληλα ἡ γλῶσσα φθείρεται, μέσα στὴν ἀπέχθεια τοῦ λογοτέχνη γιὰ τίς πολυσύλλαβες λέξεις, τὴν παραφθορά της

στά μέσα μαζικής επικοινωνίας και τη διαφήμιση, και μέσα από την εσκεμμένη χρήση που της γίνεται με σκοπό να προκληθεί σύγχυση παρά να κατορθωθεί επικοινωνία. Η δισημάντη όμιλία — το double-talk — αυτή που επιτρέπει να χαρακτηρίζεται "operation sunshine", ή διαρροή ραδιενέργειας ή «αποσταθεροποίηση» ή υπονόμηση δημοκρατικών καθεστώτων ή «ειρηνευτικές επιχειρήσεις» οι χωρίς διάκριση επιδρομές με όλα τα σύγχρονα όπλα — τέτοιου είδους λόγος δεν αφήνει άθικτη τη γλώσσα ούτε και συμβάλλει στη διατήρηση της πρωτοκαθεδρίας της σαν μέσου επικοινωνίας.

Ο ρόλος του λογοτέχνη μέσα σ' αυτή την κατακλυστική αλλαγή στην επικοινωνία και μέσα στα απάνθρωπα πλαίσια που περιγράφουν τη ζωή μας, θα συμπληρώσει ο Steiner, είναι, κατ' ανάγκην, αποκλειστικά ανθρωπιστικός. Με υπάβατο τα στρατόπεδα συγκεντρώσεως, τις μαζικές σφαγές, τα βασανιστήρια, τα πυρηνικά όπλα, το φασισμό, ο λογοτέχνης θα πρέπει βασικά να συμβάλλει ένσυνειδήτως στην εγγήγορη της συνειδήσεως, θα πρέπει στόχο να έχει να αλλάξει ριζικά το άτομο.

*

Πυρηνική σκέψη, που, σε συνδυασμό με τη θέση του Steiner για υποχώρηση της γλώσσας (υποχώρηση που μειώνει τη σημασία του μορφής και προβάλλει τη σπουδαιότητα του κινήτρου, του περιεχομένου και του στόχου του λογοτεχνικού κειμένου) αποκτά διαστάσεις, που ή απλή αναφορά στα ανθρωπιστικά ιδεώδη δεν είναι δυνατόν να προσδώσει από μόνη της.

Καθώς ένδεικτικά αναφέρει ο Steiner, μόνο τυφλός αναγνώστης είναι δυνατόν να διαβάσει την ραφωδιά Ω της Γιάδος ή το Κεφάλαιο Β του ο Άλιόσα Καραμαζώφ γονατίζει κάτω από τ' ύστρα ή το δοκίμιο του Montaigne «Τό να φιλοσοφής είναι τό ίδιο με τό να καταλάβης τό θάνατο» χωρίς να αλλάξει.

Τέτοια παραδείγματα, καθώς είναι φυσικό, είναι δυνατό να αναφερθούν πολλά και ο καθένας από εμάς, ανάλογα με την ιδιοσυγκρασία, την παιδεία, τις περιστάσεις της ζωής του, θα έχει να αναφέρει περιπτώσεις όπου ή επαφή με ένα έργο του λόγου θα τον έκανε να πιστέψει ότι ή ζωή του θα μεταβαλλόταν — ο συγκλονισμός από την επαφή ήταν πολύ βαθύς για να θεωρηθί παραστικό άγγιγμα.

Κι αν αφήσουμε, έστω, κατά μέρος την επικοινωνία με τα έργα των περασμένων εποχών και περιοριστούμε σήν επικοινωνία μας με έργα της εποχής μας — της εποχής όπου τα τέρατα είναι καταφανή για όλους που δεν είναι τυφλοί ή κουφοί — θα έχουμε διώματα άρκετά από την εμπειρία της επαφής με ένα έργο που αισθάνεσαι ότι τό πέρασμά του από την ένδοχώρα θα αφήσει ίχνη ανεξίτηλα και θα προκαλέσει βαθειά αλλαγή.

Άλλά σε τέτοιες ιδιαίτερες περιπτώσεις πώς είναι δυνατό, με τα δεδομένα της ζωής μας, να ξεχωρίσουμε τό λόγο από την πράξη;

*

Πάρνω για βοηθητικό παράδειγμα ένα θεατρικό έργο και τόν τρόπο που παρουσιάστηκε πριν μερικά χρόνια από την Κυπριακή Τηλεόραση. Τό έργο, τό «Περιμένοντας τόν Γκοντό» — θεατρικός σταθμός για την εποχή μας που ή παρουσίασή του στο νησί μας προκάλεσε ποικίλα σχόλια και αντιδράσεις. Τό έργο τό διαλέγω και για τή σημασία του ίδιου του έργου και για τή φήμη του σαν «άρχέτυπο» του θεάτρου του παραλόγου (που δεν ήταν άκριβός) και γιατί ή μετάδοση του στην τηλεόραση της Κύπρου συνδυάστηκε με μιá προσπάθεια συζητισμού του θεατρικού λόγου με τή ζωή ή, αν θέλετε, του θεατρικού παραλόγου με τό παράλογο της ζωής.

Η συνοπτική αναφορά στα περιστατικά είναι, πιστεύω, βοηθητική στην ανέλιξη της δοκιμής.

Τό πρόβλημα που αντιμετώπιζαμε στο σταθμό ήταν αν και πώς έπρεπε να προλογιστή ή μετάδοση του έργου έτσι που ένα, στο μεγαλύτερό του μέρος, άπληροφόρητο κοινό να είναι σε θέση να παρακολουθήσει τό έργο με κάποια προσωπική ή άπλώς να πεισθί να τό παρακολουθήσει. Η συνηθισμένη αναφορά στις θεωρητικές συντεταγμένες του παραλόγου δε θεωρήθηκε έπαρκής για τήν περίπτωση. Χρειάζόταν κάτι πιο δραστικό. Έτσι αποφασίσαμε να ανασύρουμε από τό πρόγραμμα της προηγούμενης βραδυάς τά τέρατα που ξυπνούν όταν κοιμάται ο λόγος, από τό καθημερινό, τακτικό, πιο δημοφιλέδες απ' όλα πρόγραμμα, από τό τηλεοπτικό δελτίο ειδήσεων.

Ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο μερικῶν ἡμερῶν μαζέψαμε καὶ μεταδώσαμε τὰ τέρατα τοῦ πολέμου, τῆς σφαγῆς, τῆς βίας, τῆς καταστροφῆς μὲ τὰ σύγχρονα ὄπλα, τὶς φουσκωμένες κοιλιές τῆς πείνας, τὰ καμένα ἀπὸ τὸ ναπάλμ πρόσωπα, τὴν ἐρημιὰ ἀπὸ τὰ χημικὰ ὄπλα — ἓνα ἐφιάλτη μέσα ἀπὸ ἓνα κόσμο ἐφιαλτικὸ — καὶ μετὰ, ἀφοῦ δεῖξαμε αὐτὴ τὴν ἐπιλογή, ρωτήσαμε τοὺς θεατὲς μας: Ἀδελφοί οἱ σκηνές, αὐτὰ τὰ κομμάτια ἀπὸ τὴ ζωὴ, αὐτὰ τὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ δελτίο εἰδήσεων ποὺ βλέπετε καθημερινά, κάποτε μὲ τὸ ποτήρι καὶ τὸ πηροῦνι στὸ χέρι, στίς ὀθόνας τῆς τηλεοράσεως στὸ λίθιχ ροῦμ σας, αὐτὲς οἱ σκηνές, σὰς φαίνονται σκηνές ἀπὸ ἓνα λογικὸ κόσμο; Ὑπάρχει λογικὸς συνειρμὸς, ἁρμονία, τάξη, ἄνεση, φῶς πολὺ σ' αὐτὸ τὸν κόσμο;

Ἄν ἡ ἀπάντηση εἶναι καταφατική, μὴν παρακολουθεῖτε παρακάτω. Τὸ θέατρο ποὺ θὰ δῆτε δὲν προσφέρει ἄνεση, δὲν ἐπιτρέπει παθητικὴ παρακολούθηση, δὲν ἀφήνει περιθώρια ἀδιαφορίας καὶ ἀπάθειας. Τὸ δράμα ποὺ προσφέρει εἶναι τὸ δράμα ἑνὸς κόσμου ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἐλ-
λείπει ὁ Λόγος.

*

Αὐτὸ ποὺ δὲν ὑπολογίσαμε τότε, καθὼς ἔπρεπε, εἶναι πῶς, ἴσως, μετὰ τὰ ὅσα δεῖξαμε εἰσαγωγικά, δὲ χρειαζόταν νὰ προβάλουμε θεατρικὸ ἔργο, ἐκτὸς κι ἂν ἐπιδιώκαμε τὴν κάθαρση ἀπὸ τὰ τέρατα ποὺ ἀνθολογήσαμε ξαφνικά γιὰ νὰ δεῖξουμε μαζεμένα.

Ὅμως ἀκόμα εἶναι νωρὶς γιὰ τὰ συμπεράσματα. Ἄς συνεχίσουμε τὴ δοκιμὴ.

*

Μιά τέτοια εἰσαγωγὴ ποὺ ἐπιχειρήσαμε στὸ «Περιμένοντας τὸν Γκοντό» εἶναι δυνατὸ νὰ προτάσεται σχεδὸν σὲ ὅλα τὰ σημαντικὰ ἔργα ποὺ σημάδεψαν τὴν ἐποχὴ μας, εἴτε ἐντάσσονται στὴν κατηγορία τῶν ἔργων τοῦ παράλογου εἴτε ἐντάσσονται στὴν κατηγορία τῶν ἔργων ποὺ εἶναι γνωστὰ ὡς πολιτικά.

Καί, φαντάζομαι, θὰ πρέπει νὰ συντελοῦνται μέσα μας ἀλλαγές κάθε φορὰ ποὺ θὰ ἐρχόμαστε σὲ ἐπαφὴ μὲ τέτοια ἔργα: θεάτρα, μυθιστορήματα, ποιήματα, χρονικὰ ποὺ πίσω τους κρύβεται ἢ φαίνεται τὸ ἀλλαγμένο πρόσωπο τοῦ δημιουργοῦ ποὺ βλέπει τὸ κακό, τὸ παρουσιάζει καὶ ἀναμένει, ἴσως, νὰ ἀλλάξῃ τὸ άτομο, τὸν ἀναγνώστη ἢ τὸ θεατὴ, τὸν ἐπαρκῆ ἔστω ἀναγνώστη ἢ τὸν ἐπαρκῆ θεατὴ. Ὁ «Γκοντό» οἱ «Οἰκοδόμοι τῆς Αὐτοκρατορίας», «Βρίζοντας τὸ κοινὸ», «Ρωμῦλος ὁ Μέγας», «Ὁ ἔνατος κύκλος», «Ἐρημὴ χώρα», «Savages», «Τὸ σιμάχτρο τῆς Λουζιτανίας», «Ἡ Ἀνάκριση» — τὸ «Γράμμα τοῦ Μαγκάκη ἀπὸ τὶς φυλακές», «τὸ Ἀπομνημόνευμα τῶν 110 ἡμερῶν» τοῦ Μῆνη, τὰ τελευταῖα ποιήματα τοῦ Ἀναγνωστάκη — διαλέγω στὴν τύχη ἀπὸ ἓνα μεγάλο ὄγκο βιβλιογραφίας γιὰ νὰ δώσω ἐνδεικτικὰ παραδείγματα. Ἀπὸ μιὰ βιβλιογραφία στὴν ὁποία προστίθενται τελευταῖα καὶ Κυπριακὲς καταβολές, μὲ σημασία πολλή.

Τὸ ἐρώτημα εἶναι: Κι ἂν παραδεχτοῦμε τὴν ὑποχώρηση τῆς γλώσσας καὶ τὴν ἀνθρωπιστικὴ, μὲ τὴν ἔννοια ποὺ δόθηκε, ἀποστολὴ τῆς λογοτεχνίας — κι ἂν ἀλλάξῃ ὁ ἀναγνώστης ἢ ὁ θεατὴς, τί θὰ πράξῃ;

Κι ἐγώ, ὁ λογοτέχνης ποὺ τὰ καταγράφω ὅλα αὐτὰ τὰ τέρατα γιὰ νὰ ἀλλάξω τὸν ἀναγνώστη τί οὐσιαστικὰ κάμνω μὲ τὴ γλῶσσα; Καὶ ποιὸς εἶναι ἀκριβῶς ὁ δικός μου ρόλος;

*

Ἄς πάρουμε, πρῶτα, τὸ δεῦτερο ἐρώτημα.

Τί πετυχαίνει ὁ λογοτέχνης ποὺ καταγράφει, μέσα στὸ χῶρο τῆς περιοχῆς τῆς τέχνης, τὰ φοβερὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς του;

Γιατὶ ὑπάρχουν, φυσικά, γεγονότα καὶ γεγονότα.

Οἱ καθημερινές σχέσεις τῶν ἀνθρώπων μέσα στὰ φυσολογικὰ ὄρια τῆς ζωῆς εἶναι ἓνα γεγονός. Πολύπλοκο, ἀνεξιχνίαστο ἔστω, μὲ ἐνδιαφέρον. Τέτοια γεγονότα, αὐτὲς οἱ σχέσεις ἔχουν τὴ θέση τους μέσα στὴ λογοτεχνία — ὅταν οἱ περιστάσεις τὸ ἐπιτρέπουν. Τὰ ὅσα τρατώδη συμβαίνουν εἶναι ἄλλο γεγονός. Τὰ παιδιὰ ποὺ πεθαίνουν ἀπὸ πείνα ἢ ἀπὸ μαχαίρι, τὰ παιδιὰ ποὺ πίνουν τὸ κάτουρό τους προτοῦ πεθάνουν ἀπὸ τὴ δίψα, οἱ κάθε εἴδους θιασμοί, τὰ βασανιστήρια, ἡ χρησιμοποίησις τῆς ἐπιστήμης γιὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ ἀνθρώπου γένους, τὰ τέρατα ποὺ ζυπνοῦν ὅταν κοιμηθῇ ὁ Λόγος — πῶς τὰ περιγράφεις σὲ λογοτεχνικὰ πλαίσια καί, τὸ κυριώτερο, γιὰ τὰ περιγράψεις σ' αὐτὰ τὰ πλαίσια;

Ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ἔντεχνου λόγου γιὰ νὰ δοθῇ μορφή σ' αὐτὰ τὰ τρατώδη δὲν ἀπο-

τελεί ήδη σ υ μ β ι β α σ μ ό : Δέ μειώνει τη σημασία τους; Δέ μάς επιτρέπει να τὰ δεχτομὲ εὐκολώτερα, μὲ τὴ μεταφορὰ πὸς τοὺς γίνεται ἀπὸ τὴς τερατώδεις διαστάσεις τῆς πραγματικότητος στὶς ἀποδεκτὰς συντεταγμένες τῆς αἰσθητικῆς;

Ἡ καταφυγὴ στὸ γράψιμο δὲν ἀποτελεῖ ἐν τελευταίᾳ ἀνάλυσι ἐκδήλωση ἐνὸς αὐτόματου ἀμυντικοῦ μηχανισμοῦ πὸς κύρια λειτουργία ἔχει νὰ λυτρώσῃ τὸ λογοτέχνη ἀπὸ τὸ φοβερὸ ἄγχος καὶ τὰ τρομερὰ ἐρωτήματα καὶ νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ λύσῃ τὸ ἀναπόφευκτο δίλημμα πὸς ἀντιμετωπίζει σὰν ἀνθρώπινο ὄν καὶ νὰ τὸ μεταφέρῃ στὸν ἀναγνώστη;

Καὶ τὸ καλοῦπι τῆς γλώσσας δὲν κατορθώνει οὐσιαστικὰ νὰ ἐντάξῃ μέσα σὲ ἀναγνωρίσιμα καὶ ἀποδεκτὰ πλαίσια γεγονότα πὸς, χωρὶς τὸ γλωσσικὸ ἔνδυμα, — σὰν γυμνές, ἀστόλιτες ἐνέργειες — θὰ ἦσαν ἐντελῶς καὶ ἀπόλυτα ἀπαράδεκτες;

Ἐρωτήματα πὸς βαρύνουν στὴ σκέψη τοὺς τελευταίους μῆνες καὶ πὸς ἐπιπέχονται (καὶ δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ τὰ παραδεχτῆ κανεῖς) μόνο καταφατικὲς ἀπαντήσεις.

Ὅταν ὁ λογοτέχνης θρῖσκει ἀντιμέτωπος μὲ τερατώδη γεγονότα, ἡ καταφυγὴ στὴ λογοτεχνία δὲν ἀποτελεῖ συνηθισμένη διαδικασία μεταφορᾶς ἀπὸ τὸ χῶρο τῆς ζωῆς στὰ διαμερίσματα τῆς τέχνης μίᾳ τομῆς τῆς πραγματικότητος ἀλλὰ, πρῶτα ἀπ' ἄλλα, μιά ἀντίδραση ἀμύνης τοῦ διολογικοῦ ὄντος μπροστὰ στὰ ὅσα ἀφύσικα καὶ μὴ ἀποδεκτὰ συμβαίνουν γύρω μας. Τὸ ἐνστικτο πὸς ὠθεῖ στὴ λογοτεχνικὴ δημιουργία λειτουργεῖ πράγματι σὰν ἀμυντικὸς μηχανισμὸς, ἐνῶ συγχρόνως καὶ ἡ ἴδεια ἡ γ λ ῶ σ σ α ἀποτελεῖ ὄργανο υποβιθασμοῦ τοῦ γεγονότος ἀπὸ τὴς διαστάσεις πὸς ἀπαραδέκτου στὶς συντεταγμένες τοῦ ἀποδεκτοῦ. Στὴν πραγματικότητα, ὁ λογοτέχνης, μὲ τὸ νὰ περιγράψῃ ἀπλῶς καὶ νὰ καταγράψῃ ἔστω τὰ ὅσα τερατώδη διακρίνει γύρω του, δὲν τοποθετεῖται πιὰ μέσα στὴ ζωὴ ἀλλὰ ἀποσύρεται ἀπὸ τὴ ζωὴ. Ἡ γλώσσα δὲ χρησιμοποιεῖται σὰν ἐπιθετικὸ ἀλλὰ σὰν ἀμυντικὸ ὄπλο, χρησιμοποιεῖται σὰν ἕνας θώρακας πίσω ἀπὸ τὸν ὁποῖο ὁ λογοτέχνης προστατεύεται, γιὰ νὰ ἀποφύγῃ τὰ θανατηφόρα διλήμματα πὸς ἡ ἴδια ἡ ζωὴ θέτει κατὰ τρόπο ἀμείλικτο καὶ πὸς ἔρχεται ἡ Τέχνη νὰ παρακάμψῃ μὲ τὸ δικό της, ἀνεπανάληπτο, τρόπο. Σὲ τελευταία ἀνάλυση ἡ καταφυγὴ στὸ γράψιμο δὲν ἀποτελεῖ παρὰ ἕνα τρόπο συμβιβασμοῦ μὲ τὰ γεγονότα, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο πὸς τὰ δάκρυα, ἡ συζήτηση γιὰ τὰ γεγονότα, τὰ σχελιαστικὰ ἐπιφωνήματα στὴν καθημερινὴ ζωὴ δὲν ἀποτελοῦν παρὰ μιά μέθοδο πὸς θὰ μάς ἐπιτρέψῃ νὰ χωνέψουμε ὅσα εἶναι ἀναφομοίωτα καὶ νὰ υποβιθάσουμε τὸ ἀγιάτρευτο σὲ πληγές πὸς θεραπεύονται μὲ τὸ χρόνο καὶ τὴν κουβέντα, τὰ κηρύγματα καὶ τὰ δάκρυα.

*

Ἄλλὰ ποῖο ἀκριθῶς δίλημμα θέλει νὰ ἀποφύγῃ νὰ λύσῃ ὁ λογοτέχνης καὶ τὸ ἐνδύει περίτεχνα γιὰ νὰ τὸ παρακάμψῃ, μεταφέροντάς το συγχρόνως στὸν ἀναγνώστη;

Ἀπὸ ὅσα ἔχουν ἀναφερθῆ συνάγεται, νομίζω, μὲ σαφήνεια τὸ δίλημμα. Ἀπέναντι στὴν πράξη μόνο ἡ πράξη εἶναι δυνατὸ νὰ ἀντιπαραταχθῆ ἢ νὰ δικαιολογηθῆ. Σὲ μιά στιγμή πὸς εἶχε συναισθανθῆ πλήρως τὴν ἔκταση τοῦ διλήμματος αὐτοῦ, φαντάζομαι, θὰ ἔγραφε ὁ Σεφέρης τὸ στίχο «Προτιμῶ μιά σταγόνα αἷμα ἀπὸ ἕνα ποτήρι μελάνι».

*

Ἡ Marouse στὸ μικρὸ δοκίμιο τοῦ «Ὁ Μονοδιάστατος ἄνθρωπος», πὸς γενικὰ θεωρεῖται ὡς περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο βιβλίον ἐπηρέασε τὴ νέα γενιὰ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης καὶ τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν καὶ ἀπέτελεσε τὸ θεωρητικὸ ὑπόβαθρο τῆς φοιτητικῆς ἐξεγέρσεως στὴ Γαλλία τὸ 1968, προβάλλει τὴ θέση πὸς καὶ ἡ ἐξέγερση μέσα στὰ πλαίσια τοῦ σ υ σ τ ῆ μ α τ ο ς συντελεῖ κατ' οὐσίαν στὴν ἐνίσχυση τοῦ συστήματος. Ὅταν τηρῆς τοὺς κανόνες τοῦ παιγνιδιοῦ πὸς τὸ ἴδιο τὸ σύστημα καθορίζει, τότε παίξεις τὸ παιγνίδι τοῦ συστήματος, ὅσο κι ἂν τὸ πολεμᾷς ἀπὸ μέσα.

Ἡ ἴδια ἀναλογία ὑπάρχει, καθὼς βλέπω τώρα τὰ πράγματα, καὶ στὴν περίπτωση τοῦ λογοτέχνη πὸς μεταφέρει σὲ λογοτεχνικὲς δημιουργίες τὴν ἀποστροφή του καὶ τὴ φρίκη του γιὰ ὅσα τερατώδη διακρίνει νὰ συμβαίνουν γύρω του. Τὰ τερατώδη συνεχίζουν νὰ γίνονται, ἡ τέχνη ἐξυτηρετεῖται, ἡ συνείδηση τοῦ λογοτέχνη ἡσυχάζει μὲ τὴν ὑποπτὴ αἴσθηση πὸς ἡ συνείδηση τοῦ ἀναγνώστη ἔμπνᾷ. Ὁ λογοτέχνης ποιεῖ ὁ ἀναγνώστης αἰσθάνεται...

“Ο ίδιος ο ποιητής τὸ συναισθάνεται καὶ τὸ διατυπώνει μὲ ὀριστικὸ τρόπο:

«Ὁ κόσμος ἔρχεται σιγὰ σιγὰ στὸν τόπο/
τῆς ἐργασίας του· ὅλα θὰ τὰ ξεχάσῃ/
ἄφου τὰ συζητήσῃ κατὰ κόρον.

(Κυριάκος Χαραλαμπίδης «Ἀχαιῶν Ἀκτὴ» Ἰούλιος 1974)

Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ποῖο εἶναι;

Καὶ οἱ δύο — λογοτέχνης καὶ ἀναγνώστης — κινῶνται μέσα στὸ κύκλωμα ποῦ εἶναι ἤδη προκαθορισμένο, ἀντιδρῶν μὲ συνηθισμένα μέσα σὲ ἀσυνήθεις, ἀφύσικες καὶ ἀπαράδεκτες καταστάσεις. Τηροῦν τοὺς κανόνες τοῦ παιγνιδιοῦ ποῦ ἔχουν προσδιοριστῆ γιὰ τὴν περίστασι ἀπὸ μιὰ δοσμένη τάξη πραγμάτων καὶ συμμετέχουν μ’ αὐτὸ τὸν τρόπο σὲ μιὰ τραγικὴ συμπαιγνία.

* Ἄλλῃ ἀντιμετώπιση, φαίνεται, ὅτι τέτοιες ἀσυνήθεις καταστάσεις ἀπαιτοῦν.

Ἐνας περίτεχος πολιτισμὸς ποῦ στηρίχτηκε — καθὼς ὑπενημιζεὶ στὴν πολεμικὴ του δοκιμὴ ὁ Ἀλγερινὸς Fanon «Οἱ ἄθλιοι τῆς γῆς» — σὲ δεκαπέντε (15) δισεκατομμύρια σφαγιασθέντες θὰ πρέπει νὰ δημιουργῆ προβληματισμὸ ἀκαριαῖο σὲ ἐκείνους ποῦ μὲ τὶς λέξεις τὸν στηρίζουν ἀφου τὸν οἰκοδόμησαν.

Μιὰ καινούρια ἀντιμετώπιση μόνο μὲ ἐνέργεια εἶναι δυνατὸ νὰ ἐξισωθῆ. Μιὰ μορφή ἐνέργειας τουλάχιστον.

*

Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ἀναγνώστη μὲ τὴν ἔννοια ποῦ υποβάλλει ἡ «ἀνθρωπιστικὴ λογοτεχνία» δὲν εἶναι πιὰ ἐπαρκὴς στόχος γιὰ τὸ λογοτέχνη, ὅταν βρίσκεται ἀντιμέτωπος μὲ τὰ τερατώδη. Ἡ κἀθαρσις τῶν τοιοῦτων παθημάτων, ὅταν γίνονται σὲ τέτοια κλίμακα, δὲν εἶναι ἀρκετὸ νὰ γίνε-
ται μὲ ἔλεον καὶ φόβον.

Ἐὸ λογοτέχνης πρέπει νὰ σκοπεύῃ σὲ τέτοιο συγκλονισμὸ ποῦ νὰ κινή σὲ ἐνέργεια, σὲ συγκεκριμένη πράξι, τὸν ἀναγνώστη.

* Ἀλλὰ καὶ πέραν ἀπὸ τὴν χρησιμοποίησι τοῦ λόγου σὰν μοχλοῦ ἐνέργειας (ποῦ θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ παρακάτω) ὁ ἴδιος ὁ λογοτέχνης σὰν ἄτομο ἀντιμετωπίζει τὸ θέμα τῆς πράξης μὲ βάση τὰ ἀναπόφευκτα συμπεράσματα ποῦ τὰ γεγονότα υποδεικνύουν.

*

Ἐὸ τρόποσ ποῦ θὰ ἐνεργήσῃ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ στάσι τοῦ λογοτέχνη ἀπέναντι στὸ κακό.

* Ἄν ὁ λογοτέχνης δὲ βλέπῃ καμιά λογικὴ στὸν κόσμο, ἂν εἶναι πεπεισμένος πὼς δὲν ὑπῆρξε ποτὲ Λόγος γιὰ νὰ κοιμηθῆ καὶ ἄρα δὲ θὰ ξυπνήσῃ ποτέ, ἂν βλέπῃ τὸ κακό νὰ εἶναι ἔνθετο, σύμφυτο μὲ τὸν κόσμο, ἂν θεωρῆ τὴν ἀρρώστεια ἀγιάτρευτῆ ἂν δὲν πιστεῦῃ πὼς ὑπάρχει ἐντελέχεια, ἂν εἶναι πεπεισμένος πὼς ἰσοκὸς δὲν ὑπάρχει στὴ δημιουργία ἢ καὶ ἂν ὑπάρχει δὲν ἀξίζει τὸ κλάμα ἐνὸς παιδιοῦ ποῦ τὸ μαστιγώνουν (ἢ διατύπωσι τοῦ πυρηνικοῦ συλλογισμοῦ γίνεται κατὰ τρόπο ὀριστικὸ ἀπὸ τὸν Ἰβάν Καραμάζωφ) ἢ τὴν ἀγωνία — συμπληρώνει κανεὶς — ἐνὸς παιδιοῦ ποῦ πεθαίνει ἀπὸ πείνα ἢ τὸ βιασμὸ μιᾶς γρηᾶς μπροστὰ στὰ ἐγγόνια τῆς ἢ τὸ ἀργὸ βασανιστήριον ἐνὸς ἀνθρώπου ἀπὸ συνάνθρωπό του ἢ καὶ ἂν ὑπάρχει τέτοιος σκοπὸς δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ στηρίζεται στὴ Γενοκτονία... Ἄν ὁ Λογοτέχνης συμφωνῆ μὲ τὸν Monot πὼς δὲν ὑπῆρχε καμιά φυσικὴ ἀναγκαιότης νὰ δημιουργηθῆ ὁ κόσμος καὶ ὅτι φτάσαμε ὡς ἐδῶ ὅστερα ἀπὸ μιὰ διαδικασίαν συμπτώσεων, καὶ ἂν συγχρόνως διακρίνῃ παντοῦ γύρω του καθημερινὰ τὰ Τέρατα νὰ ἀνεβαίνουν καὶ νὰ ἐπικρατοῦν, τότε γιὰ τὸ λογοτέχνη — τὸν πιὸ εὐαίσθητο κατὰ τὴ δική του διαβεβαίωσι δέκτη μῆσα στὸ κοινωνικὸ σύνολο, ἢ ἐνέργεια ἰσοδυναμεῖ μὲ ἀναχώρησι.

Ἐὸ λογοτέχνης γίνεται ἀναχωρητῆς εἴτε μέσα στὴ ζωὴ εἴτε ἀπὸ τὴ ζωὴ.

Δὲ βλέπει γιαιτρειά, δὲ θέλει νὰ γίνῃ συνεργὸς μὲ τὸ δικὸ του ἔργο καὶ ἀναχωρεῖ — ἀφου ὑποδείξῃ πρῶτα στοὺς ἀνθρώπους τὸ δίλημμα μὲ πᾶσαν σαφήνεια.

*

Τὸ ἄλλο ἐνδεχόμενον εἶναι νὰ πιστεῦῃ ὁ λογοτέχνης ὅτι τὸ κακό γιαιτρεῦεται. Νὰ πιστεῦῃ ὅτι, ὅταν καὶ ἂν μεταβληθοῦν τὰ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ δεδομένα καὶ οἱ συνθήκες, τότε τὸ κακό θὰ ἐκτοπισθῆ ἀπὸ τὶς πολιτετεες τῶν ἀνθρώπων. Τότε ὁ λόγος του στρατεύεται, γίνεται ὄργανο γιὰ ὑποκίνηση σὲ πράξι. Ἐὸ λογοτέχνης γίνεται δημοσιογράφος, λιβελλογράφος, πολιτικοποιεῖται. Ἀντιμάχεται τὸ κακό καὶ τὰ τέρατα κηρύσσοντας πόλεμο ἐναντίον τους, κινώντας

σέ επαναστατική δράση που τελικό στόχο θά ἔχη τή ριζική και ἐκ βάθρων μεταβολή τῆς διαρθρώσεως τῆς κοινωνίας.

Τὸ αἷτημα τῆς μορφῆς παραμερίζεται τελειωτικά γιὰ νά δώση πρωτοκαθεδρία στό κίνητρο και τὴν ἐπιδίωξη.

Ἡ πρόσκληση στὸν ἀναγνώστη νά λάβῃ μέρος σέ μιὰ ἱεροτελεστία λόγου που οὐσιαστικό στόχο θά ἔχη τὸν ἑξ ὀ ρ κ ι σ μ ὀ μ ἔ α ὀ τ ὀ τ ὶ ν τ ὶ ρ ὀ π ὀ τ ὶ ν κ α κ ὶ ν π ν ε υ μ ἄ τ ὶ ν κ α ι τ ὶ ν τ ε ρ ἄ τ ὶ ν ὄ χ ι μ ὶ ν ο ὶ δ ἔ ν ι ν α ι ἄ ρ κ η τ ῆ — εἶναι ἐπιζήμια.

Αὐτὸ που χρειάζεται νά γίνη εἶναι νά μπῆ μπροστὰ ἀπὸ ὅσους εἶναι σέ θέση νά φτάση ὁ λογοτέχνης χρησιμοποιοῦντας τὴ γλῶσσα σὰν μοχλὸ ἐνεργείας, στὸ πρότυπο τοῦ «Ἐμπρὸς παιδιὰ τῆς πατρίδας», «Ἴτε παῖδες...» «Κατηγορῶ».

Ἡ ἐπιδίωξη του ὅμως δὲ θά εἶναι νά συντελεστῇ μιὰ πρόσκαιρη ψυχική ἀλλαγὴ ἢ κάθαρση στὸν ἀναγνώστη ἀλλὰ ἢ ἀξιοποίηση τῶν δυνατοτήτων που προσφέρει ἡ γλῶσσα γιὰ κινήτοποίηση τῆς ὁμάδος μὲ στόχο τὴν ὀ λ ο κ λ η ρ ω π ι κ ῆ ἄ λ λ α γ ῆ τ ὶ ν θ ε σ μ ὶ ν κ α ι τ ῆ ς ὄ ρ γ α ν ὴ σ ε ω ς τ ῆ ς κ ο ι ν ω ν ι α ς — γιὰ μιὰ ἀλλαγὴ που δὲ θά ἐπιτρέπη τελικὰ τὴν ἐξέοδο στὰ τέρατα και στὶς τερατώδεις πράξεις τους. Ἄν ἡ εἶα θά ἀποτελεῖ μορφὴ ἐνεργείας οἱ περιστάσεις θά τὸ κρίνουν. Ἡ ἄρνηση τῆς εἶας σὰν μεθόδου σήμερα, ὑπενθυμίζει ὁ Sartre στὸν πρόλογο που ἔγραψε στὸ «Οἱ Ἀθλοὶ τῆς Γῆς» τοῦ Fanon, ἀποτελεῖ σύνθημα ἐκείνων που τὴ χρησιμοποιήσαν συστηματικά γιὰ χιλιετηρίδες και δὲ θέλουν τώρα νά τὴ δοῦν νά χρησιμοποιηθῆται σὰν ὄπλο ἀπὸ ἐκείνους που καταδυναστεύσαν.

Ἄνεξάρτητα, ὁποσδήποτε, ἀπὸ τίς μεθόδους που θά χρησιμοποιηθοῦν, τελικὸς στόχος θά εἶναι ὄχι μιὰ κάποια βελτίωση τῶν συνθηκῶν ἀλλὰ μιὰ τέτοια θεμελιακὴ μεταβολὴ που θά μᾶς οδηγήσῃ σ' ἓνα καινούριο σύστημα ὁργανώσεως τῆς κοινωνίας σέ κλίμακα παγκόσμια — ἓνα σύστημα ἀπὸ ὅπου, ἀναγκαῖα τότε, θά ἔχουν ἐξοριστῆ τὰ τέρατα και ὁ Λόγος δὲ θά κοιμᾶται ποτέ.

Ὁ λογοτέχνης ὡς τότε θά ὑποκινή μὲ τὰ δικά του μέσα τὸν ἀναγνώστη — κινώντας και μετέχοντας — σέ ἐνεργεία συνεχῆ, μὲ ἀμετακίνητους στόχους, συνειδητῆ θά ὑπάρχῃ μέθοδος και γνώση και σύστημα στῆ δράση. Στὸ τέρμα θά περιμένῃ μιὰ λειτουργικὴ κοινωνία (ἀνάλογη μ' αὐτὴν που δραματίστηκε και προγραμματίσεν ὁ Tawrey στὸ θεμελιώδες βιβλίο του «Ἀρπακτικὴ Κοινωνία») και μιὰ διακρατικὴ κυβέρνησι (ἀνάλογα μ' αὐτὴν που δραματίστηκε και προγραμματίσεν ὁ Russell στὸ μακρὸ δοκίμιό του «Ἐχει μέλλον ὁ ἄνθρωπος;»)

Οἱ ἐνδιάμεσες λύσεις δὲ θά γίνουν ἀνεκτές. Θά ἀποτελοῦν ἂν χρειάζεται νά ὑπάρξουν, μετάβαση, τέτοια που παρατηρεῖται στὴν ἐξέλιξη τῶν εἰδῶν. Ὅταν μιλοῦμε γιὰ ἀνθρώπους δὲν ἔχουμε ποτέ στὸ νοῦ ἀριθμὸς και μέσους ὄρους και στατιστικὲς ἀναλύσεις. Ὁ ποιητὴς δίνει πάλι τὸν ὀριστικὸ λόγον.

«Ὅμως τί σημαίνει δὲ χωρᾶ ἄλλον ἄνθρωπον;/Ποῦ θά μείνουν οἱ ὑπόλοιποι;/Ὅμως τί σημαίνει δὲ χωρᾶ ἄλλο πόνον;/Ποῖος θά διαστέξῃ τὸν ὑπόλοιπον;/Δὲν ξέρει πῶς ἓνας μονάχα ἄνθρωπος νά μείνῃ ἔξω/μένουν ὄλοι/δὲν ξέρει πῶς τόσο δὲ πόνος νά μείνῃ ἔξω/μένει δὲ ἄκερος;»
(Κ. Μόντη — Β' Γράμμα στῆ Μητέρα)

*

Ἄν ὄλα αὐτὰ τὰ τελευταῖα δὲν εἶναι δυνατό νά συντελεστοῦν, ἂν ὁ λογοτέχνης εἶναι πεπεισμένος ὅτι μιὰ τέτοια θεμελιακὴ μεταβολὴ δὲν εἶναι κατορθωτῆ, ἂν περᾶση ὕστερα ἀπὸ ὄριμη σκέψη στὴν κατηγορία ἐκείνων που βλέπουν τὸ κακὸ ἀχιάτρευτο — τότε, ὅπως ἔχει ἦδη ἀναφερθῆ τρεῖς διεξόδους διαθέτει. Τὴ Σιωπῆ, τὴν ἀναχώρηση μέσα στῆ ζωῆ, τὴν ἀναχώρηση ἀπὸ τὴ ζωῆ.

Στὴν πραγματικότητα, ὅπως γίνεται τώρα φανερό, οἱ τρεῖς διεξοδοὶ συνοφίζονται στὴν πρώτη. Τὴ Σιωπῆ.

*

Ἄνάμεσα στῆ σιωπῆ και στὴν πράξη ἡ γλῶσσα εἶτε ὑποχωρεῖ σέ ὄρια που δὲ διέγραψεν ὁ Steiner εἶτε προχωρεῖ σέ προμαχῶνες ἀπὸ ὅπου ἐπιστροφὴ δὲν ὑπάρχει. Ὁ συμβιβασμὸς τῆς γλώσσας διαιωνίζει ἓνα παράλογο παιγνίδι που τοῦς κανόνες του καθορίζουν τὰ τέρατα.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

ΚΕΡΥΝΕΙΑ

Χρυσάφι και φῶς οἱ ἀκτῆς σου
 Ἀγαπημένη πόλη τῆς Κύπρου ἢ πιὸ μικρῆ
 Τὰ μελτέμια σου δροσιά κ' οἱ ζέφυροι οἱ βραδυνοὶ
 Γαλάζια κύματα νὰ σπᾶνε λευκῆς δαντελοποικιλτες ἀκτῆς
 Γαλήνη και ὄνειρο συνέχεια ἢ ζωῆ
 Καὶ ξάφνου ἀναπάντεχα μιὰ βοή ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη
 Τὸ πόδι τους ἐπάτησαν οἱ θάρβαροι
 Ἐπεσε ἢ πόλη
 Τοῦ κατακτητῆ ἀσήκωτα θαρὺ τὸ πέλημα
 Καίνε σκοτώνουν ξεριζώνουν
 Ἡ ἀγγότητα κλαίει
 Ἀγεμίζεται κουρέλι τῆς κοπέλας ἢ ποδιὰ
 Φωνὴ παιδιοῦ σπαραχτικῆ τῆ μάνα ἀποζητᾶ
 Τὸ χῶμα φιλᾶ τὸν γέροντα και στὸ ἔρμο σπιτικὸ τῆ γριά κρατάει
 Ἀγαπημένη πόλη τῆς Κύπρου ἢ πιὸ μικρῆ
 Σκέπη σου τ' ἀγέρωχο μὲ τὰ Πέντε Δάκτυλα βουνοῦ
 Τὸ Λιμανάκι τὸ ρηχὸ τὸ φράγκικο τὸ Κάστρο
 Κλαίνε τὰ μάτια ἢ θύμησή σου πόνος οἰμωγῆ
 Ἀγαπημένων κόκκαλα φωνάζουν
 Ἐκεῖ ἢ ψυχὴ μας ὄλη πάντα ἐκεῖ τὸ δλέμμα
 Ἐνας ὀλόκληρος λαὸς μ' ἐλιά και μὲ σπαθί
 Τῆ λευτεριά σου ἔχει τάξει
 Καὶ προσμένει και προσμένει...

ΤΟΠΙΟ

Στῆ λίμνη
 Γερμένο σπάρτο
 Νούφαρα και καλαμάκια

Αὐτοκίγητα και ἄνθρωποι
 Στὸ δρόμο πέρα
 Πήγαινε ἔλα

Στὸ δέντρο
 Τὸ πουλί
 Καρδιά τοῦ ἀνθρώπου

ΓΑΛΗΝΗ

Ἐναστρη ἢ νύχτα
 Ἐρεμο και τὸ τοπίο
 Ἡ σελήνη ἀπόψε ὄλο φῶς
 Λές κ' ἔνα μήνυμα θεῖο
 Μᾶς στέλνει ἀπόψε ὁ οὐρανὸς

'ΑΡΕΑΜΕΝΗΣ ΟΓΔΟΗΣ ΚΑΙ ΕΝΕΝΙΚΟΣΤΗΣ ΟΛΥΜΠΙΑΔΟΣ...''

(*Ιστορικό διήγημα*)

«Έκτη μηνός εκατομβαιώνος...

Στήν Κύπρο θάλλει τὸ τρυφερότερο Μεσογειακὸ καλοκαίρι. Μυρόπνοες, οἱ ὄρες, δίνουν φτερά στὴν καρδιά, καὶ ἡμερώνουν τὴ φαντασία. Νοιώθω ἀπόψε τὴν ἀνάγκη μιᾶς ἐξομολόγησης. Εἶμαι ὁ γραμματέας τῆς Ἀθηναϊκῆς ἐκστρατείας, ἐδῶ. Μαζὶ καὶ κάτι θευθυνότερο. Ἄν ἀγαπᾶς τὴ γῆ σου πρέπει νὰ τὴν ἐλέγχεις, μόνον ἔτσι τὴν ὑπηρετᾶς. Ἀπὸ τὸ φτερό μου κρέμεται συχνὰ πολλῶν ἢ τύχη. Κάποτε ἀγάπησα καὶ τὶς Μοῦσες. Σωφρονέστερες ἐκεῖνες μὲ ἀποστράφηκαν. Ἐγγραφα ποιησῆ καὶ κατέληξε ἰσοφιστικὸς διάλογος. Ἀνένηψα γρήγορα εὐτυχῶς. Ἡ λύρα σὲ ξεστρατίζει ἀπὸ τὴ δράση, καὶ τίποτα ματαιότερο ἀπὸ τὸ νὰ κυνηγᾶς τὴ ματαιότητα. Φρόντισα, μικρόθεν, νὰ διορισθῶ Δημόσιος ὑπηρέτης, γραμματικὸς. Ἰκανοποιεῖ ὡς ἓνα σημεῖο, τὸ ἐπιτήδευμα, τὸν κάπως σχετικὸν μὲ τὰ «γράμματα». Μὰ τὸν Κερδῶ, δὲν ἔχω παράπονο. Ἐξελίχθηκα ἰκανοποιητικῶς. Τώρα, τοποθετημένος πλησίον τοῦ στρατηγοῦ Χαβρίου, ἐπιμελοῦμαι τῶν Ἐφημερίδων τῆς Στρατείας. Εἶμαι τὸ μάτι καὶ τὸ ἀυτί τοῦ κλεινοῦ μας Ἄστως. Εἰσχωρῶ παντοῦ, καθὼς ἡ δομὴ. Ἀκούω, βλέπω, σιγῶ, καταγράφω καὶ διαβάζω. Ἐνημερώνω τὰ Ἀρχεῖα τῆς Ποικίλης Στοᾶς. Βέβαια καὶ τὶς μυστικὰς μολυβένιες «δέλτους» γιὰ πολλοὺς συμπολίτες καὶ ξένους. (Οἰκονομικὲς ἀτασθαλίαι, συνωμοτικὲς ἐκκολάψεις, πολιτικοὺς ἀναρχισμοὺς, καὶ τὰ παρόμοια...). Ἡ δοξασμένη πολιτεία τῶν Ἀθηναίων, μὲ τὴν τόση δραστηριότητα σ' ὀλόκληρῃ τῇ Μεσόγειο, ἔχει ἀνάγκη πάντα καλῶν πληροφοριῶν. Φροντίζω τὸ κατὰ δύναμιν. Ἐδαίσθητο πράγμα ἡ Δημοκρατία. Μοιάζει μὲ τὴν ἑμορφὴ γυναίκα. Τὴν πολιορκοῦν πολλοὶ καὶ τὴν κατακτᾷ ὁ ἐπιτηδειότερος.

Ἐπειτα εἶναι καὶ τὸ ἐμπόριο καὶ οἱ συμμαχίες. Νευραλγικοὶ καὶ οἱ δύο τομεῖς. Μυριάδες ἐφόδια καὶ ὄπλα διακινοῦνται μὲ τὶς ἰσχυρὲς φορτηγίδες μας, τριήρεις καὶ πεντηκοντόρους. Καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς, στὸ μοίρασμα τῶν «ἐπιδράσεων» ἐξαιρετικὰ σοβαρὸς αὐτὸ τὸν παραγμένο ἀπὸ χίλιες αἰτίαι καιρῶ. Τὰ Σπαρτιατικὰ πολεμικὰ ἄρματα κατακλύζουσι Ἀσία καὶ Ἀφρική. Ἄς ἀφήσουμε θὰ καὶ τὴν φύσιν τῆς «ὑπερδυναμείας» ποῦ καλλιεργοῦν, οἱ καλοὶ μας Λάκωνες. Παράλληλα, ἐνοεῖτε, καὶ μὲ τὴν δῆθεν «κοινωνικὴ συντροφικότητα» ποῦ προπαγανδίζουν στοὺς ὄχλους. Τὶ φενάκη κι' αὐτὸ, Θεοί! Κατηγοροῦν ἡμᾶς ὡς κοσμοκρατορικοὺς καὶ ἐκεῖνοι διεισδύουν ἀπὸ δημοκρατία σὲ δημοκρατία καὶ τὶς καταλύουν. Στοὺς κύβους παίζεται ὁ κόσμος. Νὰ πεῖς καὶ γιὰ τὴν περιλάλητη κοινοκτημοσύνη, μὲ τὰ δῆθεν κοινόνδια καὶ τὰ ἄλλα; Ἐνα πελώριο ἐρωτηματικὸ ὀρθώνεται, παντοῦ. Ποῦ ὀδηγοῦν τὴν ἀνθρωπότητα; Ἀριθμὸς γίνεται, ὁ ἄνθρωπος, μὲ τὸ σύστημα τους. Μέλας ζωμὸς τοῦ λαοῦ ἡ διατροφή καὶ παρομιψῆς πλέον ἢ Σπαρτιατικὴ ξενηλασία. Περιχαρᾶκιμὸν στρατόπεδο ἢ γῆ τους. Ἀπαγορεύουν καὶ τὴν ἐπιμεξία μὲ ξένους. Καὶ κάθε ἐξοδος ἀδύνατη στοὺς πολίτες. Μόνον μὲ ἐπίσημη ἀποστολὴ καὶ ὕστερα ἀπὸ εἰδικὴ ἄδεια τῶν ἐλοσυρῶν Ἐφόρων. Ὡς καὶ διαβατήρια γιὰ τὴ μετακίνηση στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Πελοποννήσου. Στρατιῶτες καὶ στοὺς καιροὺς τῆς εἰρήνης, οἱ ἀτυχεῖς Λακεδαιμόνιοι.

Ἐνῶ στὸ κλεινὸ μας Ἄστω ἡ ἀνεξαρτησία φτάνει συχνὰ τὰ ὅρια τῆς αὐδοσίας. Μὲ τὰ παίγνια καὶ τὰ θεῶματα, τὶς τέχνες καὶ τὴ θρυλικὴ μας φιλοσοφία, τὸ πλῆθος τὰ ἰδιωτικὰ δίτροχα καὶ τετράτροχα, ποῦ κατακλύζουσι τοὺς δρόμους, τὰ λαμπρὰ ὀργανιστικὰ μας συμπόσια, τὰ περικαλλῆ κτήρια, τοὺς ρήτορες καὶ λαοπλάνους ὄλων τῶν ἰδεῶν καὶ ἀποχωρήσεων, τὶς παλλακίδες καὶ τὶς ἑταῖρες καὶ ὄλα, τέλος πάντων, τὰ γοητευτικὰ τῆς ἐλευθερίας... Βέβαια σ' ἡμᾶς ὑπάρχει — μᾶς φέγουν ἰδιαιτέρως γι' αὐτὸ — καὶ τὸ λεγόμενο «κοινωνικὸ ἐγκαταστημένο». Ὁ πλοῦτος τῶν ὀλίγων μὲ τὴν κάπως ἀδιάκοπη πρόκληση στῶν πολλῶν τὴ φτώχεια. Ἐ, πῶς νὰ γίνεῖ; Καὶ τοῦτο, ἀρετὴ τῆς Δημοκρατίας εἶναι. Οἱ ἰκανότεροι ἐπιλέουσι. Γιὰ τοὺς ἄλλους ἄς

φροντίσουν οι κραταίοι θεοί. Στο κάτω-κάτω η άτομική δράση προσδιορίζει τη μορφή της ζωής. Παράδειγμα εγώ. Από άπλους δημόσιος υπηρέτης, γραμματικός σε τί αξίωμα έφτασα με την ικανότητα της φτερωτής μου γραφίδας. Να όρτζω με τις μυστικές μου πληροφορίες την μοίρα τόσων συνανθρώπων. Άρχόντων και άπλοϊκών. Άκόμα κι ο ίδιος ο πανίσχυρος στρατηγός Χαθρίας, πού λέει ο λόγος, όχι βέβαια πώς με τρέμει, αλλά πάντως σοδαρά με υπολήπτεται... Και οι άμοιβές μου; Πολλοί θα τις ζήλευαν και άς μñν τó φανερώνει ή περιβολή μου. Έπαγγελματική ανάγκη κι αυτό. Είμαι ο άνθρωπος πού «δεν υπάρχει». Ο άγνωστος φίλος και κριτής όλων. «Πλάκες Άποκαλύψεως» οι σφραγισμένοι κύλινδροι τών παπύρων μου, πού τά ξεδεύουν για τñν Άθήνα. Και όλα αυθεντικά, πρώτο χέρι. Σπάνια ή παρεμβολή, στις «ειδήσεις» μου, κάποιες «ήπηρεσιακής» μυθοπλασίας. Και πάντα με κάθε προσοχή και μεθοδικότητα και ύστερα από συγκεκριμένη ύπόδειξη του κέντρου. Τέχνη από τις δυσκολότερες να ήπηρετείς τή σταδιοδρομία σου, διά του δημοσίου συμφέροντος...

Πρό ήμερών ακούστηκε στην έκκλησία του Δήμου και σαφής έπαινος τών καλών μου αυτών ήπηρεσιών. Και έγινε ή αιτία μεγαλυτέρων και καλλίστων. Δέν λείπου, εδτυχώς, οι άνθρωποι πού αναγνωρίζουν και τιμούν τó μόχθο. Ο λόγος ήταν και πάλι για τó μεγάλο εθνικό θέμα τών Ελλήνων, τó Κυπριακό. Φλέγονται για αυτό και οι δυο υπερδυνάμεις, Άθήνα και Σπάρτη. Όποιος έχει τή φιλία της Κύπρου, κυριαρχεί στην ανατολική Μεσόγειο. Και ή γλυκειά νήσος της Άφροδίτης είναι τώρα ελληνική. Ο Άθηναϊκός στρατός και στόλος υπό τόν Χαθρία, σε σύμπραξη με τόν Κυπριακό υπό τόν γενναίο βασιλέα Εθαγόρα, καταναυμάχησαν και κατατρόπωσαν, πρό μηνός περίπου Φοίνικες και Πέρσες. Έλευθέρωσαν τñν Κυπριακή γή από κάθε θάρβαρο. Άκούστηκε, λοιπόν, διάδοση ότι δήτην ο Εθαγόρας επιδιώκει τώρα φιλία και με τούς Λακεδαιμονίους. Εσορκώθηκε σάλος στην Άθηναϊκή λαοσύναξη. Έμεις χύσαμε τó αίμα μας και θα ώφεληθούν εκείνοι; Εύλογη ή φωνή. Γιατί, εδω πού τά λέμε, χωρίς τόν ισχυρό Άθηναϊκό στόλο ή θρυλική κυπριακή γενναϊότητα θα νυχτωνόταν και πάλι στην άπελπισία, με τις πολιτικές διαμάχες πού μαστίζουν τή μεγαλόνησο. Και οι διαδόσεις δέν είχαν τή μορφή τών απλών φιθύρων, αλλά θετικών πληροφοριών, πέρα από τις γνωστές σπερματολογίες της ξενοκίνητης φάλαγγας. Ως εγώ, εδω, να μασώ κνήμες και να μη γνωρίζω τά πάντα και ιδιαίτερα τñν Άθηναϊκή ψυχή του εξόχου Εθαγόρα. Τότε ανέβηκε στο βήμα ο δεινός Λεωχάρης και τά είπε ανεπιφύλακτα.

«Έχομεν άσφαλεις ειδήσεις — βροντοφώναξε — για τñν αναλήθεια τών σπερματολογιών αυτών. Η δοξασιμένη Δυναστεία τών Τευκριδών, της οποίας κατευθείαν απόγονος είναι ο Εθαγόρας, άρχει στην Κύπρο τέσσαρες συναπτούς αιώνες. Από τότε πού έγκαταστήθηκε εκεί ο θρυλικός Τρωϊκός ήρωας Τεύκρος ο Σαλαμίσιος, γιός του Τελαμίνα και αδελφός του Αϊαντος, γυρίζοντας με τó στρατό του, από τόν πόλεμο του Ίλιου. Ο Εθαγόρας έχει σήμερα τñν ήλικία της Ψωφροσύνης. Τριάντα χρόνια, ως τώρα, εθασίλευε στο μεγαλύτερο τμήμα της Νήσου με πρωτεύουσα τή Σαλαμίνα, πού φέρει ακριβώς και τó όνομα της Μητροπολιτικής κοιτίδας. Και ποτέ δέν απέστη της ιστορικής του φιλίας προς τñν Άθηναϊκή Δημοκρατία. Γνωρίζει και αυτός, όπως όλοι οι νουνεχείς, ότι λαοί επιλήσιμονες της ιστορίας, καθιστούν επιλήσιμονες και τούς θεούς προς αυτούς».

(Δημοκρατικούς είναι ο γλαφυρός Λεωχάρης. Κι άς παρασύρεται στις άγορεύσεις του σε μερικές λόγιες εκφράσεις για τñν περίσταση. Η καθαρολογία γοητεύει συχνά μιá μερίδα του «μειζονος όχλου...»).

Και συνέχισε προς τñν Έκκλησία, τά κατ' έμέ:

«Άξιος και άόρατος, εκεί, όφθαλμός της Δημοκρατίας παρέχει δεινήν ενήμερωσιν του Δήμου. Κατατοπίζει τñν Άθηναϊών Πολιτείαν περί τών πάντων εις κειμένας «έφημερίδας» άμιλλομένας τñν πληροφοριακήν πιστότητα και αυτών τών Ήροδότου Μουσών...» (Γελω, νή Δη! Και δέν τόν ...έξοστράχισαν! Άς είναι καλά ο σεμνός μου...) Σείστηκε, όπωσδήποτε, ή λαοσύναξη. Οι μισοί άρχισαν να τόν χλευάζουν για τñν παρομοίωση και οι άλλοι να τόν έπευφημούν για τñν ενημερότητα. Έτσι είναι οι λαοί. Εκεί, στην πολιτεία του Κέρωπα, για τά ίδια πού προσευχόμαστε στη χρυσελεφάντινη δόξα τών Θεών για τά όμοια τρωγόμαστε και μπροστά

στη χάλκινη θλοσυρότητα τῶν ἡρώων μας. Τὰ ἀγαθὰ τῆς Δημοκρατίας. Κι ἄς λένε μερικοί πὼς ἡ ἐλευθερία σκοτώνει τὴν ἀλευθερία...

Ἔσπευσε, μὲ ἐκτεταμένη γραφή γιὰ ὄλα, θέβαια καὶ μὲ κάποια ἀγανάκτηση, ζητώντας μου κατεπειγόντως νὰ λάβω θέση καὶ μέτρα. Ἄς τὸν συνακολουθοῦν οἱ σεμνὲς θεές. Ποτὲ κι ἐγὼ δὲν παρέλειψα, ἐπιστρέφοντας στὴν πατρίδα, νὰ τοῦ κομίσω πότε χρυσὸ ἀμφορέα μὲ ἀλὴ Συριακὴ, πότε βαρύτιμο περσικὸ ἀδαμαντοκόλλητο φέλιο καὶ πότε πάγκαλη καὶ ἐράσματα φοινικὴ ἐξωτικὴν... (Ρέπει κι αὐτὸς εἰς τὰ τῆς Ἀφροδίτης, ὅπως ὄλοι δὰ οἱ στοχαστικοί...) Ἀδθημερόν, ὡς ἔλαβα τὶς εἰδήσεις, ἀνταποκρίθηκα μὲ κάθε μυστικότητα. Ἔστειλα παπύρους τρεῖς, μὲ τὶς καλλίτερες ὑποδείξεις. Μιὰ σ' αὐτόν, φιλική. Μιὰ στὴ Στοά ἐμπιστευτικὴ καὶ μιὰ στὸ Δῆμο ἐπίσημη. Ἐγραψα τοῦ Λεωχάρους: «Σοφὴ πολιτικὴ εἶναι αὐτὴ πὸς σὲ καμιά περίπτωση δὲν ἐχθροποιεῖται μὲ τὸ λαό, ἀλλὰ καὶ δὲν ὑποτάσσεται στὸν ὄχλο. Τί ἔλεγε στὶς ὑποθήκες τοῦ ὁ σοφὸς Σόλωνας:

Τότε τὸν ἀρχηγὸ ὁ λαὸς τιμᾷει καὶ λογαριάζει
ὄαν οὔτε τοῦ χαρίζεται, μήτε τὸν πολυσφίγγει...»

Ἐμπιστεύτηκα στὴ Στοά: «Ὁ Ἐδαγόρας εἶναι τίμιος ἄνθρωπος, ἀλλὰ τὸ περιβάλλον τοῦ ἀρκετὰ ὑποπτο. Οἱ αἰώνιοι ἄνθρωποι τῆς εὐκαιρίας. Τὸ «ἀνοιγμα» πρὸς τὴ Λακεδαίμονα δὲν εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου μῦθος. Ἡ τύχη τῆς ἀνθρώπινης ἡθικῆς κρίνεται ἀπὸ τὰ δημιουργημένα συμφέροντα. Ἀνάγκη, λοιπόν, νὰ ἀγοράσουμε τοὺς ἐπισημότερους. Ὁ Χαβρίας εἶναι μόνο στρατιώτης. Ἡ προκειμένη συναλλαγὴ θέλει ἐπιτηδεύτητα. Κινηθῆτε πρὶν εἶναι ἀργά. Ὁ Χρυσὸς λαλεῖ πάντα τὴ γλυκύτερη γλῶσσα».

Ἐνημέρωσα τὸν Ἀθηναϊκὸ Δῆμο, μὲ κάποια περισσότερη γλαφυρότητα, κατὰ περίστασι: «Ἄς εὐλογοῦν οἱ θεοὶ τὸν Ἐδαγόρα. Πλὴν ὅμως καὶ ἡ Ἀθηναίων πολιτεία πρέπει νὰ κάμει τὸ ἴδιο. Ἡ Κύπρος ἐλεύθερη προσεύχεται καὶ τραγουδαῖ γιὰ τὴν εὖνοια τῶν ὡρῶν. Ἔδειξε καὶ τιμιότητα καὶ καλὴ φαντασία ὁ βασιλεὺς. Πολλὲς ὅμως, οἱ πόλεις - κράτη στὴ μεγαλόνησο. Ὅπως δὰ καὶ σ' ὄλη τὴν Ἑλλάδα. Καὶ ἡ πολιτικὴ Περσῶν καὶ Φοινικῶν ὡς τώρα «διαίρει καὶ βασίλευε». Ἀρχαῖες, ὅσο καὶ ἡ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ἀντιθέσεις. Ὁ Ἐδαγόρας τοὺς ἐκάλεσε ὄλους στὴ Σαλαμίνα. Ἦμιον αὐτόπτης καὶ αὐτήκοος. Ὑψωσε τὸ κεφάλι ὡς νὰ ταξίδευε μὲ τὴ φαντασία τοῦ μέσα στὸ χρόνο. Ἀρχισε τὸ λόγο ἀπὸ τὸν Ὅμηρο. «Ἡ ἔριδα φέρνει συμφορὲς καὶ πόλεμο ἢ ἀμάχη» εἶπε. «Κοράκια μᾶς περιμένουν ἂν τὸ αἶμα πὸς χύσαμε δὲ μᾶς γίνει γνώση». Μὲ δάκρυα στὰ μάτια τοῦ ἱστορήσε τὰ δάσανα τόσων χρόνων. «Ἄν συνεχίσουμε τὴ διαίρεση κατέληξε, θὰ εἴμαστε οἱ τελευταῖοι ἀπὸ τοὺς ἀφελεῖς ἐνὸς κόσμου πὸς προόρισται νὰ πεθάνει στὴν αἰχμὴ ἐνὸς βαρβαρικοῦ κονταριοῦ. Τὸ θαυτέρο νόημα τῆς ἐλευθερίας βρίσκεται στὴ σύμπνοια τῶν ἀνθρώπων. Ἐκεῖ καὶ ἡ Ἐθνικὴ εὐκλεία. Ἐλᾶτε νὰ δώσουμε, ἀδέρφια, τὰ χέρια. Ἐμπιστευθῆτε μου τὴ ζωὴ τῆς Κύπρου». Αὐτὰ λεγόντουσαν παρισταμένου τοῦ Χαβρίου καὶ τῶν ἐπίλοιπων ἐπίσημων τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ καὶ στόλου. Ὡς καὶ δύο πυκνῶν φαλάγγων Ἀθηναίων καὶ Κυπρίων ὀπλιτῶν ἄριστα ὀπλισμένων. Ἐπείσθησαν οἱ ἡγεμόνες. Ὑπάρχουσιν, ἐμπιστεύθηκαν. Καὶ ἀποφασίστηκε βασιλείας ὀλοκλήρης τῆς ἔμπορης ἐδῶ γῆς, ὁ Ἐδαγόρας. Τοῦ ἀξίζει ὁ ὑπέρτατος ἔπαινος καὶ τοῦ κραταίου Ἀθηναϊκοῦ Δήμου».

Οἱ γραφές μου ἐκεῖνες συνετέλεσαν στὸ εὐτυχημένο σημερινὸ γεγονός. Μὲ τὴν ἀποτύπωση τῆς μνήμης αὐτῆς, θὰ περατώσω τὸ σύντομο τοῦτο ἡμερολόγιο. Σῶνεται ὁ λύχνος. Τὸ ἀργυρὸ τόξο τῆς Ἐκάτης μεσουρανεῖ. Ποιμενικὸς ἀλλὸς, μακρῶς, φάλλει τὸ ἀπαιώνιο σφρίγος τοῦ ἐρωτικοῦ μῦθου. Σήμερον, ὁ Ἐδαγόρας, ἐστέφθη βασιλεὺς τῆς Κύπρου ὀλοκλήρης. Ἐπλεσε εὐ δὲ λάβαρα, μελωδίες καὶ ἄνθη ἢ Σαλαμίνα. Καὶ ἡ ἀποθεωτικὴ τελετὴ κορυφώθηκε μὲ τὴν ἀνάγνωση, ἀπὸ τὸν Χαβρία, τοῦ ἀφιχθέντος τὴ νύχτα Ψηφίσματος τῆς Ἀθηναίων Πολιτείας. Γιὰ τὴν ἱστορία τὸ παραθέτω ὀλοκλήρη:

«Ἐπὶ Ἀρχοντος Ἐπωνύμου Λεωχάρους. Ἔδοξε τῷ Δῆμῳ τῶν Ἀθηναίων. Ἀπὸ χρόνου μακροῦ ἢ καθ' ἡμᾶς πόλις παρακολουθεῖ καὶ συμπάρισται εἰς τὴν δρᾶσιν τοῦ ἐνδόξου καὶ συνετοῦ βασιλέως Ἐδαγόρου τῆς Κύπρου. Κατευθεῖαν ἀπόγονος τῶν καλλίστων ἡρώων Σαλαμινίων Τευκρινῶν, ἀνήλθεν πρὸ τρισάκοντα ἐτῶν εἰς τὸν θρόνον τῆς Κυπριακῆς Σαλαμίνος. Ἐγεμόνευσεν μέχρι τοῦ πλείστου τῆς Νήσου, καλῶς ἀθλήσας. Σήμερον, τῇ ἐπινεύσει τῶν σεμνῶν θεῶν, στέφεται

βασιλείς ολοκλήρου τῆς αὐτόθι ἑλληνίδος γῆς. Καθ' ὄλην τὴν ἡγεμονίαν του ἐκόσμησεν τὴν χώραν μὲ νόμους ἡπίους, συνετοὺς καὶ περικαλλῆ κτήρια. Πολλοὶ Ἑλληνες μετοικοῦν εἰς Κύπρον διὰ τὸ εὐγενές τῆς ζωῆς καὶ τὸ χρηστὸν τῆς διοικήσεως. Καὶ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν του πολιτικὴν, ὁ ἄξιος βασιλεὺς, εὐρέθῃ πάντοτε παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς ἡμετέρας Δημοκρατίας. Ἡ κάλλιτος δράσις του συνεπληρώθη μὲ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τῶν βαρβάρων προσφάτως ολοκλήρου τῆς Μεγαλονήσου. Τοῖς λόγοις αὐτοῖς, ὁ τῶν Ἀθηναίων δῆμος, τιμῶν τὸν ἄνδρα

ΨΗΦΙΖΕΙ ΚΑΙ ΑΠΟΦΑΣΙΖΕΙ

Ἐνομάζει τὸν Εὐαγόρα, Ἀθηναῖον πολίτην. Ἀνακηρύσσει αὐτὸν πανελλήνιον ἥρωα. Ἀπονέμει εἰς τοῦτον τὰς μεγίστας τιμὰς τῆς Πόλεως. Ἐντέλλεται τὴν ἀνέγερσιν ἀνδριάντος τοῦ βασιλέως, δαπάναις τοῦ Δήμου, εἰς τὸν ἱερὸν Κεραμεικόν, ἔνθα τὰ ἀγάλματα τῶν ἐνδόξων Ἑλλήνων ἡρώων καὶ πλησίον τοῦ ἀγάλματος τοῦ Διὸς Σωτήρος. Παρέχει αὐτῷ τὴν διαρκῆ καὶ ἀμέριστον συμπαράστασιν τῆς Δημοκρατίας.

Ἐγένετο, ἐν Ἀθήναις, Νουμνία μηνὸς Ἑκατομβαιῶνος, Ἀρξαμένης Ὀγδόης καὶ Ἐννενηκοστῆς Ὀλυμπιάδος».

Τρέμει, νὰ σβῶσει ὁ σύντροφος λύχνος. Ἐνα ἀηθόνι, στὸν κῆπο, καλωσορίζει τὸ γλυκοχάραμα. Ἐχω τὴν ἀίσθησιν ὅτι θεμελίωσα ἕναν ἀόρατο δωρικὸ ναό, αὐτὲς τίς μέρες στὴν Κύπρο. Μέσα μας κατοικεῖ κι ὁ Θεὸς κι ὁ μῦθος...

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΙΑΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Ἀμμόχωστος 10 Μαΐου 1974

Ἀδελφὴ μου,

Τὰ σπαρτὰ στὴν πλατιὰ ξανθιά Μεσσαορία μιὰ ἀπέραντη θάλασσα σὰν χρυσάφι. Δὲν ἦρθε ἀκόμη ὁ καιρὸς γιὰ τὸν θερισμό.

Θυμᾶσαι πὼς σ' ἄρρασαν οἱ ἀνθισμένες πορτοκαλιές; Κι οἱ μυγδαλιές στὴν Πάφο, σκαρφαλωμένα τὰ πέπλα τους στοὺς λόφους;

Στὸ Πέλλαπαῖς εἶδα τὸν θαυμασμὸ στὰ μάτια σου, τὸ ἴδιο στὴ Κερύνεια, στοὺς φοῖνικες τῆς Λάρνακας.

Εἶδα τὸ εὐλαδικο σου προσκύνημα στὸν Ἅγιο Νεόφυτο στὸν Κύκκο, στὴν Μονὴ Μαχαῖρᾶ.

Στὴν Φανερωμένη ἔκανες σκυφτὴ τὸν κύκλο κι' ἄφισες ἕνα ροῦχο σου γιὰ τὸ φανέρωμα αὐτοῦ ποὺ ποθοῦσες.

Τὸ ἄκρυψες τὸ δάκρυ σου, τῶδα κι ἄς μὴν σοῦ εἶπα τίποτα, καθὼς ἔμπαινες στὰ φυλακισμένα μνήματα.

Ἐνοιωθες παιδί μετρώντας τ' ἄστρα στὸ κατώφλι ἐνός σπιτιοῦ, χαιρετώντας τοὺς ἀνθρώπους τοῦ τίμιου ἱεροῦ μόχθου τῆς γῆς.

Κ' ἐπαναλάμβανες ἀδιάκοπα :

— Τί τόπος!!! Τί ἀδάμαστος καὶ ὑπερήφανος λαός!!!

Ἡ Κύπρος εἶναι πάντα ἔτσι, ἀδελφὴ μου, τὰ πάντα ὅπως τὰ γνώρισες, καὶ τ' ἄφισες...

Σὲ φιλῶ Χρῦσω

Λευκωσία 15- Ίουλίου 1974

Είμαι «καλά». Θάθελα νάχα πεθάνει χτές.
Τὸ ξύπνημα τούτης τῆς μέρας ποτὲ νὰ μὴν ἐρχόταν.
Εἴμασταν ἀδελφία. Ποιὸς ἀλήθεια θὰ τὸ πίστευε!
«Ποὺ θάγατον μιὰλλήτερον τοῦν τὸ κακὸν λοᾶται,
γιατὶ μᾶς μάνας εἴμασταιν γέννα τζιαὶ σεις τζι' ἐμεῖς...»

.....
Δὲν σοῦ στέλνω λουλούδια, γιατί μᾶς χρειάζονται πολλὰ...

Γειά σου Χρῦσω

ΚΥΠΡΟΣ 20 ΙΟΥΛΙΟΥ 1974

Ἄδελφή μου

Θέλεις νὰ σοῦ γράψω. Θέλω καὶ σοῦ γράφω πολλὰ...

.....
Ποιὸς μπορεῖ μὲ λόγια νὰ τὸ πῆ;
τάχα μὴν πέρασε ἀπ' τὴν κάμαρα τοῦ νοῦ
σ' ὦρα ἄσκημου ὄνειρου;
Ὅμως ὁ τρόμος στὴν θάλασσα τῶν ματιῶν
οἱ πύρινες γλῶσσες τῶν ναπάλμ
ὁ Φίλιππος τῆς Λουκίας ποὺ χάθηκε, κι ἄλλοι τόσοι...;
τὰ χαμηλὰ σπιτάκια πούχασαν
τὴν ζεστασιά, καὶ τὰ ξεφωνητὰ τῶν παιδιῶν
πήραμε τὴν ἀπόφαση ὅχι δὲν εἶναι ὄνειρο.
Στὴν Κύπρο τὴν θαλασσοφίλητη
τὴν γαλάζια, τὴν πολύβοη, τὴν χαϊδεμένη
δὲν ἀκούγονται γέλια
δὲν ἀκούγονται βιολιά
δὲν ἀκούγεται μουσική.
Ἀκούονται θρῆνοι
γιὰ τὰ χαμένα παιδιὰ
γιὰ τὰ χαμένα βιολιά
γιὰ τὶς χαμένες πατρίδες
γιὰ τὶς χαμένες ἐλπίδες.
Σὰν θάρθη ἀνοιξη, σὰν θάρθη καλοκαίρι
θὰ φυσήξῃ καινούργιο ἀγέρι (:)

Ἔχε γειά

Υ.Γ. Νὰ προσεύχῃσαι γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ γιὰ τὴν πατρίδα μας.

Ἀπὸ τὸ ἀγνωστο 25 Αὐγούστου 1974

Ἄδελφή μου,

Τὸ καραδάνι μας ξέρεις τ' ὀνομάσαμε ἀ β ε β α ἰ ὀ τ η τ α
καὶ τὸν καταυλισμὸ μας ἀ π ὀ γ ν ω σ η
Τὸ φεγγάρι φτιάχνει ἴσκιους μὲ τὶς φυλλωσιές
καὶ πίνιακες μοντέρνας τεχντροπίας στὸ ἔδαφος
μ' ἀνάκατα αἶμα, δάκρυ, χῶμα,

μ' ανάκατα χῶμα, αἷμα, δάκρυ.

"Εφθασα στήν απόγνωση βράδυ
φορτωμένη τὸ δισάκι γεμᾶτο παρελθόν
εἴμαιστε κι ἄλλοι πολλοὶ στήν ἀβεβαιότητα.

Μᾶς ὑποδέχθηκαν τὰ κλάματα σπασμένων παιδικῶν ἐλπίδων
καὶ μαυρομαντηλοῦσες, μαυροματοῦσες...

"Η Ἄντρούλλα θά πάη γὰ ρωτήση νέα γιὰ τὸν Πανίκο
λένε πὼς θ' ἀφίσουν αἰχμάλωτους, μὰ ποιὸς ξέρει...

σήμερα ἓνα παιδί ἐκλεψε μιὰ μπουκιὰ ἐλπίδα γιὰ ζωὴ
ἀπ' τὸν σωρὸ τῶν κονσερβῶν.

"Ο Ριρῆς προσπαθεῖ, μὰ δὲν καταφέρνει νὰ ἀστυνομεύση
κυτάει ἄλλοῦ, ὅς ἀφίση νὰ νομίση πὼς τὸν ξεγέλασε.

Τὸ μέλλον σταματᾷ σ' ἓνα πιάτο φακῆ, γι' αὐτὸ κυτάει ἄλλοῦ.

"Ο Πολύδωρος κάθε μέρα παίρνει, λέει θ' ἀλλάξῃ τὰ χθεσινὰ
μὰ πὼς νὰ νικηθῇ ἢ παγωνιὰ

τόσες ψυχές γύρω του

κι ὁ χειμῶνας πού φτάνει θά σκορπίση τὰ φύλλα...

.....
Πρῶτη φορά δὲν νοιαστήκαμε γιὰ τὰ Χριστούγεννα
δὲν εἶχαμε καημὸ πῶς νὰ ξεπορτίσουμε γιὰ τὰ κάλαντα
οὔτε καὶ κείνην τὴν ἀναμονή γιὰ τὶς καμπάνες.

Κι ὅμως, Χριστέ μου, δὲς
μωράκια γεννήθηκαν κάτω ἀπὸ πάνινη σκεπή.

.....
Πρῶτη φορά δὲν θά νοιαστοῦμε γιὰ Πάσχα
δὲν θᾶχουμε φλαοῦνες οὔτε κόκκινα αὐγά; "Ομως
θᾶχουμε ἔνοια ν' ἀκούσουμε τὶς καμπάνες τῆς Ἀ ν ἄ σ τ α σ η ς.

Βάλε ἐδῶ τὰ δάκτυλα σου, πάνω στήν καρδιά μου

βλέπεις τὰ σημάδια τῆς;

Μοῦ λές πὼς ἔρχεται ἡ "Ανοιξη. "Εχεις δίκιο, μπορεῖ.

"Υπομονή ὅπου νᾶναι πλησιάζει. Λές;

Λοιπὸν σκέφτομαι τὸν καταυλισμὸ μας

θὰ τὸν ὀνομάσω Ἐ λ π ἰ δ α.

Τί θὰ λές ἂν δὲν τ' ἀλλάξουμε ὄνομα

ἐσὺ πού πάντα μᾶς θαύμαζες κι ἔλεγες:

— Τί ἀδάμαστος, τί ὑπερήφανος λαὸς οἱ Κύπριοι!

Καταυλισμὸς προσφύγων ἢ Ἐλπίδα λοιπόν.

Σὲ χαιρετοῦν οἱ πρόσφυγες τῆς Ἐλπίδας
καὶ ἐγώ, ἀπὸ τὴν ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΥΠΡΟ

ἢ ἀδελφή σου

Χρύσω

ΣΤΕΛΛΑ Ε. ΜΑΡΙΝΑΚΗ

ΓΙΟΡΤΕΣ ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΕΩΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Α

Ἡ ἀνοίξη ἐρίσκεται τῇ στιγμή αὐτῇ σὲ πλήρη ἀνθιση στὸν τόπο μας, θυμίζοντάς μας πῶς ἡ φύση ἔχει τὸ δικό της τρόπο νὰ δημιουργῇ τὴν ὁμορφιὰ καὶ τὴν ἁρμονία, παρὰ τὴν τραγωδία ποὺ δημιουργεῖ ὁ ἄνθρωπος, ἔταν ξεχνᾷ τὸ σοφὸ παράδειγμά της, καὶ μ' ὄλο ποὺ κι' αὐτὴν ἀκόμα τὴν ἴδια τὴν καταστρέφει. Ἐκεῖνη συνεχίζει τὸ δρόμο της, μόλις ἀφεθῆ, φτιάχνοντας ξανά, δημιουργώντας ἀσταμάτητα, ὁμορφιά.

Ἡ φετεινὴ ἀνοίξη μᾶς δίνει μὲ ἰδιόρρυθμο τρόπο τὸ κέντρισμα νὰ στοχαστοῦμε πολλὰ καὶ νὰ ξαναθυμηθοῦμε τὴν ὀρειότητα, μὰ καὶ τὸ βάθος, τῶν γιορτῶν τῆς ἀνοίξεως στὴν Ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα καὶ τὸ ρόλο τῆς μουσικῆς σὲ σχέση μ' αὐτές, ἓνα θέμα ποὺ στὴν οὐσία θ' ἀποτελοῦσε ὕλικὸ γιὰ ἐκτεταμένο σύγγραμμα. Ἐδῶ θ' ἀρκεσοῦμε σὲ μερικὰ βασικά, ὅσα μποροῦν νὰ δώσουν κάπως μιὰ εἰκόνα τοῦ τί γινόταν αὐτὴ τὴν ἐποχὴ τότε.

Κατ' ἀρχὴν, σὰν προσπαθῆ κανεὶς ἀρισμένες στιγμὲς νὰ ξανασυλλάθῃ μὲμᾶς, ἄς ποῦμε, τὸ ὄλο θέλημα τοῦ ἐκείνων τῶν γιορτῶν καί, ἂν εἶναι δυνατό, νὰ τὸ ἀποδώσῃ μέσα σὲ μιὰ σύντομη, γενική, παραστατικὴ περιγραφή, ἔρχονται στὸ νοῦ του λέξεις καὶ ἔννοιες ὅπως: παλμώδης, πηγαία ἔκφραση ἐνὸς συνόλου ἀνθρώπων δοσμένον ἑλόφυχα στὸ κάλλος, θεαματικότης, καλαισθησία καὶ εὐρυθμία στὸ καθετί, μᾶλλον ἀσύλληπτα ὀργανωμένη ὁμορφιά — πρὸ παντὸς παλμὸς τῆς ζωῆς καὶ τοῦ φωτός, τοῦ Ἀπολλώνειου φωτός ἰδιαίτερα, καὶ φυσικὰ τοῦ ἥλιου, ἀγῶνες, μουσικὴ, χορὸς καὶ παράλληλα, συμβολισμὸς, τελετουργία, παρουσία τοῦ θεοῦ. Ἡ παρουσία τοῦ θεοῦ, ἀσφαλῶς, στὴν καθὲ ἀρχαιοελληνικὴ ἐκδήλωση ἦταν ἀπαραίτητη, καθὼς ξέροῦμε. Κι' ὅλ' αὐτὰ σὲ τέτοιο συνδυασμὸ καὶ δοσμένα τόσο ὀλοκληρωμένα καὶ καλὰ ὑπολογισμένα, ποὺ ὑπῆρχε κάτι γιὰ ὄλους, ἔσω κι' ἂν, φυσικὰ, δέσποζε ἡ νεότης στὶς ἀνοιξιάτικες ἐκδηλώσεις: κάτι ποὺ ἱκανοποιοῦσε ὄλα τὰ ἄτομα, ἀνεξαρτήτως δηλαδὴ ἡλικίας, ψυχικῆς καλλιέργειας ἢ ἐξέλιξης καὶ ἄλλων παραγόντων: κάτι ποὺ ἐκυμαίνοτο ἀπὸ τὴν ὄλο χαρὴ παιδικότητα ὡς τὴν ὀριμότητα καὶ ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ γοητεία τῶν πραγμάτων ὡς τὰ πιὸ βαθεῖα μυστήρια, ποὺ τὴν ἐρμηνεῖα τοὺς ἤξεραν οἱ φιλοσοφοῦντες...

Τὸ νόημα τέτοιων γιορτῶν εἶναι κι' ἓνας καλὸς ὑπαινιγμὸς γιὰ τὴν ἐποχὴ μας, νομίζω, ἢ ὁποῖα τόσες φορὲς μένει ἐκτεθειμένη μπροστὰ στοὺς ἀρχαίους Ἑλληνες, καὶ ὡς πρὸς τὸ βάθος καὶ τὸ καθαρὸ κάλλος, μὰ καὶ ὡς πρὸς τὸ ὅτι ὁ αἰῶνας μας φαίνεται νὰ ἔχῃ χάσει τὸ μυστικὸ τῆς συσσωμάτωσης καὶ τοῦ συντονισμοῦ (ἐναρμόνισης, καλύτερα) τῶν πολλῶν καὶ χωριστῶν ἐφέσεων τῶν ἀτόμων, τῶν διαφορετικῶν ροπῶν καὶ τάσεων τους, σ' ἓνα μεγαλεπήβολο σύνολο, μέσα σὲ κοινές, συλλογικὲς ἐκδηλώσεις τοῦ ἄστεως καὶ τῆς ἐθνικῆς ζωῆς, σὲ τρόπο ποὺ τὸ ἄτομο νὰ μπορῇ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο νὰ εἶσθε τὴν πλήρη ἐκδήλωσή του μπροστὰ στὸ σύνολο καὶ νὰ μὴν ἀναζητᾷ χωριστοὺς τρόπους ἔκφρασης ἢ πλήρωσης τοῦ καταπιεσμένου καὶ παραμελημένου ἑαυτοῦ του, μακριὰ ἀπὸ τὰ κοινὰ, καὶ νὰ καταλήγῃ ἔτσι στὴν ἰδιαμορφία ἢ τὴν ἐνδοστρέφεια. Οἱ ἀδιάφοροι καὶ δὴ οἱ ἐνδοστρεφεῖς, ἀρρωστημένοι τύποι, καθὼς ξέροῦμε, ἦταν ἀγνωστοὶ μεταξὺ τῶν ἀρχαιοελλήνων, ἢ ἀποτελοῦσαν σπάνιο καὶ ἀξιοπερίεργο φαινόμενο. Ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι χωριστὸ θέμα, ἴσως γιὰ κάποια ἄλλη περίσταση.

Θὰ μπορούσαμε νὰ ἐρῶμε τώρα σὲ συγκεκριμένα σημεῖα τοῦ θέματός μας, δηλαδὴ στὴν περιγραφή μερικῶν καθαυτὸ ἐκδηλώσεων. Θὰ μᾶς ἀρκέσῃ γι' αὐτὴ τὴν περίσταση ἂν παίρναμε βασικά τὸν θεὸ Ἀπόλλωνα καὶ τίς γιορτὲς του, γιὰ τὸν ἀπλοῦστατο λόγο ὅτι εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν θεὸς τῆς ἀνοίξεως, τοῦ φωτός καὶ τοῦ ἥλιου, μὰ καὶ ὁ μεγάλος θεὸς τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ἁρμονίας. Ἀσφαλῶς ἀνάμεσα στὶς τόσες ἄλλες ιδιότητές του, ποὺ στὴν οὐσία ὅμως εἶναι διαφοροποιήσεις αὐτῶν ποὺ ἀναφέραμε.

Κάθε άνοιξη ξέρουμε ότι στους Δελφούς, τὸ μεγαλύτερο αὐτὸ ἱερό και μαντείο τοῦ θεοῦ, τὸν καλωσόριζαν στὴν ἔδρα του ὕστερα ἀπὸ μιὰ βαθιὰ συμβολικὴ χειμερινὴ ἀπουσία του στὴ μυστηριώδη χώρα τῶν Ὑπερβορείων, ἀπουσία ποὺ κρατοῦσε τρεῖς μῆνες. Αὐτὸ τὸ γεγονός ἐσήμαινε κιόλας γιορτές, τελετές, ἀναπαραστάσεις — ὅλα ὅσα ἀναφέραμε.

Στοὺς μῆνες αὐτοὺς τῆς ἀπουσίας τοῦ Μούσηγέτου Ἀπόλλωνος (ὁπότεν σῶπαινε και τὸ μαντείο του, ἄς σημειωθῆ), στοὺς Δελφούς δέσποζε ὁ νεώτερος ἀδελφός του, και ὄχι τόσο αὐτοσυγκρατημένος, Διόνυσος. Ἐδῶ ὑπάρχει κιόλας μιὰ σημασία, σ' αὐτὴ τὴν συγκυριαρχία ἔννοῦ. Ὑπάρχει μιὰ ἐξωτερικὴ γοητεία και ὑπάρχει μιὰ βαθύτερη ἔννοια, ποὺ κρυμμένη, ποὺ δὲν φαίνεται με τὸ πρῶτο κοίταγμα. Στὰ σημεῖα αὐτὰ εἶναι ἐπιβεβλημένο νὰ σταματᾶμε λίγο, γιατί και τὸ μουσικὸ και τὸ τελεστικὸ, ἢ τὸ ἑορταστικὸ τους, ἐνδιαφέρον, εἶναι μεγάλο.

Ἡ ἐπιστροφή τοῦ Ἀπόλλωνος στὸ τέλος τοῦ ὄλοουροῦ, μαινόμενου, χειμῶνα σήμαινε πρῶτ' ἀπ' ὅλα τὸ γυρισμὸ τῆς χαρᾶς και τοῦ φωτός: Ὅλες σχεδὸν οἱ γιορτές τοῦ Φοῖβου Ἀπόλλωνος (και Ὑφοῖθος) εἶναι αὐτὸς ποὺ λάμπει, ἄς θυμηθοῦμε) γίνονταν εἴτε ἄνοιξη εἴτε καλοκαίρι, κι' ὁ λόγος εἶναι πολὺ συγκεκριμένος· γιατί τότε τὸ φῶς και ὁ ἥλιος βρίσκονται στὴν ἀποθῆωσή τους, και τὴν ἀποθῆωση αὐτὴ ἐνοσωματώνει καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον θεὸ ὁ Ἀπόλλων. (Οἱ Ὑπερβόρειοι, στοὺς ὁποίους κατέφυγε ὁ θεὸς τὸν χειμῶνα, ἔζοσαν σὲ αἰώνιο φῶς, μᾶς λένε).

Ἡ ἄνοιξη, λοιπόν, ἦταν ἡ ἀπαρχὴ τοῦ φωτός και τῆς βασιλείας τοῦ Ἥλιου και τῆς χαρᾶς, και ἐπομένως τοῦ Ἀπόλλωνος, θεοῦ τοῦ φωτός και τῆς μουσικῆς. Με τὸ τρομακτικὰ συμβολικὸ γεγονός τοῦ γυρισμοῦ τοῦ Κυρίου τῶν Δελφῶν στὸ μαντείο του και με τὶς σχετικὲς γιορτές ποὺ ἀκολουθοῦσαν, ἐδίδοτο κιόλας συνοπτικὰ ὁ «τόνος» ποὺ ἐμπεριείχε ὅλες τὶς βασικὲς ιδιότητες τοῦ θεοῦ, γιὰ τὶς ὁποῖες τόσα διαβάζουμε στὶς μυθολογίες και ἄλλου.

Εἶναι γνωστὸ πὺς στοὺς χειμερινοὺς μῆνες τῆς ἀπουσίας τοῦ Ἀπόλλωνος, ὁπότεν τὰ στοιχεῖα τῆς φύσης μαινόνταν και κυριαρχοῦσε στοὺς Δελφούς, πολὺ ταιριαστὰ και συμβολικὰ, ὁ μαινόμενος, ἑξάλλος Διόνυσος, ἀντιχοῦσε σὰν μουσικὴ στὸν ἱερό χώρο τοῦ ναοῦ και στὰ πέριξ, κατὰ τὶς τελετές, ὁ ἔντονα δονούμενος διθύραμβος και ὁ θορυβώδης αὐλός, με τὸ ἐνθουσιῶδες, ἀσυγκράτητο ὕφος του: με μιὰ λέξη ἡ διονυσιακὴ μουσικὴ. Με τὴν ἐπιστροφή ὅμως τοῦ νηφάλιου Ἀπόλλωνος (ποὺ ἀντιπροσώπευε τοὺς ἀντίποδες αὐτῆς τῆς καταστάσεως), θεοῦ τῆς ἡρεμίας, τῆς κατασείασης τῶν παθῶν και τῶν ἐνοστίτων, τῆς μὴ διαιότητος, τῆς ἰσορροπίας στὸ καθετί, τῆς ἀτάραχης θεώρησης τοῦ κόσμου και, οὔτε λίγο οὔτε πολὺ, τῆς ψυχοσωματικῆς θεραπείας τοῦ ἀτόμου (ἄλλη μιὰ ιδιότης τοῦ θεοῦ αὐτῆ, ἡ θεραπευτικὴ, και πολὺ ἀποκαλυπτικὴ) — με τὴν ἐπιστροφή λοιπόν τοῦ Ἀπόλλωνος, κυριαρχοῦσε μονομιᾶς ἡ θεσπέσια λύρα (ἢ κιθάρα), σὰν ἕνα βάλαμο, καθὼς ὁ παῖαν, ὁ Ἀπολλώνιος ὕμνος: σεμνόπρεπος, ἐπιβλητικὸς, αὐτοσυγκρατημένος, χωρὶς τὴν ἀπειλὴ τῶν παθῶν και τῶν συγχρούσεων. Ἦταν ἡ στιγμή τοῦ ξεπεράσματος — ἕνα μεγάλο σῶμβολο γιὰ τοὺς πιστοὺς τοῦ θεοῦ...

Μιλώντας γιὰ τὸν παιᾶνα, τὸν κατ' ἐξοχὴν Ἀπολλώνιο ὕμνο ἢ αἶνο, εἶναι ἡ στιγμή νὰ θυμηθοῦμε ότι εἴμαστε πολὺ τυχεροὶ ἐμεῖς σήμερα, ποὺ ὁ χρόνος μᾶς διευκόλυξε στὶς πέτρες τοῦ «Θησαυροῦ» τῶν Ἀθηναίων στοὺς Δελφούς, ὁ ὁποῖος στέκει ἀκόμα περήφανα στὴν Ἱερὰ Ὀδο τοῦ Μαντείου, καλωσορίζοντας ὅπως ἄλλοτε τοὺς πρόσκυνητές, δύο τέτοιους παιᾶνες, ποὺ εἶναι γνωστοὶ σὰν «Δελφικοὶ Ὕμνοι». Εἶναι ἀπὸ τὶς σχετικὰ λίγες ἀρχαιοελληνικὲς συνθέσεις, δηλ. κομμάτια μουσικῆς, ποὺ περιῆλθαν στὰ χέρια μας.

Ἀπὸ προσωπικὴ ἐμπειρία, ξέρω ότι όταν ἐγερθῆ τὸ θέμα αὐτὸ ἐκδηλώνεται συνήθως ἕνα πολὺ φυσικὸ ἐνδιαφέρον ἀπὸ τοὺς συνομιλητές γιὰ τὸ πὺς κατορθώθηκε σήμερα ἡ ἀποκρυπτογράφηση και ἐρμηνεία τῆς μουσικῆς τῶν ἀρχαίων, πὺς μπόρεσαμε νὰ τὴν ξανατραγουδήσουμε. Ἔτσι, σύντομα-σύντομα (γιατί, ὁλονότι συναρπαστικὸ, τὸ νὰ ἐξηγηθῆ ἔδῶ τὸ ὄλο θέμα τῆς ἀποκρυπτογράφησης και τῶν προβλημάτων της, καθὼς και τῆς ἐρμηνείας τῆς μουσικῆς τῶν προγόνων μας, θὰ μᾶς ἔπαιρνε πολὺ μακριά), ἄς ἀρκεσθοῦμε νὰ ποῦμε ότι τὸ ὄλο ζήτημα ἀφορᾶ τὴν μουσικολογικὴ ἔρευνα, ποὺ ἐργάζεται βάσει τῶν ἀρχαιολογικῶν και ἱστορικῶν μουσικῶν δεδομένων, τῶν φιλολογικῶν και ἄλλων συναφῶν πηγῶν, καθὼς και τῶν πορισμάτων τῆς συγκριτικῆς μουσικολογίας ἀκόμα (σὲ ἀναφορὰ με ἄλλους ἀρχαίους και ἀνατολικούς, μὰ και δυτικούς, πολιτισμούς). Στὴν περίπτωσι τῶν δύο Δελφικῶν Ὑμνων εἶναι ἐνδιαφέρον ἐπίσης νὰ ξέρουμε ότι

τά λόγια (τὸ ποιητικὸ κείμενο) καὶ ἡ παρασημαντικὴ, δηλ. οἱ νότες τῶν ἀρχαίων, χαρακτιῆνα μ α ζ ι στήν πέτρα — οἱ φθόγγοι πάνω ἀπὸ τὸ κείμενο, περίπου ὅπως συμβαίνει καὶ σήμερα. Θὰ εὐχόμεστε οἱ Ἕλληνες νὰ τὸ ἔκαναν αὐτὸ πιὸ συχνά, δηλ. τὸ νὰ σημειώνουν τὶς νότες μαζί με τὰ ποιητικὰ τους κείμενα, γιατί ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι τόκαναν σπάνια, μὰ ἔστω καὶ ἔτσι πρὸς αἰώνια εὐγνωμοσύνη, ἀσφαλῶς, τῶν σημερινῶν θαυμαστῶν τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ πνεύματος. Καὶ χάρη στὶς ἀκούραστες καὶ ἐπίμονες προσπάθειες τῶν ἀρχαίων θεωρητικῶν καὶ τῶν σύγχρονων μουσικολόγων, καθὼς καὶ τῶν φιλολόγων ποὺ ἔχουν μουσικὴ κατάρτιση, εἴμαστε αὐτὴ τὴ στιγμή σὲ θέση νὰ ἐριμηνεύσουμε τὴ μουσικὴ τῶν Ἑλλήνων με ἀριετή, ἂν ὄχι ἀπόλυτη, ἀκρίβεια. Ἄρκει παράλληλα νὰ ἔχουμε ὑπόψη ὅτι ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους θεωρητικούς ποὺ ἀναφέραμε, ὁ Ἀλύπιος, στὸ μουσικὸ σύγγραμμά του εἶχε τὴν πρόνοια νὰ μᾶς δώσῃ πλήρη κατάλογο τῶν ἀρχαιοελληνικῶν συμβόλων τῶν φθόγγων μαζί με τὴ σημασία καὶ τὴν ἀξία τους, κάτι ποὺ ἔχει ἀνεκτίμητη γιὰ μᾶς ἀξία. Ἰδιαίτερος ἐδῶ φανήκαμε πολὺ τυχεροί.

Ὅπως καὶ νᾶχη, στὴν περίπτωση τοῦ Πρώτου Δελφικοῦ Ὑμνου, τὰ λόγια ἐν πρώτοις ἔχουν μιὰ ἰδιαίτερη σημασία γιὰ τὸ θέμα μας, γιατί φαίνονται νὰ ὁ π ο ὀ δ ἔ χ ω ν τ α ι τὸν θεὸ Ἀπόλλωνα στὸ ἱερό του. Λένε οἱ στίχοι:

«Σὰς ἐπικαλοῦμαι, Κόρες καλλιγράμμες τοῦ Δία τοῦ Βροντητῆ, ποὺ στὸν θαθύδεντρο Ἑλικῶνα στήσατε τὸ σπίτι σας· Ἐλάτε, γιὰ νὰ τιμῆσατε με χορὸ καὶ τραγοῦδι τὸν ἀδελφὸ σας, χρυσοπλόκαμο Φοῖβο, ποὺ φ τ ἄ ν ε ι στὸ κατοικητήριό του στὶς κορφές τούτου δῶ τοῦ βράχου τοῦ Παρνασοῦ, συντροφειμένος ἀπ' τὶς ἔακουσμένες Κόρες τῶν Δελφῶν, γιὰ νὰ π ε ρ ἄ σ η ἀπ' τὰ καθάρια νερά τῆς Κασταλίας καὶ νὰ μ ε ί ν η στὸ προφητικὸ τοῦ ὕψωμα πλάι στὴ Δελφικὴ χαράδρα... κλπ.»

Νομίζω βλέπουμε καθαρά ὅτι πρόκειται γιὰ μιὰ ἐπίκληση στὶς Μοῦσες γιὰ τὴν ὑποδοχὴ τοῦ θεοῦ στὸ μεγάλο του ἱερό καὶ μαντεῖο. Ἴσως καὶ νὰ φαλλόταν αὐτὸς ὁ παῖς στὴν ὁμορφὴ εἰδικὴ γιορτῇ τῆς ἀνοίξεως, τὰ «Θεοξένια», ὅπου οἱ κάτοικοι τῶν Δελφῶν κι' ἄλλοι προσκυνητὲς ὑποδέχονταν καὶ φιλοξενούσαν τὸν Ἀπόλλωνα. Ἄς προσεχτῇ ἡ ἐτυμολογία τῆς ὠραιότατης αὐτῆς λέξεως, Θεοξένια. Πολὺ Ἑλληνικὴ στὴ σύλληψη καὶ ὁμορφιά της καὶ ἡ ὄλη ἰδέα — νὰ καλωσορίξῃς καὶ νὰ φιλοξενῆς ἕνα θεό! Καὶ ξέρουμε πὼς θεοξένια ὑπῆρχαν γιὰ πολλές θεότητες στὴν Ἑλλάδα.

Ὡς πρὸς τὸν χαρακτιῆρα τῆς μουσικῆς, τόσο τοῦ Πρώτου Δελφικοῦ Ὑμνου ὅσο καὶ ἄλλων ἀρχαιοελληνικῶν καταλοίπων μουσικῶν συνθέσεων, ὁ ἀναγνώστης ποὺ τοῦ θόθηκε ἢ εὐκαιρία νὰ κάμῃ μιὰ κάπως συστηματικὴ προσπάθεια γιὰ νὰ προσεγγίσῃ με τὸ σωστὸ τρόπο τὴν ἀκρόασή της, διαπιστώνει στὸ τέλος με εὐγνωμοσύνη καὶ θαυτὸ θαυμασμὸ τὴν ἀτάραχη, καθάρια, δίχως πάθη καὶ συγκρούσεις, οὔτε καὶ συναισθηματισμούς, ἀτμόσφαιρα ποὺ ἀποπνέει. Ὁ ἀπροετοίμαστος ἀκροατῆς θὰ τὴν ἔλεγε ὡστόσο (καὶ συμβαίνει αὐτὸ) ἀχρωμὴ καὶ παράξενη, ἢ ἀπρόσιτη, ψυχρή. Τοῦτο ἴσως εἶναι κανονικὴ ἀντίδραση στὰ πρῶτα στάδια, μὰ καὶ πολὺ χαρακτηριστικὴ, γιατί ἀποκαλύπτει πολλὰ — κυρίως ὡς πρὸς τὸ πόσο εἶναι ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος ἐμποτισμένος με τὶς συγκινησιακὰς ἀντιθέσεις, τὴ θειότητα, τὶς συγκρούσεις καὶ ἀκόμα τὸ θόρυβο τῆς σημερινῆς, Δουσιακῆς κατὰ τὸ πλεῖστον, μουσικῆς. Ἔτσι, χρειάζεται κατάλληλη ψυχολογικὴ (μᾶλλον παρὰ τεχνικὴ) προετοιμασία γιὰ τὴν ἀτάραχη, ἀποσπασμένη Ἀπολλώνεια μοῦσα, ποὺ ἔχει πράγματι γίνεαι ξένος κόσμος γιὰ τὸ σημερινὸ ἄνθρωπο. Ἡ τέτοια προετοιμασία στὸ τέλος φέρνει τὴ δικὴ της ἀνταμοιβή, γιατί μᾶς ἀποκαλύπτει ἕνα κόσμο ὄχι ἀπρόσιτο ἢ παράξενο, μὰ παράξενα σ α γ η ν ε υ τ ι κ ὸ, με βαρυσήμαντες προεκτάσεις. Εἶναι τὸ μυστικὸ μᾶς μούσας ποὺ, ὅταν ἀφεθῇ νὰ μᾶς ἀγγίξῃ, θεραπεύει τὴ ψυχὴ. Καὶ ὁ Ἀπόλλων ἦταν θεραπευτῆς, ἄς θυμηθοῦμε, τόσο με τὴν ἐδρότερη ψυχοπνευματικὴ αὐτὴ ἔννοια, ὅσο καὶ με τὴν πιὸ καθαρὰ σωματικὴ.

Γιὰ νὰ γυρίσουμε στὰ «Θεοξένια»: Σχετικὰ με τὸ μῆνα ποὺ γιορτάζονταν, ποὺ εἴπαμε ὅτι ἦταν ἡ ἀνοίξη, ἀπ' ὅ,τι ἀντικαθίσταται ὑπάρχουν κι' ἄλλες ἐκδοχῆς, ἀλλὰ νομίζω εἶναι μᾶλλον φανερὸ ποῖα εἶναι ἡ λογικώτερη. Γιορτάζονταν, μᾶς λένε, εἴτε τὴν ἡμέρα τῶν γενεθλίων τοῦ Ἀπόλλωνος, στὶς 7 Φεβρουαρίου, ποὺ φαίνεται πολὺ νωρὶς (πιθανῶς πρόκειται γιὰ ἄλλη γιορτῆ;), εἴτε προτιμότερο, μὰ καὶ μάλινουμε πιὰ στὴν ἀνοίξη, τὸ Δελφικὸ μῆνα Βόσιο ποὺ ἀντιστοιχοῦσε με τὸν

ἀτυκὸ Ἀνθεστηριῶνα, δηλ. μέσα Φεβρουαρίου μέχρι μέσα Μαρτίου, εἴτε ἀκόμα πιθανώτερο (1), τὸν Θεοξένιο λεγόμενον μῆνα, ποὺ συνέπιπτε μεταξύ Μαρτίου—Ἀπριλίου. Μερικοὶ ἀκόμα λέγουν Ἀδγουστο, κάπως ἀπίθανα, γιὰ τὴν πραγματικὰ ἢ γιορτὴ αὐτὴ ἀφοροῦσε τὴν ἐπερχόμενη ἀνοιξή, ἀφοῦ τὴ μέρα αὐτὴ ἐκαλεῖτο ὁ Ἀπόλλων καὶ οἱ ἄλλοι θεοὶ (ἀνάμεσά τους ἦταν ἡ μητέρα του Ἀθῆναι καὶ ὁ ἀδελφός του Διόνυσος) νὰ πάρουν μέρος στὴ γενικὴ χαρὰ, μὲ τὰ λόγια: «Στις ἄγιες τοῦτες ὥρες τῆς ἀνοιξῆς». Ἄς σημειωθῇ ὅτι, παράλληλα, κ' ὁ ἴδιος ὁ θεὸς ὑπετίθετο ὅτι παρέθετε συμπόσιο στὴ γιορτὴ αὐτὴ, φιλοξενώντας τὰ πνεύματα τῶν ἡρώων. Τὸ νὰ «παρακάθεται» δὲ ὁ θεὸς στὰ συμπόσια ἦταν κάτι ποὺ πάρετρηρεῖτο καὶ στοὺς Ὑπερβορείους, ἀκοῦμε...

Λοιπόν, ἡ ὥραία αὐτὴ γιορτὴ περιελάμβανε κ' ἕνα ποιητικὸ διαγωνισμό — μ ο υ σ ι κ ο π ο ι η τ ι κ ὸ πρέπει νὰ ἐννοοῦμε πάντοτε ὅταν πρόκειται γιὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας — κ' ὅταν ἀκούσουμε ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Πίνδαρος καὶ οἱ ἀπόγονοί του ἦταν μεταξύ τῶν τιμημένων προσκεκλημένων κ' ὅτι ὁ Ἕκτος Παιάν τοῦ δοξασμένου ποιητῆ γράφτηκε εἰδικὰ γι' αὐτὴ τὴν περίσταση, τότε ξέρομε ἀκριβῶς περὶ τίνος ἐπρόκειτο. Νομίζω ὅτι ὁ παιάν αὐτὸς εἶναι ἀπὸ τὰ μᾶλλον σπάνια παρατιθέμενα ἢ συναντώμενα ἀριστουργήματά του, ἴσως γιὰ τὸν πληθῆ ἀλλὰ κομματιασμένους σὲ ὄρισμένα μέρη, καὶ ἐπίσης ἀρκετὰ ἐκτεταμένος. Ἄς δώσουμε λοιπὸν ἐδῶ μὰ μικρὴ γεύση τοῦ ὅλου, μὰ καὶ παρουσιάζει ἐπίσης καὶ ἄλλο μουσικὸ ἐνδιαφέρον, καθὼς θὰ δοῦμε:

Πρὸς Ὀλυμπίου Διὸς σε, χρυσέα
κλιτόμαντι Πυθοῖ,
λίσσομαι Χαρίτεσσίν τε καὶ σὺν Ἀφροδίτῃ,
ἐν ζαθέφ με δέξαι χρόνῳ
ἀοιδίμον Πιερίδων προφάταν.
Ἔδατι γὰρ ἐπὶ χαλκοκύλῳ
φόνον αἰῶν Κασταλίας
ὄρφανόν ἀνδρῶν χορευταῖος ἤλθον
ἔταις ἀμαχανίαν ἀλέξων
τεοῖσιν ἑμαῖς τε τιμαῖς
ἤτορι δὲ φίλῳ
παῖς ἄτε ματέρι κεδνᾷ
πειθόμενος κατέβαν στεφάνων
καὶ θαλιᾶν τροφὸν ἄλλος Ἀπόλλωνος,
τόθι Λατοῦδαν θαμινὰ Δελφῶν κόραι
χθονὸς ὄμφαλδὸν πάρα
σκιάντα μελπόμεναι
ποδὶ κροτέοντι γᾶν θοῶ...

(Καὶ ἐδῶ λείπουν κιόλας ἀρκετοὶ στίχοι, προτοῦ ἀκολουθήσῃ ἡ συνέχεια).

Μὲ δυὸ λόγια, ὁ Πίνδαρος ἐδῶ, ἐπικαλούμενος τὸν Δία, παρακαλεῖ τοὺς Δελφοὺς νὰ τὸν δεχτοῦν, μαζί με τὴν Χάριτες καὶ τὴν Ἀφροδίτη, σὲ κάποιο ἱερὸ χρόνο, σὺν τὸν πολυτραγουδημένο προφήτῃ τῶν Πιερίδων Μουσῶν. Γιὰ τὸ, ἔχοντας μάθει πῶς ὁ τόπος (γιὰ τὴν ἀκρίβεια, ποιητικὰ, τὰ νερὰ τῆς Κασταλίας) στεροῦνταν ἀνδρικοῦ σώματος χορευτῶν, ἤρθε, ὑπακούοντας στὴ φωνὴ τῆς καρδιάς του ὅπως ἕνα παιδί στὴ μωλωμένη του μητέρα, νὰ φέρῃ μαζί του τοὺς χορευτῆς—τραγουδιστῆς του, γιὰ νὰ βγάλῃ ἀπὸ τὴν ἀμηχανία τοὺς πολίτες τῶν Δελφῶν.

Αὐτὸ λέει πολλὰ (κοντὰ σὲ ἄλλα δεδομένα) γιὰ νὰ ἐξηγήσῃ καὶ τὴ μεγάλη τιμὴ ποὺ ἔγινε στὸν Πίνδαρο ἀπὸ τοὺς Δελφοὺς, νὰ τοῦ παραχωρηθῇ ἕνας θρόνος κοντὰ στὸ μαντεῖο τοῦ θεοῦ...

Στὰ Θεοξένια δὲν ἦταν νοητὸ ἢ μουσικὴ, ἢ Ἀπολλώνεια μουσικὴ, καθὼς καὶ ἡ κατάλληλη ὄρηση, καθὼς βλέπουμε, νὰ λείπουν. Μεγάλες καὶ μικρὲς χορωδίες, ἄσματα καὶ ἐγκώμια στὸν θεὸ, πομπὲς σχεδὸν ὄρηστικὲς, ἄλλους εἰδικούς μεγαλόπρεπους χοροὺς — τέτοια καὶ πολλὰ ἄλλα πρέπει νὰ περιμένουμε ἐκεῖ ὅπου προτοσταται ὁ Ἀπόλλων. Γιὰ τὸν Ἀπόλλωνα τὸν ἴδιο ἀσφα-

(1) Ὁ Georges Méautis π.χ. μόνο αὐτὴ τὴν τελευταία ἐκδοχὴ ἀναφέρει στὸ βιβλίον του "Pindare le Dorien" (σελ. 45), ἀγνοώντας τὴν ἄλλαν.

λώς γράφτηκαν μερικοί από τους θραϊότερους ύμνους, άλλοι ειδικά για τη γιορτή αυτή των Θεοξενίων κι' άλλοι για διαφορετικές περιπτώσεις. Σε τιμητικό ψήφισμα που ερέθηκε και πάλι στο «Θησαυρό» των Ἀθηναίων στους Δελφούς αναφέρεται ότι ο Ἀθηναῖος Κλειτοχάρης είχε συνθέσει:

«τὸν θεῶν (δηλ. τῷ Ἀπόλλωνι) ποθόδιόν τε καὶ παιᾶνα καὶ ὕμνον, ὅπως ἄδωντι οἱ παῖδες τῶ θυσίᾳ τῶν Θεοξενίων».

Στό σημείο αυτό, ἔστω και χωρίς νὰ σταματήσουμε ειδικά, ἄς θυμηθοῦμε τέτοιες περίφημες συνθέσεις ὅπως εἶναι ὁ «Ὀρφικὸς Ὑμνος στὸν Ἀπόλλωνα» (πού καθορίζεται μάλιστα νὰ ψάλλεται μὲ «θυμίαμα μάνναν», εἶδος λιθανιοῦ, στὶς τελετουργίες καὶ Ἰωσφ καὶ στὰ μυστήρια), ὁ «Ὀμηρικὸς Ὑμνος στὸν Ἀπόλλωνα», ὁ «Παιᾶν στὸν Ἀπόλλωνα» τοῦ Ἀριστοπόου τοῦ Κορινθίου κ.ἄ. Ἄν ξέρουμε κάπως τοὺς Ἑλληνας στὸ βᾶθος τους, μπορούμε νὰ φανταστοῦμε πόσο δονοῦσε τὴ ψυχὴ τῶν ποιητῶν καὶ ἄλλων μεγάλων δημιουργῶν (καθὼς καὶ τοῦ λαοῦ) τῆς τότε Ἑλλάδος τὸ θέμα τῆς πολυσήμαντης αὐτῆς ἐπανόδου τοῦ Ἀπόλλωνος στὸ μαντεῖο του τὴν ἀνοιξή. Μπορεῖ νὰ μὴ ἦταν ὅλοι Πίνδαροι, μὰ ἀκοῦστε γιὰ λίγο Καλλιμάχο, τὸν Κυρηναῖο ποιητὴ τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνα' καὶ προτοῦ τὸ κάμουμε, ἄς θυμόμαστε πάντα ὅτι, ὅταν μιλάμε γιὰ ποιητὲς στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ἐρισκόμαστε καὶ πάλι στὸν τομέα τῆς μουσικῆς, γιὰτὶ οἱ ποιητὲς ἦταν καὶ μουσικοί, καὶ ἀντιστρόφως, καὶ ὅτι παῖση πού δὲν προοριζόταν νὰ τραγουδιέται, συνοδείᾳ ὀργάνου, καὶ μάλιστα ν' ἀποδίδεται μὲ κατάλληλες κινήσεις τοῦ σώματος ἢ νὰ χορεύεται πλήρως, ὁ ἔ ν ἔ ν ο ε ἰ τ ο σχεδὸν τότε (ἔκτος στους αἰῶνες τῆς παρακμῆς), κάτι πού καὶ πάλι παρουσιάζει κτυπητὴ ἀντίθεση μὲ τὴν ἐποχὴ μας. Τραγουδᾷ λοιπὸν ὁ Καλλιμάχος:

Δὲ λείπει πιά μακριὰ ὁ θεός,
Ἔτοιμαστεῖτε, νέοι, γιὰ τραγοῦδι καὶ χορό.
Στὸν καθένα δὲ φανερώνεται' ὁ Ἀπόλλωνας,
Μὰ στοὺς καλοὺς μονάχα.
Κι' ὅποιος θὰ τόνε δεῖ, μεγάλος λογίζεται.
Ὅμως μικρὸς μένει ὅποιος ποτὲ θὲν τὸν εἶδε.

Ὅτι τὸ τέτοιο «φανερώμα», ἢ ἀποκάλυψη, τοῦ θεοῦ γινόταν καὶ μὲς' ἀπὸ τὴ μουσικὴ του, μικρὴ ἀμφιβολία μπορεῖ νὰ χωρέση: Ἡ ἀντικατάσταση τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ διθυράμβου, τὴν ἀνοιξή, μὲ τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὸν παιᾶνα ἦταν ἓνα βωθιὰ συμβολικὸ, μὰ καὶ χειροπιαστὸ γεγονός μὲ τὸσες πτυχές, πού θὰ μπορούσε κανεὶς, γιὰ νὰ τὸ ἐξαντλήσῃ σὰ θέμα μὲ τις προεκτάσεις του, νὰ γράψῃ τόμους ὀλόκερους (καὶ θὰ προσέφερε ἀνυπολόγιστη ὑπηρεσία στὴ λαχναρισμένη ἐποχὴ μας, ἄς σημειωθῇ).

Μὲ τις ἴσαμε ἐδῶ νύξεις συνειδητοποιοῦμε πὼς ὁ καινούργιος κύριος τῶν Δελφῶν μὲ τὸν ἐρχομὸ του ἔφερε μιὰ βαθειὰ ἀλλαγὴ. Ἔκανε ξεκάθαρο τὸ σκοπὸ του ὁ Ἀπόλλων στους Ἑλληνες ἀπὸ τὴν πρώτη - πρώτη στιγμὴ τῆς «Ἐλευσῆς» του σὰν θεότης (ὁ, τιδήποτε κι' ἂν σημαίνει αὐτὴ ἢ ἔκφραση) καὶ τῆς ἐγκατάστασής του στους Δελφοὺς (ἴσως γύρω στὰ 1000 π.Χ.), μὰ καὶ στὴ Δῆλο. Πρῶτη συμβολικὴ του «πράξη» στους Δελφοὺς ἦταν νὰ συντριψῇ τὸν μέχρι τότε φοβερὸ κυρίαρχο καὶ φρουρὸ τοῦ μέρους: Τὸν Πύθωνα, πού κυλίσται στὸ ἔδαφος' τὸν Ὄφι, τὸν αἴτιο τῆς πτώσης τοῦ ἀνθρώπου, σύμβολο τῆς προαπολλώνειας, σκοτεινῆς, καθαρὰ γήϊνης (χθόνιας) θεότητας τοῦ τόπου, τῆς Θεᾶς-Γῆς. Συντριβῇ τοῦ Πύθωνα στους Δελφοὺς, μὰ καὶ συντριβῇ του μέσα στὸν ἄνθρωπο (αὐτὸ ἐνοοῦσε ὁ Ἀπόλλων), σημαίνει ἀλληγορικὰ τὴν ἀνύψωση τῆς παλαιᾶς ἐκεῖνης λατρείας καὶ ὄλων ὅσα συνεπήγετο (ἔνστικτα, πάθη, βιαιότητα, ὄργια, καὶ ἀνάλογη μουσικὴ) σὲ περιοχὲς ἀπλετου φωτὸς καὶ ὁμορφιάς, ὅπου τὰ πάντα μετουσιώνονται: Τὰ Ἀπολλώνεια ἱερά καὶ οἱ ναοί, στὰ ὕψη καὶ στὰ βουνά, στὸ καθαρὸ φῶς τοῦ ἡλίου' οἱ χθόνιοι καὶ ὑποχθόνιοι τόποι λατρείας, σὲ χαράδρες καὶ κάτω ἀπὸ τὴ γῆ' (ὅπως καὶ σήμερ' καὶ σὲ κάποια χαρακτηριστικὴ, ἀνάλογη μουσικὴ τῆς ἐποχῆς μας ἐδόθη ὑποσυνείδητα, μὰ ἀλάνθαστα, ἀπὸ τοὺς δημιουργοὺς τῆς ὀδρος «ὑποχθόνια» — καὶ κάτω ἀπὸ τὴ γῆ εἶναι ἐπίσης πλεῖστα κέντρα ὅπου αὐτῆ, καὶ ἀνάλογοι τύποι μουσικῆς, κυριαρχοῦν...). Ἔτσι ἀκριβῶς δείχνει ὁ καινούργιος ἀνοικιᾶτικος θεὸς τις ἀνώτερες δυνατότητες μιᾶς σκοτεινῆς, ἀλύτρωτης χωρὶς τὴν παρουσία του, ἐκ-

δήλωσης στη φύση και μέσα στο άτομο. Φαινόταν να λήη, κοντά στα άλλα, ο Ἀπόλλων: «Δο-
τρευείς ἀπλῶς τῇ γῆ πού πατᾶς, όταν τῆ θαυμάζης και όταν συνεπέρνεσαι βλέποντάς την να γεν-
νᾶ; Ἡ τὸν ἥλιο πούναί πάνω ἀπ' ἄλα κι' ὁ αἴτιος θλων;» Αὐτὸ εἶναι τὸ ζήτημα!

Στὴ μουσικὴ και πάλι, αὐτὴ ἡ ἀλλαγὴ φέρνει ἕνα μήνυμα κι' ἕνα νόημα μοναδικό. Ση-
μαίνει ἕνα πνεῦμα αὐτοσυγκρατημένο, ἰσορροπημένο, ἀτάραχα ἐνατενιστικό — μ' ἄλλα λόγια
«ἀπολλώνειο» — στὴ θέσῃ τοῦ βίαιου, ἀχαλίωτου, ἐνστικτώδους και μὴ ἐλεγχομένου ἀπὸ τὴν ἀ-
νώτερη διάνοια (ἔχι τὸν ἐγκέφαλο) και ἰλόγου, καθὼς λέγουν οἱ φιλόσοφοι, Διονυσιακοῦ στοι-
χείου (γιατὶ Διόνυσος και Πύθων, ἐξ ἄλλου, ὁπωσδήποτε συνδέονται στοὺς Δελφούς). ἕνα πνεῦμα
πού, καθὼς ξέρομε, ἀντιπροσωπεύει ἡ θεσπέσια λύρα τῶν ἀρχαίων, ἡ ἡ κιθάρα, σ' ἀντίθεση μὲ
τὸν αὐλό· ὁ ὁποῖος, πρέπει νὰ μὴ ξεχνᾶμε, στὴν ἀρχαιότητα ἦταν ἕνα πολὺ θορυβώδες και διά-
τορο ὄργανο (μᾶλλον θύμιζε ἄσκαυλο) και δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μὲ τὸ σημερινὸ ἥπιο φλάου-
το, τὴ φλογέρα κ.ἄ. Μεταξὺ αὐτῶν τῶν δυῶ, τῆς λύρας και τοῦ αὐλοῦ, οἱ Ἑλληνας ἐβλεπαν
ἕνα συνεχῆ ἀγῶνα, πὸ ἀντανάκλαται στὴ διαμάχη ἀνάμεσα στὴν Ἀπολλώνεια και τὴ Διονυ-
σιακὴ θρησκεία, πὸ θῆμα τῆς ὑπῆρξε ὁ Ὀρφεύς, ἕνα ἀγῶνα πὸ τὴν ἐκχασὴ του μεταξὺ Ἀ-
πόλλωνος και Μαρσῶ ἄλο ξέρομε...

Λίγες, πολὺ λίγες, φορές, ἡ σύγχρονη μουσικὴ (και ὁ λόγος εἶναι περὶ τῆς σοβαρᾶς ἀ-
σφαλῶς) βγαίνει στὰ ὕψη τῆς Ἀπολλώνειας τάξης και κινεῖται ἀπὸ πρόθεση ἢ πεποίθηση ἐ-
κει, και μάλιστα διαρκῶς. Και όταν ἀκόμα αὐτὸ συμβαίνει πρὸς στιγμή εἶναι εἴτε λόγῳ κού-
ρασης ἀπὸ τὸν πολὺ διονυσιασμό, εἴτε σὰν ἀντίθεση μ' αὐτόν, τὰ δὲ λίγα σχετικὰ μέρη πὸ
μποροῦν ν' ἀπομονωθοῦν εἶναι σύντομα (ἀκόμα και οἱ λεγόμενες «ἀργές» κινήσεις ἢ μέρη)
και δὲν μποροῦν νὰ κρατηθοῦν ἐπὶ πολὺ στὴν ὑψηλὴ αὐτὴ «τάση» πὸ ἀπαιτοῦν οἱ ἀπολλώνειες
κορυφές. Τὸ θέμα εἶναι μεγάλῳ, και μὴ πλήρως ἀνάλυσή του θὰ ἀποκάλυπτε ἀναπόφευκτα πολ-
λὰ ἐν σχέσει μὲ τοὺς ὑπέρτατους στόχους τῆς ἐποχῆς μας και τὶς ἀξίες τοῦ σημερινοῦ ἀτόμου.
Πρέπει ὡστόσο νὰ αισθανόμαστε αἰώνια εὐγνώμονες σὲ μερικοὺς σύγχρονους συνθέτες πὸ ἡ
παράρμησή τους τοὺς σπρώχνει διαρκῶς νὰ μᾶς ἀποκαλύπτουν, ἔστω και σὲ φευγαλέα δράμα-
τα, τὶς Ἀπολλώνειες κορυφές, και ἔστω κι' ἂν κατόπι γυρίζουν (ἀναπόδραστα) στὰ περιγε-
γραμμένα πλαίσια πὸ ἔχει καθορίσει ἡ ἐποχὴ μας και τὰ ἀνεγνωρισμένα κριτήρια τῆς τέ-
χνης τῆς.

Ὅμως, δὲν πρέπει νὰ βλέπουμε μιὰ αἰώνια και ἀγεφύρωτη διάσταση, σύγκρουση, μεταξὺ
τῆς διονυσιακῆς και τῆς ἀπολλώνειας τάξης πραγμάτων, διαφορετικὰ διακρινόμενες και τὶς
ἀντιθέσεις μέσα στὸν κόσμῳ, ἀντιθέσεις πὸ προορίζονται γιὰ προσέγγιση και συγχώνευση. Οἱ
Ἑλληνας, οἱ καλύτεροι μεταξὺ τους, δὲν θὰ τῷθελαν αὐτὸ και ἔτσι σὲ περίοπτη θέση τῶν Δελ-
φῶν ἔβαλαν τὴν περίφημη ἐκείνη παράσταση τοῦ Ἀπόλλωνος και τοῦ Διονύσου ἐν συμφιλίω-
νῶνται και νὰ δίνουν τὸ χέρι: Ὁ ἕνας τελικὰ ὀδηγεῖ στὸν ἄλλο, λένε οἱ Ἑλληνας. Σὲ κά-
ποιο σημεῖο συναντῶνται. Και ὁ μεγάλῳ ἀπεσταλμένος - αἰοιδὸς Ὀρφεύς αὐτὸ ἦρθε νὰ δεῖξῃ.
Ἄν δὲν τρανταχτὴ ἕνας βίαια ἀπὸ τὸν θεὸ τῆς μέθῆς και τῆς παραζάλης, κι' ἂν δὲν ἐξαντλή-
ση τὸ πάθος, δὲν προετοιμάζεται γιὰ τὸν πραγματικὸ Κύριο τῶν Δελφῶν. Πόσο χρήσιμος ὡστε
εἶναι ὁ Διόνυσος στὴ σωσὴ του θέσῃ, στὴν ὄρα του και στὸ κατάλληλο στάδιο τῆς ἀνοδικῆς φυ-
χικῆς ἐξέλιξης τοῦ ἀτόμου. Και μέσα σ' αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ ἄδρια τοῦ Ἀπολλώνειου μαντείου,
διαβάξουμε, ἑρισκόταν ὁ τ ἄ φ ο ς τοῦ Διονύσου. Ὑπαινιγμὸς ὅτι, σὰν ἐροῦμε τὰ «ἄδρια»
και τὴν ἀληθινὴ ὁδὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, Διόνυσος δὲν ὑπάρχει πιά. Ἐχει ἐκπληρώσει τὸν προο-
ρισμὸ του.

Ὅπως θὰ δοῦμε στὸ ἐπόμενο μέρος τῆς μικρῆς αὐτῆς μελέτης μας (Β', τελευταῖον), οἱ
Ἑλληνας δὲν ἦταν δυνατὸ ν' ἀφήσουν ἀνεκμετάλλευτο ἀπὸ τελετουργικὴ σκοπιὰ και ἀπὸ ἀποψη
ἐορτῶν τὸ κοσμοϊστορικὸ αὐτὸ γεγονὸς τῆς «ἐξόντωσης» τοῦ σκοτεινοῦ Πύθωνα και τῆς μετου-
σίωσης τῆς Διονυσιακῆς φύσης ἀπὸ τὸν Θεὸ τοῦ Φωτός. Πρόκειται γιὰ μιὰ δευτέρη μεγάλη
γιορτὴ τῆς ἀνοίξεως στὴν ὁποία θὰ σταματήσουμε.

(Συνεχίζεται)

POEMS FROM THE MODERN GREEK

Translated by JACK GAIST

COSTAS STERGIOPOULOS

AMONG THE ANTHROPOPHAGI

I saw them light the fire
and their silence weighed upon me
like a decision.

The sharpened teeth, the rapacious claws.

But they speak not a word
expressionless under their painted
faces,
heavy with tinsel
and plumes.

Behind, in the thickets,
there's the rustle of many spears
invisible eyes and feathers;
while, from deep within the forest
can already be heard the beat of dark drums
distant shrieks, hoarse groans
and the roaring or other wild beasts.

And I simply wait
hands tied behind the stake
hoping and yet not hoping
alone
among the anthropophagi.

CEMETERIES

Grassy places all marble and cypresses
and earth heavy with tears —
places that we call
churchyards and cemeteries.

No one lives there.

Forgotten places
that cradle so we think
our loved ones.
Sometimes only the wind passing
by utters any sound,
sometimes only a bird leaves
behind a note of pain.

No one lives there.
Sun and rain
toys of an Attic winter.

Cemeteries are for the living.
The dead have died.

K. CHRYSANTHIS

TRAINS

Trains don't stock newspapers
 Their business is with timetables, formal farewells
 they make no distinction between day and night
 they always send their passengers off with a whistle
 wrestling with wind and rain
 turning on lights, turning off lights
 according to plan, they know nothing of politics
 hate strikes that always put them to bed naked
 trains carry us, our spirit, to stations
 what do we expect to find at the stations
 with our cases
 empty of dreams and plans
 when will the great train come and strip us
 of this absorption with earth, take us beyond all stations
 and set us straight for the journey to that other world.

C. G. KARYOTAKIS

IDEAL SUICIDES

Turning the key in the door, they take
 their old, carefully kept letters
 read them through slowly, then make
 their heavy way, steps like fetters.

Their life was, they say, a tragedy.
 God the terrible laughter of men
 the tears, the sweat, the travesty
 of hopes, desolation of earth and heaven.

Standing by the window, they regard
 the trees, the children, nature's simple violet,
 the workmen hammering in the yard,
 the sun that shall forever set.

Everything is over. And there's the note
 short, simple, profound and in keeping,
 full of malaise in words one can quote,
 forgiveness for him who shall read it weeping.

They look at the mirror, the clock and they wonder
 is it all just madness, can they really condone it:
 "everything is over" they whisper, "over",
 knowing in their hearts they'll postpone it.

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

Ο ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ

Είναι άρχη πριν άρχισή ή συζήτηση πάνω σ' ένα θέμα νά γίνεται μιá διασαφήνιση τών δρων, πού θά χρησιμοποιηθοῦν. Ἀλλοιώτικα ὑπάρχει κίνδυνος παρεξηγήσεων: νά συμφωνήσ ἔγῳ διαφωνήσ ριζικά και νά διαφωνήσ ἐνώ ὑπάρχει ταυτότητα παραδοχῶν. Ὁ κίνδυνος πρέπει νά θεωρηθε πολύ μεγαλύτερος σήμερα, γιατί πολλές λέξεις ἔγιναν πολυσήμαντες ἀπό τήν ἐπιδέξια χρήση τους στόν πολιτικό στίβο, ἢ μεταφερθήκανε ἀπό ἄλλους τομείς, (θπου εἴχανε σαφήνεια), σέ συγγενικές ἢ ἀσχετες περισχές για λόγους ὄφους και πρωτοτυπίας κι' ἔτσι ἀπέκτησαν μιάν ἀσάφεια στό τί σημαίνουν. Τό λιτό ὄφος και σαφές σπανίζει σήμερα. Ἡ μόδα, ἰδίως στό δοκίμιο, θέλει ἐξεζητημένες ἐκφράσεις, δάνειους ὄρους και λέξεις ἀπό τήν ἐπιστήμη και τήν τεχνολογία τάχα για προσαρμογή πρὸς τίς νέες ἀπαιτήσεις. Κι' ἔτσι συχνά προκαλεῖται σύγχυση, κι' ἐκεῖ ἀκόμα πού νομίζεις πὸς πλαταιίνει και ὁλοκληρώνεται ἡ ἐννοια μέ τή χρήση τοῦ νέου ὄρου, συχνά εὐηχο και ἐντυπωσιακοῦ.

Συνεπῶς, πρὶν συζητήσουμε τή θέση τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου στή σημερινή μας κοινωνια, πρέπει νά καθορίσουμε τόν ὄρο «πνευματικὸς ἄνθρωπος». Δίπλα στόν ὄρο αὐτό σέ ἄμεση σχέση ὑπάρχουν ἔννοιες, πού ἐπίσης ἀπαιτοῦν σαφή καθορισμό, οἱ ἐξῆς: πνευματική ζωή, πνευματική και πολιτιστική κίνηση, διακίνηση ἰδεῶν. Δυστυχῶς οἱ ἀλλαγές στό κοινωνικό περιβάλλον συχνά δημιουργοῦν ἀλλαγές και στίς ἀπόψεις μας. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἕνα δεύτερο λόγο για διασαφήνιση τών δρων μέσα στό πλαίσιο τοῦ παρόντος χρόνου και τόν ὄρισμένο χῶρο (χωρῶ-χρονος). Δέν μπορῶ δηλ. μέ κριτήρια ἄλλων ἐποχῶν νά ἐπιμένω νά ἐρμηνεύω τρέχουσες καταστάσεις και νά κρίνω τρέχουσες στάσεις και κριτικές ἀντιμετωπίσεις (ἐγκριτικές ἢ ἐπικριτικές).

Τί σημαίνει ὁ ὄρος «πνευματικὸς ἄνθρωπος;» Πνευματικὸς ἄνθρωπος ἐννοεῖται πού συνεχῶς προβληματίζεται πάνω στή ζωή και κοιτά νά βροῖ ἀπαντήσεις τίς ὁποῖες ἀπαραίτητα θά τίς προσφέρη στόν συνάνθρωπό του. Ἡ ἐννοια τῆς δημιουργίας ἐνυπάρχει στόν προβληματισμό, εἴτε τοῦτος εἶναι ἠθική στάση, εἴτε ἔρευνα, εἴτε καλλιτεχνική ἐκφραση κλπ. Μέ τόν ὄρισμό αὐτό διαφαίνεται και ἡ διαφορά τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου ἀπό τόν ἀπλῶς μορφωμένο κι' ἐπιστή-

μονα. Ἀσφαλῶς βασικό στοιχείο, ἐκτός ἀπό τήν ἰδιοφυα ἢ τὸ ταλέντο, εἶναι για τόν πνευματικό ἄνθρωπο ἡ μόρφωση μέ τήν εὐρεία τῆς ἐννοια (δηλ. γνώση, διαμόρφωση στάσεων, μέθοδος ἐργασίας κλπ.). Ἀλλά κάθε μορφωμένος και κάθε ἐπιστήμονας δέν ἀνήκει ἀπαραίτητα στήν τάξη τών πνευματικῶν ἀνθρώπων, ἀν δέ δημιουργῆ μέ τόν συνεχή προβληματισμό του στόν ἕνα ἢ τόν ἄλλο τομέα τῆς ζωῆς. Ἡ λέξη μορφωμένος χαρακτηρίζει ἕνα ἄνθρωπο πού ἔχει γνώσεις και πνευματικά ἐνδιαφέροντα. Ἀκριβῶς αὐτό τόν τύπο ἀνθρώπου, δηλ. τόν ἔχοντα πνευματικά ἐνδιαφέροντα, ἐπιθυμε ἡ κοινωνια και προσπαθε νά τόν δημιουργήσ μέ τήν παιδεία και τὰ μαζικά μέσα πληροφοριῶν. Ἡ λέξη ἐπιστήμονας χαρακτηρίζει τόν ἄνθρωπο πού σπουδάσε εἰδικὸ κλάδο τών θετικῶν ἢ κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, ἀσκήθηκε στήν πρακτική ἐφαρμογή τών θεωρητικῶν γνώσεῶν του και τόν ἐπαγγέλλεται στήν κοινωνια του, προσφέροντας ἐναντι ἀμοιβῆς τή χρησιμη πείρα του (βιοποριστικό ἐπάγγελμα). Εἶναι ὁλοφάνερο πὸς σέ κάποιο σημεῖο τὰ διαχωριστικά ὄρια μεταξύ πνευματικοῦ ἀνθρώπου και ἐπιστήμονα μπορεῖ νά συγχιστοῦν. Γιατί ὁ ἐπιστήμονας σ' ἕνα μικρὸ βαθμό, σάν ἠθική ἰδίως προσωπικότητα, μπορεῖ νά προσφέρη κάτι περισσότερο ἀπό τήν ἀπλή εἰδουειδησία και ἀποτελεσματικότητα τοῦ ἐπαγγέλματος του. Ὅπως και ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος κατά τήν ἀσκηση τοῦ προβληματισμοῦ του, τήν ἐξέυρεση ἀπαντήσεων και τήν προσφορά πρὸς τόν συνάνθρωπο νάχη σάν ἀντίδορο τήν ἰλική ὠφέλεια, πού ἱκανοποιεῖ τὸ ἐνστικτο τῆς αὐτοσυντήρησης. Ἀλλά σὰ πνευματικά θέματα δέν ὑπάρχουν σαφῶς διαχωριστικά ὄνορα, δέν εἶναι δηλ. αὐτὰ ἀπομονωμένα νησιά, ἀλλὰ ἔχουν ἀλληλοεξαρτήσεις και ἐπικοινωνίες.

Και μιὰ ἄλλη διασαφήνιση - δῆλωση: ὁ ἄνθρωπος σάν ψυχοσπματικό ὄν ἔχει και ἰλικές και πνευματικές ἀνάγκες. Συνεπῶς πάντοτε θρά σέ συνδυασμό, δηλ. σῶμα και πνευμα. Ὅταν ὄμως φτάση στήν ὑπέρβαση τοῦ ἐγῶ, τότε γίνεται «πνευματικὸς ἄνθρωπος».

Ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος μπορεῖ νά ἀσχολεῖται μέ προβλήματα τοῦ παρελθόντος (ἀρχαιολογία, ἱστορία κλπ.), μέ τρέχοντα προβλήματα τοῦ παρόντος (κοινωνικές ἐπιστήμες - ψυχολογία, νομικά, ἐκπαίδευση κλπ.), ἢ μέ προβλήματα τοῦ μέλλοντος (προγραμματισμός, μελλοντολογία κλπ.). Και ἡ θέση του συνεπῶς βρίσκεται σέ πολλούς τομεῖς σὰ βασικό στοιχείο, λιγότερο δι-οικητικό, περισσότερο ἠγετικό στή γραμμὴ πλεύσεως και ἀνιχνεύσεως. Δηλ. ἀποτελεῖ υογὴ στήν τεχνολογία, ἐπιστήμη, γράμματα και τέχνες, ἐκπαίδευση κλπ. Ἡ σύνθεση τῆς σημερι-

νής κοινωνίας και το συλλογικό πνεύμα σε δ-λους τους τομείς τοποθετούν τον πνευματικό άνθρωπο μέλος μιας ομάδας που εργάζεται συλλογικά με σαφή στόχο. Οι ομάδες έχουν το διοικητικό μέρος, το έρευνητικό, το της πρακτικής εφαρμογής κλπ. Μία μονάδα σ' αυτήν την ομάδα είναι ο πνευματικός άνθρωπος, χωρίς ταυτοχρόνως να χάνει την ατομικότητά του. Και εξαρτάται από την επίδοσή του, από τη σημασία του στόχου και από άλλους παράγοντες, π.χ. πολιτικούς, ή ανάδειξή του στη σημερινή κοινωνία, ή οποία δε γνοιάζεται πολύ για όνοματα, αλλά για αποτελέσματα, αποπροσωπώντας το άτομο. Συνεπώς — όπως γινόταν συνήθως και στο παρελθόν — ή επίδραση του πνευματικού ανθρώπου είναι περισσότερο έμμεση και λιγότερο άμεση πάνω στο ευρύ κοινό.

Στήριγμα του πνευματικού ανθρώπου είναι ή παροχή των μέσων, που θα τον βοηθήσουν να προβληματιστεί — πολύ περισσότερο αν αυτός ανήκει στον έρευνητικό τομέα των θετικών επιστημών. Δεν έννοδο με τη φράση «παροχή των μέσων» εκείνα τα βασικά που ίκανοποιούν τις βασικές βιοτικές ανάγκες, δηλ. το μισθό και την εξασφάλιση του μέλλοντος (οικογένειας, υγείας, παιδιών, γηραιών) και που είναι αυτονόητη ή σημασία τους. Ένας καλλιτέχνης π.χ. πρέπει να ταξιδέψει, να δει και να συζητήσει με ομότεχούς του προβλήματα της τέχνης τους κι' ύστερα πρέπει ναχη ήλικό και καιρό να πειραματιστεί για να βρει την ατομική του έκφραση και να τη δώσει στο κοινό του. Τέτοιο στήριγμα, ανεξάρτητα από τις φανερές ή μη φανερές προθέσεις του όότε, παραχωρούν οι έξής: α) το κράτος, β) διάφορα οικονομικά τράστ και οργανώσεις και γ) μερικοί Μαϊκήνες. Δεν έχει σημασία αν οι όδτες προγραμματίζουν κέρδη από την πρακτική εφαρμογή των δσων θα προκύβουν κατά την εργασία του πνευματικού ανθρώπου. Έξάλλου, ή πράξη είναι ο τελικός σκοπός της θεωρίας και των ιδεών, χωρίς να σημαίνει αυτό πως ή πράξη έχει το μεγαλύτερο βάρος σε όλη αυτή τη διαδικασία του πνεύματος.

Οι προϋποθέσεις για τη δημιουργία πνευματικού ανθρώπου βασικά είναι οι έξής: α) ή ι-διοφυία ή ταλέντο, το θείο αυτό δώρο, που το φέρνει ένας από γεννήσιο του — χωρίς να το εξετάζω εδώ από τη γενετική άποψη. Αυτό διαμορφώνει το μυαλό για να είναι κατάλληλο για την έρευνα ή να μορφή να συνθέσει μουσικά δημιουργήματα ή να λαξέσει το λόγο στις διάφορες λογοτεχνικές μορφές ή ν' αντιμετώπιξη τα ήθικά προβλήματα κλπ. β) ή μόρφωση, ή κατάρτιση και ή άσκηση στον αντίστοιχο τομέα. Αυτά απαιτούν μόχθο, χρόνια και κατάλληλη καθοδήγηση, ανεξάρτητα ποιους δρόμους θ' ακολουθήσει μελλοντικά αυτός στην προσωπική του δημιουργική προσπάθεια. γ) ή σε μεγάλο βαθμό ανεξαρτησία γνώμης και έκφρασης, ή αίσθηση εθθόνης έναντι του συνανθρώπου του, από τη μικρή ομάδα και τη φυλή, ως την ανθρωπότητα, και με προσωπική όχι το στενό παρόν αλλά και το ευρύ μέλλον.

Ο πνευματικός άνθρωπος ζή την πραγματική πνευματική ζωή, που σημαίνει διαρκή σκέψη, έρευνα, ξεκαθάρισμα, έκφραση και γνωστοποίηση, και πάλιν επάνοδο και έλεγχο κλπ. Όλα αυτά συνοδεύονται με ποικίλα συναισθήματα από την έκπληξη και τον ένθουσιασμό, ως την άπογοήτευση, από τη νέα προσπάθεια με τον άνοιξιότικο παλμό της και τα νεανικά όνειρα, ως τον έννευρισμό και την κατάπτωση, ίσως και με πολλές κοινωνικές και βιοτικές στερήσεις και, ασφαλώς, με πολλήν κατάδαπάνηση. Αυτό είναι ή πνευματική ζωή. Ένώ πνευματική κίνηση σημαίνει απλώς πνευματικά ενδιαφέροντα, είτε περιορισμένα σ' ένα τομέα, είτε ευρύτερα, που ή βαρύτητα τους εξαρτάται από τα πρόσωπα που χρησιμοποιούνται, από την ποιότητα του κοινού και τις μεθόδους μετάδοσης και συντήρησης των ενδιαφερόντων. Τα διάφορα σωματεία π.χ. και οι ειδικοί ή μη ειδικοί σύλλογοι, ανεξάρτητα από τις ήχηρες ή μη ήχηρες όνομασίες τους, οι διάφορες μορφωτικές και πολιτιστικές υπηρεσίες του κράτους ή των κοινοτικών αρχών, τα μέσα μαζικής επικοινωνίας (τύπος, ραδιόφωνο, τηλεόραση) και τα σχολεία των διαφόρων τύπων δημιουργούν και συντηρούν τα πνευματικά ενδιαφέροντα και προκαλούν διακίνηση ιδεών με το διάλογο. Η συμβολή τους εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, ήλικούς και πνευματικούς, θα τολμούσα να πω σε ίσότητα μοίρα. Συχνά ή συμβολή τους έπικεντρείται πύό πέρα: βοηθούν και δίνουν ήγμα στον πνευματικό άνθρωπο για μία άμεση επικοινωνία μ' ένα ζυπημένο και δίψασμένο κοινό. Άλλά και με την οργάνωση ειδικών συνεδρίων φέρνουν σ' έπαφή πνευματικούς ανθρώπους μέσα σε μία φιλική ατμόσφαιρα και, αν κατάλληλα χρησιμοποιήσουν το γεγονός, έντείνουν και την πνευματική κίνηση ενός τόπου σε ήψηλό επίπεδο.

Μία σημερινή ανεπτυγμένη κοινωνία, είτε της κατευθυνόμενης οικονομίας, είτε του έλεύθερου καταναλωτικού τύπου, δίνει την πύό πάνω, που αναπτύξαμε, ευρύτητα στον πνευματικό άνθρωπο προσκολλημένο στον οβμανισμό (φιλοσόφος, καλλιτέχνης, ποιητής). Η τεχνολογία έχει επιβάλει τις νέες αντιλήψεις, κάπως απότομα και πύό έντονα και προς το παρόν κάπως σε βάρος των ανθρώπων της παλιές κοουλτούρας, την τέχνη και τη γραμματα με την παλιά έννοιά τους — είναι μεγάλη, σχεδόν δέν αφήνει περιθώρια διαχωρισμού. Η έννοια του έρευνητή, σχεδόν είναι άκατανόητη, συγχισμένη, άξεδιάλυτη, σημαίνει απλώς φήμη στον τομέα της επιστήμης συχνά είναι και δυσφήμιση από την επαγγελματική σκοπιά. Από τον πνευματικό άνθρωπο αυτού του τύπου καρτερούν καθοδηγήσεις, κυρίως στον πολιτικό τομέα, και λύσεις βιοτι-

κῶν προβλημάτων, ἰδίως οἱ νέοι ποὺ περνοῦν μιὰ δύσκολη ἐποχὴ ἀπὸ κάθε ἀποψῆ (ιδεολογική, μέλλον, ἐπαγγελματική ἀποκατάσταση). Βέβαια λύσεις δὲν μπορεῖ νὰ δώσῃ αὐτός, γιατί οἱ συνταγές γιὰ ἐλευθερία τῆς σκέψης καὶ τῆς ἔκφρασης, γιὰ τὴ δημοκρατία, γιὰ τὰ δικαιώματα τοῦ πολίτη κλπ. (μιὰ σειρά διακηρύξεις) δὲ λύουν, ἀπλῶς δηλώνουν ἀνάγκες. Περισσότερες ἐλπίδες ἀναμένουμε ἀπὸ τὸν εὐρύτερο τύπο τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλὰ κι' αὐτός πρέπει νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν πολιτικὴ γιὰ νὰ πετύχῃ. Καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ βρίσκεται τὸ πῶς καὶ τὸ πρόβλημα. Γιατί τὴ δύναμη γιὰ ἐφαρμογὴ σ' εὐρύτατο πλάτος ἔχει ὁ πολιτικός μὲ τὸ κόμμα ποὺ ἀντιπροσωπεύει. Μέσα στὸ κόμμα συγκαταλέγονται καὶ πνευματικοὶ ἄνθρωποι ἢ πρόκεινται αὐτοὶ καὶ συχνὰ χρησιμοποιοῦνται ἀπ' αὐτό. Ἐπομένως ἐδῶ θὰ δώσουν ἀκόμα ἕνα οὐσιώδες «παρὼν» οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι, ὄχι ἐξυπηρετώντας τὸ κόμμα, ἀλλὰ διαμορφώνοντας τοὺς στόχους τοῦ κόμματος. Πρέπει ὅμως νὰ δείξουν δύναμη, συνοχὴ καὶ ν' ἀσκήσουν πίεση, νὰ πείσουν τὴν ἡγεσία καὶ τοὺς χρηματοδότες τοῦ κόμματος. Εἶναι ὅμως εὐκόλο σὲ λίγο χρόνο καὶ χωρὶς τὴν ἐνέργεια ἀστάθμητων παραγόντων νὰ καταπολεμήσῃς συμφέροντα ἢ ν' ἀντιμετωπίσῃς δι-ἀφορες προθέσεις δυναμικῶν ἀνταγωνιστῶν, ποὺ ἀνήκουν στὰ ἐπιτόπια κόμματα ἢ σὲ κείνα τῶν ξένων χωρῶν; Ἀφήνω ἀκόμα ἔξω ἀπ' τὴ συζήτηση τὴς φοβερῆς ἐξαρτήσεως τῶν μικρῶν κρατῶν ἀπὸ τοὺς πολιτικούς καὶ οικονομικούς κολλοσσούς, ποὺ κυβερνοῦν τὸν κόσμο κι' ἔχουν στὸ δυναμικὸ τους πολλοὺς πνευματικούς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι θεληματικὰ ἢ ἀθέλητα ἐξυπηρετοῦν τὰ ἐθνικὰ τους συμφέροντα σὲ βάρος συχνὰ τῶν ἄλλων καὶ συναπῶς τῆς ἀνθρωπότητας.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

Η ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΡΕΣΒΥ
κ. ΜΙΧΑΗΛ ΔΟΥΝΤΑ

Χρειαζόμαστε στοὺς δύσκολους καιροὺς ποὺ περνᾶμε τὴν ἐμπρακτὴ συμπάρσταση. Ἡ Ἑλλάδα μᾶς δίνει οικονομικὴ τόνωση ἀφειδώλευτα κι' ὅς ἔχει ἢ ἴδια σοβαρότατες ἀνάγκες νὰ θεραπευθῇ. Ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος ὁ καλὸς ποὺ λέγεται μὲ θάρρος κι' εὐλικρίνεια, ποὺ δεῖχνει βαθεῖα κατανόηση τῶν προβλημάτων μας, καὶ ποὺ ἀναποκρίνεται στὰ γνήσια αἰσθηματὰ μας, δὲν ὑστερεῖ σὲ σημασία: τὸνώνει τὴν ψυχὴ στὸν ἀνηφορικό, δύσκολο δρόμο τῆς, προπαντὸς τῆς ὑπόσχεται φῶς. Κι' αὐτὸ δὲν εἶναι μικρὸ πράγμα. Συχνὰ ἡ οικονομικὴ βοήθεια δὲ μιλᾷ ἄμεσα στὴν ψυχὴ, γιατί ἡ διμιλία τῆς μὲ τοὺς ἀριθμούς καὶ τὰ προγράμματα μόνο στοὺς εἰδικούς γίνεται σφαιρικὰ κατανηστή. Ὁ κοινὸς ἄνθρωπος στὸν ὁποῖο κυριαρχεῖ τὸ συναίσθημα, τὸ ἀξημένο τώρα συναίσθημα, θέλει τὸν ἐμπνευσμένο λόγο γιὰ νὰ νοιώσῃ κάποια ἀσφάλεια μέσα

στὰ ταραγμένα νερά.

Ὁ ἐκπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος πρέσβος κ. Μιχαὴλ Δούντα ἔχει ἀντιληφθῆ τὴν γενικὴ αὐτὴ ἀπαίτηση τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ — εἴτε ξεριζωμένοι εἴτε ὄχι. — πὼς δίπλα στὴν οικονομικὴ συμπάρσταση τῆς Ἑλλάδος αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη γιὰ λίγο ἥλιο, γιὰ μιὰν ἀδερφικὴ ἐκδήλωση ἀγάπης, γιὰ μιὰ στοργή. Πρέπει νὰ μᾶς εὐγνώμονες γιὰ τὴ δραστηριότητα καὶ τὴς χειρονομίες τοῦ κ. Δούντα, ποὺ ἔβρισκεται παρὼν στὸ καθεστὴ ἀνάμεσα σὲ ὅλα τὰ στρώματα τοῦ λαοῦ μεταφέροντας τὴν ἀγωνιστικὴ πίστη τοῦ Ἑλληγισμοῦ. Ἀναγνωρίζουμε τὴν ψυχικὴ καὶ σωματικὴ καταδραπάνησή του. Ὅπως τὸ ἐθνικὸ καὶ ἠθικὸ αὐτὸ ἔργο του σώζει ψυχές. Θάρθη μιὰ μέρα ποὺ θὰ μακαρίξῃ τὸν ἑαυτό του γιὰ τὴ ἐθνικὴ αὐτὴ ἀρετὴ του. Τὸ περιόδικό «Πνευματικὴ Κύπρος» ὀφείλει νὰ ἐπισημάνῃ μιὰ τέτοια συμπεριφορά, ποὺ στὸ μεγαλύτερό της μέρος ἀποτείνεται πρὸς τὸ πνεῦμα. Ἐξἄλλου οἱ λόγοι τοῦ κ. Δούντα, δίπλα στὴν ἀδρόμητῃ εὐλικρίνεια, περιέχουν αἰσθητικὰ στοιχεῖα, ποὺ μόνο γι' αὐτὰ θάχχαν αὐτοὶ δικαίωμα στὸ χῶρο τῆς τέχνης.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ἘΝΑ ΠΟΙΗΜΑ ΤΟΥ L. ROUSSEL

Πάντοτε ἔμεῖς οἱ Ἕλληνες πιστέψαμε στὴς φιλίες τῶν Μεγάλων (ἀπὸ τὴν ἀποψῆ τοῦ πληθυσμοῦ καὶ πλούτου). Ἡ ἀφελεία μᾶς ὅμως ὑπερβαίνει τὰ ἀνεκτὰ θρία. Τὰ παθήματά μας δὲν γίνονται μαθήματα, γιατί φαίνεται πὼς βαθιά μέσα στὸ κῦτταρό μᾶς φωλιάζει ἕνα εἶδος ἀφελέστατης εὐπιστίας καὶ μιᾶς μεγάλης πίστεως γιὰ τὴν ἐπίδραση ποὺ μᾶς παρέχουν κατὰ καιροὺς οἱ θεοί.

Οἱ ἄνθρωποι τοῦ πνεύματος θαμπομένοι ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο καὶ θυζαντινὸ πολιτισμὸ μας, κυρίως ἀπὸ τὸν πρῶτο, μᾶς τορπιλίζουν μὲ κείμενα κι' ἐκδηλώσεις ἀφάνταστα λαοκλευτικές, κι' ἔμεῖς ἐπαναπαυόμαστε πάνω στὸ μεγαλεῖο μας, ποὺ σὰν τὴν πανοπλία μᾶς προστατεύει ἀπὸ τὰ ἐπιβουλα κοντάρια. Κι' ὅταν βρεθοῦμε στὴν ἀνάγκη, ἢ τὰ στόματα τοῦ διεθνούς πνευματικοῦ κόσμου διπλοσφραγίζονται ἢ τὸ ἀναμικρὸ καὶ θεωρητικὸ τους μίλημα μῆτε κἄν τὴν παρηγοριὰ μᾶς φέρνῃ. Ἀπλῶς μᾶς γενεᾶ ἐπικινδύνους ψευδαισθήσεις ποὺ ἀδυνατίζουν τὴν προστατευτικὴ προσοχὴ μας καὶ τὴν ἀναγκαῖα εὐελξία.

Μὲ αὐτὰ δὲ θέλουμε νὰ κατηγορήσουμε τὸν ξένο λόγο. Λέμε πὼς ὁ ξένος λόγος δὲν ἀλλάζει τὴς σκοτεινῆς διαθέσεως τῶν διεθνῶν πολιτικῶν παρασκηνίων καὶ τῶν οικονομικῶν προγραμμάτων. Καὶ ἂν ἐδῶ καταχωροῦμε ἕνα ἀπλὸ στιχοῦργημα, ποὺ γράφτηκε γιὰ τὴν κατάσταση τῆς Κύπρου τὸ 1963-1964, εἶναι γιὰ νὰ μᾶς δοθῇ ἡ εὐκαιρία νὰ ξαναδηλώσουμε τὴν ξένη μάταιη ρητορική. Ἄχ! ὅς εἴχαμε μυαλὰ κι' ὅς μᾶς ἔλειπαν οἱ φροῦδοὶ ἔπαινοι.

Ἀπὸ τὴ μέρα ποῦσείσε σὰν πυρωμένο ἀτσάλι στὴν Ἀγιά-Λαύρα ὁ Γερμανὸς πανίερη μπαντιέρα,

ἀργά, με μύρια δάσανα, με δάκρια, με πόνους,
πίκρες, σκλαβιά, ταπεινώση, ζυγό, σφαγές
μαρτύρια
τινάζοντας, τὰ πέταξε ἀπὸ τὸ στέρο σου, μάννα.—
Μά, Ἀάζαρος ἀνάπηρος, μέσ' ἀπὸ τὸ κιούρι
ἀκόμα, ἀλλοιά, ν' ἀναστηθῆς πλέρια. Καί,
ματωμένα,
φάχνουν ἀκόμα μέλη σου, τῆσι κορμί ζητώντας,
κι ἀπ' ὅλα τὰ λιμάνια του, στόματα μπλάδα,
κράζει
μάγο νησί, νησί ὁμορφιάς: «Ἑλλάδα εἶμαι,
Ἑλλάδα!»

Τὸ πιὸ πάνω στιχοῦρημα γράφτηκε ἀπὸ
τὸ νεοελληνιστὴ Γάλλο Louis Roussel, κα-
θηγητὴ τῆς φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ
Μπομπελιέ, ὁ ὁποῖος γιὰ τὴ διάδοση τῶν νεο-
ελληνικῶν γραμμάτων στὸ γαλλόφωνο κόσμο κυ-
κλοφοροῦσε μερικὰ τοῦ ἑξοδα τὸ περιοδικὸ
"Libre". Τὸ ἔστειλε γιὰ τὸ περιοδικὸ Cyprus
To-day. Δὲ δημοσιεύτηκε γιὰ ἄγνωστο σ' ἐμᾶς
λόγο. Ὁ κ. Γ. Καμινάριδης μᾶς τὸ προμή-
θευσε.

Πάντως ἐκτιμοῦμε τὴν πρόθεση τοῦ Γάλλου
νεοελληνιστῆ.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Α. ΠΕΡΝΑΡΗ: Τ ἄ π ἄ θ η τ ἄ σ ε -
π τ ἄ, Λευκωσία 1974.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρείας Ἑλ-
λῶνων Λογοτεχνῶν Κύπρου ἔγραψε αὐτὸ τὸ ποιη-
τικὸ χρονικὸ τῆς τουρκικῆς εισβολῆς στὸ νησί
γιὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴν ὀδύνη καὶ τὴν ὀργὴ ὄλων
τῶν ἀνθρώπων τοῦ πολιτικοῦ κόσμου. Στὸ χρο-
νικὸ ὁ ἀναγνώστης συναντᾷ ὄχι μόνον τὰ σεπτὰ
αἰσθήματα τοῦ ποιητῆ ἀλλὰ καὶ μὴ θαυμάσια
τέχνη, γιὰ τὴν αἰσθήματα ἔγιναν εἰκόνες ποῦ
μιλοῦν μὲ τὴ γλῶσσα τῶν γεγονότων καὶ ἡ
σκληρὴ πραγματικότητα γίνεται λόγος καὶ αἰτία
θλίψης καὶ πένθους, ποτὲ προπαγάνδας, ἀν καὶ
αὐτὸς ὁ τρόπος εἶναι χωρὶς ἄλλο ὁ καλύτε-
ρος δὲ συναρπάζει ὁ ποιητὴς τὴν ψυχὴ μᾶς.

Ὁ Περνάρης εἰκονίζει ποιητικὰ τὸν Ὀλε-
θρον, τὸν Πόνον, τὴν Προδοσίαν, τὴν Ἐπίκληση,
τὸ Θρήνο καὶ τὴν Πίστη, στὰ ὅποια ἡ πρωτα-
γωνίστρια εἶναι ἡ Κύπρος καὶ οἱ Κύπριοι. Μοῦ
φάνηκε πῶς ὀρθοίμαι σὲ κάποιες σελίδες τῆς Βί-
βλου γιὰ τὸν τόνο καὶ τὴ μορφή, ὄχι μόνον γιὰ τὴν
ὁ ποιητὴς προτάσσει διβλικὰ ἀποσπάσματα παρὰ
καὶ γιὰ τὴν αὐτὸς ὁ τόνος καὶ αὐτὴ ἡ μορφή εἶ-
ναι κατὰ ἐμένα διβλικοί.

«..... ἡ καταχνιά μεγάλη
Σὰν ἄγριος λίβας πλάκωσε καὶ λιάνισε
τὰ πάντα.

..... Τί χιόνι! Καὶ νὰ μὴν ἔχουμε
μιὰ σταλιά κρᾶσι
νὰ θερμάνουμε τὶς σκέψεις μᾶς ἔδω στὸ
νησί τῶν ἀμπελώνων!

Ἐπίσης ἡ φύση κλαίει πάνω «στὸ χαλασμένο

τῆς Κύπρου» καὶ ὁ Ποιητὴς κάποτε κραυγάζει
ἀπὸ πόνου καὶ ἀναθεματίζει: με ὀργὴ τοῦς «ξε-
πουλητάδες τῶν ἰδανικῶν καὶ τῆς τιμῆς» καὶ
«τοῦς προδότες τῆς Ἱστορίας τῶν λαῶν» τοῦς.
Εὐχαριστεῖ καὶ τὶς φωνὲς φιλικῆς (τοῦς Βαλερὺ
Ζισκάρ Ντ' Ἐστὲν, Τίτο καὶ Μπρένιεφ), ποὺ
ἀκούσθηκαν στὸν κόσμο γιὰ τὴν Κύπρο.

Ποῦ βρεθῆκανε οἱ πολιτικοὶ μᾶς ἄνθρωποι;
Οἱ Ἴταλοί; Σουπαίνουν πάντα; Μὲ συγχωρήτε...
Εἶναι μιὰ ντροπή!...

Ἀκολουθεῖ ὁ θρήνος γιὰ τὰ ὠραία τοπεῖα,
γιὰ τὴν Κερύνεια, τὴν Ἀμμόχωστο, τὴν Σαλα-
μίνα, τὴ Μεσαριά, ἀλλὰ ὁ ποιητὴς δὲν ἔχει καρ-
διά νὰ τραγουδήσῃ. Ἐχει χωρὶς ἄλλο τὴν πί-
στη πῶς θὰ περάσῃ ὁ τυφώνας καὶ θὰ ἔρθουν τ'
ἀρώματα «μῆας νέας Ἀνοιξῆς» γιὰ τὴν ὁ Θεὸς εἶ-
ναι πλάϊ τοῦς.

MICHELE IANNELLI

Ἡ λ ἰ α Σ ἰ μ ὀ π ο υ λ ο υ : Ἐναγώνια,
Ἀθήνα 1974.

Ὁ Σιμόπουλος εἶναι «ἓνας βάρβαρος ποιη-
τῆς» ποῦ δὲν ἀγαπάει νὰ μᾶς μιλά γιὰ βου-
ς «ζήσανε μιὰν ἐποχὴ παλιά» τότε ποῦ «ἡ λευ-
τεριά σήμαινε θάνατο...» καὶ, γιὰ τὴν «οἱ θεοὶ...
ἔγιναν ἐμπόρευμα καὶ ἡ ποίησηπραμάτεια» σ'
αὐτὸν τὸν σημερινὸν κόσμο προτιμᾷ νὰ ἐκφω-
νεῖ «τὴν ἔλευση τῆς ἐποχῆς τῶν δευνοσαύρων».

Αἰσθάνεται «ξένος» σ' αὐτὸν τὸν κόσμον σὰ
νὰ ἐρχόταν μέσα «ἀπὸ ἓναν ἄλλο αἰῶνα» καὶ
ἔτσι μᾶς δίνει στὰ ποιήματά του τὴν εἰκόνα τοῦ
ἀνθρώπου τοῦ σήμερα (καὶ τοῦ αἰριο;) ποῦ περ-
νάει «κάμπους καὶ βουνὰ» λέγοντας καὶ ξαναλέ-
γοντας τ' ὄνομα τῆς Λευτεριάς χωρὶς νὰ τὴν
βρῇ... καὶ χωρὶς νὰ λύσῃ τὸ αἰνίγμα τῆς ζωῆς
κάτω ἀπὸ τὸν «ἀστερισμὸν τοῦ θανάτου», ποῦ ἀ-
κόμη μιὰ φορὰ οἱ πολλοὶ κραυγάζουν «με πάθος»:
Ἄρον, ἄρον σταυρώσων Ἀδτόν...»

Μετὰ τὸ πρῶτο μέρος τοῦ διβλίου («Πίσω
ἀπὸ τὰ τεῖχη») ἀκολουθεῖ τὸ δεῦτερο μέρος («Πε-
ριμένοντας τὴν ἀβγὴ»), στὸ ὁποῖο ὑψώνονται ἡ
λευτεριά καὶ ἡ ποίηση. Ἡ πρώτη ὑπάρχει ὅταν
«μπορεῖς νὰ τραγουδάς» καὶ τὸ νησί τοῦ Ὀδυσ-
σεῖα γίνεται τὸ σύμβολο τῆς λευτεριάς:

«Κι' ἂν μ' ἔριξεν ὁ δρόμος τῆς
ἀνάμεσα
σὲ συμπληγάδες καὶ σὲ Κύκλωπες

ὁ θάνατος διπλὴ χαρὰ σὺν ἔρχεται
μὲ τ' ὄραμα θεπέσιο τῆς Ἰθάκης».

Λοιπὸν ὅπου θρεθεῖς, μᾶς λέει ὁ Ποιητὴς,
«ζῆσε με πάθος... χωρὶς ν' ἀφήνεις τὸ δῖπλο
σου», γιὰ τὴν ἰσορροπία νὰ στοιχηματίσουμε «πῶς ὁ
ἀδριανὸς ἥλιος / θὰ κωματίζει τροπαιοφόρος /
πάνω ἀπὸ τὴν στέγη τοῦ κόσμου» καὶ δειρῶς
μαστε «καινοῦργες πολιτεῖες / μ' ἀνθρώπους
ποῦ χαμογελοῦν», καὶ γιὰ αὐτὰ τὰ δειρᾶτά
μας πέθαναν πολλοὶ ἔφηβοι τοῦ Πολτεχνείου Ἀ-
θηνῶν τὸ Νοέμβριον τοῦ '73. Ὁ Σιμόπουλος εἶναι
μιὰ ἄλλη ποιητικὴ φωνὴ τῆς Ἑπταετίας ποῦ θὰ
ἦθελα νὰ τὴ γνωρίσουν οἱ Ἴταλοὶ ἀναγνώστες.

MICHELE IANNELLI

Μ ή τ σ ο υ Δ υ γ ί ζ ο υ : «Πολιορκία» και Μαρτυρολόγιο, Ἀθήνα 1974.

Κάποτε προσφέρεται στους αναγνώστες ή εδαικία να συναντήσουν καλά και ενδιαφέροντα ποιητικά βιβλία. Σ' αυτά τοποθετούνται και τὰ τελευταία βιβλία τοῦ κ. Μ. Δυγίζου, ἀκριβῶς ἐκείνα πού δημοσίεψε τὸν περαινὸ Δεκέμβριο.

Ὁ κ. Δυγίζος ἔχει στὸ ἐνεργητικὸ του και ἄλλες ἀξιόλογες ποιητικὲς συλλογὲς ἀπὸ τὸ 1940 ὡς τὸ 1966 κι ἐγὼ μεταφράσα στὴν ἰταλικὴ γλῶσσα τὴν «Δίοδο» (1966).

Ἀπὸ τότε, ἀφοῦ ἔγινε στὴν Ἑλλάδα τὸ πραξικόπημα τοῦ '67 και μία ομάδα στρατιωτικῶν κράτησε φημιμένο γιὰ ἐπιτὰ χρόνια ἕναν θαρραλέο και εὐγενὴ λαό, ὁ ποιητὴς δὲν μπόρεσε νὰ δώση στὸ φῶς τὰ ποιήματά του. Πῶς μπορεί νὰ ἐκφράσουμε τὶς ἀπόψεις μας ὅταν ἡ δικτατορία ἔχει σκοτώσει τὶς βασικὲς ἐλευθερίες και ἔχει ἀναίρεισει τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα;

Ὁ κ. Δυγίζος κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ἐπταετίας ἔγραφε (θὰ ἦταν καλύτερα νὰ ποῦμε «ἔζησε») αὐτὰ τὰ βιβλία, ἀκριβῶς τὴν «πολιορκία» του και τὸ «μαρτυρολόγιό» του, πού μαρτυροῦν τὸ ἠθικὸ του πάθος στὰ «χρόνια τῆς δοκιμασίας», ὅταν «νόμος ὁ φόνος γίνηκε κι' ἐξουσία». Μερικά ἀπ' αὐτὰ τὰ ποιήματα ὁ ποιητὴς τὰ ἔγραφε και πρὶν ἀπὸ τὸ στρατιωτικὸ πραξικόπημα (βλ. «Θέματα τραγωδίας» στὸ «Μαρτυρολόγιο»), ἀλλὰ ὅλα μᾶς δίνουν τὴν ἴδια ἐντύπωση και τὴν ἴδια μαρτυρία: πρόκειται γιὰ σελίδες ζωῆς, μιᾶς ζωῆς πού μπορεί νὰ εἶναι και ἡ ζωὴ τοῦ κάθε ἀνθρώπου, στὶς ὁποῖες ἡ μνήμη και ἡ φαντασία μᾶς δίνουν ἕνα ποιητικὸ μῦγμα, πού ἀρέσει και συγκινεῖ, μὲ συμβολιστικὸ ὄφρος.

MICHELE IANNELLI

Χ ρ υ σ ἄ ν θ η ς Ζ ι τ σ α ί α ς : Προσωπικὴ κατάθεση (Διηγήματα), Θεσσαλονίκη, 1975, σελ. 155.

Τὸ τελευταῖο βιβλίο τῆς γνωστῆς ποιήτριας Χρυσάνθης Ζιτσαίας εἶναι μιὰ προσφορὰ στὸν περὶ λόγο, πού παράλληλα ἔχει καλλιτεργήσει μὲ ἀξιώσεις, ἀν και πὺδ καρπερὴ στέκει πάντα ἡ ἐπίδοσή τῆς στὴν ποίηση μὲ πάνω ἀπὸ εἴκοσι ἐκδόσεις.

Στὸ βιβλίο της «Προσωπικὴ κατάθεση» συγκεντρώνει 25 μικρὰ διηγήματα πού ὅλα κινεῖνται γύρω ἀπὸ τὶς συνθήκες τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς και, ἰδιαίτερα — τὶς πὺδ πολλές φορές — ταξιδεύουν πίσω στὰ παλιά, καλὰ χρόνια μὲ τὶς νοσταλγίες τους, τοῦς πόνους, τὶς ἀπογοητεύσεις, τὶς χαρὲς τους. Δὲν ἐνδιαφέρει ἀν κάποτε πρωταγωνιστῆς στέκει προσωπικὰ ἡ συγγραφέας ἢ ὄχι. Σὲ κάθε φάση τῆς ζωῆς ἡ συγγραφέας πλησιάζει τὸν ἄνθρωπο μὲ τέτοιο τρόπο πού θάβζει τὰ συμπεράσματά της ἀπὸ τὴ σύγκριση μὲ τὸν περίγυρό του μὲ κατανόηση, πονετικὴ διάθεση και ἀνθρωπιά.

Σὲ ἀρκετὲς περιπτώσεις στὰ θέματα τῶν διηγημάτων προβάλλονται σοβαρὰ ἀνθρώπινα προβλήματα ἐσωτερικῆς ὕψης, πού ὅσο κι' ἀν παρουσιάζονται ἀν ἀπωθημένες καταστάσεις, ὡστόσο χαρακτηρίζουν τὴν προσωπικὴ ψυχροσύνη-

ση τῆς συγγραφέας ἢ προσφιλῶν και γνωστῶν προσώπων.

Ἡ ἀξία τῆς προσφορᾶς τῆς Χρυσάνθης Ζιτσαίας μὲ τὰ διηγήματά της στέκει στὴν ἐπιτυχία της νὰ συνδυάζει ψυχολογικὲς καταστάσεις μὲ παράλληλη ἐξιστόρηση περιστατικῶν και γεγονότων (παλιὰς ἢ πρόσφατης ἐμπερίας), πού ὑποκινεῖν σὲ ὀρθὲς διαπιστώσεις ἢ προβληματίζουν. Σὰν τέτοια μπορούμε νὰ ἀναφέρουμε «Τὸ διδασκαλικὸν γήρας», «Τὰ πατριωτάκια», «Τὶς Τρικαλινὲς ποδιές», «Τὴν Ἀλέξινα», «Τὸ Φθινοπωρινὸ ταξίδι», «Τὸ ναυάγιο», «Τὸ μεγάλο μῆνυμα». Ἰδιαίτερα, ἡ Χρυσάνθη Ζιτσαία δὲ μένει ἀσυγκίνητη τόσο ἀπὸ τὸν ἠρωϊκὸ ἀγῶνα τῆς Κύπρου τὸ 1955 («Ἦντα και νόμισες πῶς...»), ὅσο και ἀπὸ τὴν πρόσφατη τουρκικὴ θηριωδία («Στὴν Κύπρο τὴν ἀέρην»).

Ἡ γλῶσσα τῆς «Προσωπικῆς κατάθεσης» εἶναι ἀπλή και λιτὴ, χωρὶς νὰ ἐπιζητᾶ τὴν ἐπίδειξη τῆς ποιητικῆς διαθέσεως και ἐμπερίας τῆς συγγραφέας. Μεστὸς ὁ λόγος της και ἐκφραστικὸς συνδυάζεται ἀρμονικὰ μὲ τὴν ἀφηγηματικὴ δομὴ τῶν διηγημάτων της.

Πιστεύουμε, πῶς ἡ δημιουργικὴ προσφορὰ τῆς Χρυσάνθης Ζιτσαίας στὸν περὶ λόγο ἀκολουθεῖ παράλληλα τὸ σημαντικό ποιητικὸ της ἔργο.

ΙΑΚ. ΚΥΡΕΩΤΗΣ

Κ ρ ί τ ω ν α Ἀ θ α ν α σ ο ῦ λ η : «Ὁ Ἀγαθάγγελος, ὁ Ἐφιάλτης και τὰ Συμβάντα», Ἀθήνα 1974.

Ὁ Κρίτων Ἀθανασούλης ἔχει μιὰ μακρὰ θητεία στὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα, θητεία τριανταπέντε δλόκληρων χρόνων. Ἐχει ἀσχοληθῆ μὲ τὴν ποίηση τὸ θέατρο, τὸ δοκίμιο και τὴ μελέτη εἶναι ὅμως κατ' ἐξοχὴ ποιετικῆ. Ἐχει ἐκδώσει μέχρι τώρα δεκαπέντε βιβλία μὲ ποίηση, ἀπὸ τὰ ὅποια «Ὁ Ἀγρίοχοιρος» τὸ 1963 πῆρε τὸ Βραβεῖο τῆς Ὀμάδας τῶν 12 και «Τὸ μικρὸ μου οὐμπαν» πῆρε τὸ 1969 τὸ Κρατικὸ Βραβεῖο Ποιήσεως.

Τὸ βιβλίο «Ὁ Ἀγαθάγγελος, ὁ Ἐφιάλτης και τὰ Συμβάντα» ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς ἐνόητες πού γράφτηκαν σὲ διαφορετικὲς χρονολογίες, πού ἀπέχει ἡ πρώτη ἀπὸ τὴν τελευταία ὀκτὼ χρόνια. «Ὁ Ἀγαθάγγελος» γράφτηκε τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1966 (και δημοσιεύτηκε στὸ βιβλίο τοῦ Ἀθανασούλη «Ποιήματα - 1945 - 1966»), «ὁ Ἐφιάλτης» τὸν Αὐγουστο τοῦ 1968 (μετὰ τὸ πραξικόπημα δηλαδὴ τῆς 21ης Ἀπριλίου) και «τὰ Συμβάντα» στὶς 28 Ἰουλίου 1974, μετὰ πού ἔπεσε ἡ στρατιωτικὴ δικτατορία τῶν Ἀθηναίων.

Τὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς αὐτῆς ἔχουν ἕνα ὄφρος κι ἕνα στυλ διαφορετικὸ ἀπὸ τὰ γνῶριμα, πού προκαλοῦν ἕνα αἰσθημα παράξενο πού καταπλήσει τὸν ἀναγνώστη, χωρὶς ὅμως νὰ τὸν ἀπωθῆ. Ἡ γριφολογία τῶν ποιημάτων, ἰδιαίτερα στὶς δυὸ πρῶτες ἐνόητες, ὀφείλεται ἴσως στὸ πνεῦμα τῶν καιρῶν κατὰ τοῦς ὁποίους γράφτηκαν τὰ ποιήματα, ἐνῶ στὴν τρίτη ἐνόητη ὁ ποιητὴς κινεῖται σὲ διαφορετικὸ κλίμα, διθυραμβικὸ. Τὸ συναίσθημα δίνει ζωὴ στὴν ποίηση τοῦ

Ἀθανασούλη με τις διακυμάνσεις του και ὁ συμβολισμὸς τὴν κάνει ἀλληγορική. Ἡ εἰκονοπλασία τοῦ ποιητῆ εἶναι πολὺ ἀναπτυγμένη και οἱ ὀδυνηρὲς ἐμπειρίες εἶναι φυσικὸ νὰ δίνουν εἰκόνας τερατώδεις

Ἡ νύκτα ἀναδύθηκε / ἀπὸ τὸ ἄλλος τῶν σκουπιδιῶν. / Δυσωδία ξεχύνονταν / και δὲν εἶταν / ν' ἀνέχεται ὁ καθαρός / τῶν πτωμάτων τὴν ἀποσύνθεση. /

δὲν λείπουν ὅμως εἰκόνας λυρικές εἰδυλλιακὲς Δευκὸ πέταλο / τοῦ ἀναμάρτητου κρίνου / δειλινὸ ἐγγρωμο ποῦ ἀνθέτεις / τῆς ζωῆς τὸν Ἀκάθιστο.

Οἱ εἰκόνας, εἶτε τρομακτικὲς εἶτε ὄχι, εἶναι πολὺ δυνατὲς και μπορεῖς νὰ δῆς πίσω τους, ὄχι χωρὶς κόπο ἐξ αἰτίας τῆς ἀλληγορικῆς γραφῆς, τὴν κοσμοθερία τοῦ ποιητῆ, γιατί ὁ ποιητῆς ἔχει ὀλοκληρώσει μιὰ δική του δημοκρατικὴ κοσμοθερία.

Στὴν πρώτη ἐνότητα φαίνεται ἡ ἀγωνία τοῦ ποιητῆ γιὰ τὴν κατάσταση ποῦ ἐπικρατοῦσε τὸ 1966 στὴν Ἑλλάδα και ἡ προσπάθειά του ν' ἀφυπνίστῃ τὴν συνειδήσεις. Εἶναι ἐδῶ μιὰ προφητικὴ φωνή. Ὁ καρκίνος τῆς συνειδήσεως τότε, σκοτάδι, δυσωδία, πλύση ἐγκεφάλου, ἄνθρωποι με μύσους ποῦ συλλαμβάνουν τὸν ποιητῆ, τὸν ἄνθρωπο, ποῦ νοθετοῦν

Μὴ σὲ σκλαθώνει, μοῦ φώναξαν ἡ Ἑλευθερία.

Θέλει φλόαξη, θέλει φρουρό, / τύραννο νὰ τὴ σώσει.

Λόγια προφητικά. Ἡ Ἑλευθερία θέλει τύραννο νὰ τὴ σώσει. Φυσικὰ θὰ ρωτήσης ἀπὸ ποιό. Ὅμως ἀν ρωτήσης τέτοιο πρᾶμα, λέει ὁ ποιητῆς, σὲ ρίχνουν στὴν ἄβυσσο, χάνεσαι. Πρέπει νὰ γίνης και ἐσὺ ἕνα με τὸ ἄβουλο πλήθος. Αὐτὸς με τὰ κλειδιά / ὀλο πενιάει, δὲ θέλει ὀνόματα. / Νὰ ,χερς τὸ σύννεφο / νὰ σὲ καλύψει / ἀπὸ τὸ ἔαρ τοῦ παντοκράτορα.

Τὸν ἀναγκάζουν νὰ ξεχάσει, ν' ἀρνηθῆ «τὸ πρῶτο του σῆμα». Ὅμως αὐτὸς βλέπει

— Εἶναι νύκτα ἀπέραντη

και ἀλοίμονο σ' αὐτοῦς ποῦ δὲν θὰ μπορέσουν νὰ βροῦν τὸ ἀντίδοτο στὴν κατάσταση αὐτή. Μπορεῖ ὅμως νὰ χορτάσει ἡ συνειδήση χωρὶς δικαιοσύνη;

Μὲ ὄσα ἐφριξες / μὴν ἀναπαυτῆς. / Στὴν ἀγορὰ / τὸ χέρι τῆς δικαιοσύνης / θὰ ἐπαίτηση / τὸ ζυγὸ τὸν πανάρχαιο.

Κάποτε θὰ γίνῃ αὐτό. Τώρα ὅμως φρίκη, ἀπορία, σύγχυση.

Σὺ θὰ συμβιβαστῆς με τὴν ὑποκρισία και τὴ φευτιά. Ἡ δημοκρατία θὰ καταστραφῆ και βλοὶ θὰ συντελέσουν σ' αὐτό. Θὰ βρεθοῦν οἱ καταλυτὲς της και οἱ ὑμνητὲς τῶν καταλυτῶν της. Πολλοὶ θὰ ξεκόψουν ἀπ' τὰ σεπτὰ τῆς ζωῆς, ἀπ' τὴ σύνεση, θ' ἀποδεχτοῦν τοὺς σφετεριστὲς και θὰ βασιλεύῃ παντοῦ ἡ παρανομία. Καὶ ἐσεπὰ ὁ ποιητῆς: Σουπνήστε οἱ ἀναίθρητοι, ἀνοιξτε τὰ μάτια σας. Προσπαθοῦν νὰ σᾶς κοιμίσουν, νὰ σᾶς ὑποτάξουν. Ὅμως τί λέω' σεῖς ἦσατε πάντα νεκροί.

*Ὁ ἀπὸ αἰῶνες νεκροί!

*Ἐξευτελίσατε τοὺς ἀνδρείους.

Ἰστέρα ἐρχεται ὁ Ἐφιάλτης τῆς δικτατορίας (1967). Τοῦ συμβαίνει τότε νὰ βλέπῃ στὸν ἐξῆσθη του ἐφιάλτες και «ἔξω ἀπ' τὸν κῆπο μου / φαντάσματα ἐφιαλτικά». Πράγματι τὰ σύμβολα στὴν ἐνότητα αὐτὴ εἶναι ἐφιαλτικά και οἱ σκηνὲς τὸ ἴδιο ἐφιαλτικὲς. Παρακολούθηση ἀπὸ Ἰουίους, βασανιστήρια* μόνο ἡ σιωπὴ σώζει. Οἱ πιδ κάτω στίχοι εἶναι χαρακτηριστικοὶ τῶν ψευδαισθήσεων ποῦ ἔχουν οἱ τύραννοι και τῶν ἀπειλῶν τους γιὰ νὰ μπορέσουν, ὅπως νομίζουν, νὰ ἐπιδικώσουν.

Φεύγουνε σὰν ἀστραπή. / Ξαναγυρίζουν. Μοῦ / βάζουν τις χειροπέδες. / Μὲ πᾶνε στὸ παγῶνι. / — Τὸ βλέπεις, μοῦ λέει, / πετῶ σὰν Ἀετός. / — Ὅχι τοῦ ἀποκρίνομαι. / — Και τραγουδῶ / σὰν παλιωμένο βιολί. / — ΟΧΙ τοῦ ἀποκρίνομαι. / — Νὰ συνειθίσεις. / Βλέπεις / τὰ νύχια μου; / — Παγῶνι γιατί με ἀπειλεῖς; / — Τὰ λόγια στοιχίζου. / — Ἡ καρδιά μου εἶναι στὰ πρόβιατα.

*Ἐνας σφαγιασμένος λαὸς στὴν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ και ὁ λαὸς αὐτὸς περιμένει ἕνα νεῦμα γιὰ νὰ ξεσηκωθῆ. Ὅμως προσέχετε, λέει. Ἡ ἀντίσταση ἐρεθίζει τὴν τυραννία. Παντοῦ ὑπάρχουν χαφιέδες. Ὁ ποιητῆς, ποῦ ἀναγκαστικὰ σιωπᾶ, ζηλεύει «τὸν ἀσίγαστο γρύλλο» ποῦ μπορεῖ νὰ τραγουδᾶ. Παντοῦ σπαραγμὸς, ἀπελπισία, ὄμως και ἐλπίδα. Οἱ περισσότεροὶ προσπαθοῦν νὰ φανοῦν ἀρεστοὶ τὸν νέο καθεστῶς. Ὅχι ὅμως βλοὶ. Εἶναι νέα παιδιὰ ποῦ θυσιάζονται και ποῦ τὰ ἔχουν τ' ἄλλα παιδιὰ γιὰ παράδειγμα.

Παντοῦ ἡ τυραννία με τοὺς χαφιέδες της, ὅσοι σκέφτονται λέφτερα δικάζονται και καταδικάζονται, παντοῦ ἐφιάλτες, σκλαβιά, ὑποκρισία, θρωμιά, παρανομία.

Ὁ ποιητῆς ἐλπίζει. Ὅμως ἀπαγορεύεται και νὰ ἐλπίζει, νὰ σκέφτεται τὴ λεφτεριά. Ἐάγρυπνος ὁ ποιητῆς, ὀρθιος, σκέφτεται τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴ λεφτεριά. Ἡ λεφτεριά δὲν εἶναι μακριά, χρειάζεται ὅμως ἀγῶνας. Στὸν «Ἐφιάλτη» οἱ σκηνὲς εἶναι ἐπίσης ἐφιαλτικὲς, παντοῦ ὑπάρχουν προστάγματα θανάτου. Εἶναι μιὰ ἀντιγραφή τῆς πραγματικότητας.

Στὰ «Συμβάντα» ποῦ γράφτηκαν λίγο μετὰ ποῦ ἄρχισε ἡ τραγωδία τῆς Κύπρου και μετὰ τὴν ἐπαναφορὰ τῆς Δημοκρατίας στὴν Ἑλλάδα ἔχουμε ἕνα ὕμνο γιὰ τοὺς νεκροὺς τοῦ Παλιτεχνεῖου.

Στὴν ἀρχὴ τῆς ἐνότητας αὐτῆς ὁ ποιητῆς μιλᾶ γιὰ ἕνα Ἐφρίλη λερωμένο, ἀνανθο, βλοσυρὸ (21η Ἀπριλίου), ποῦ ἔλληνες κτύπησαν τοὺς Ἑλλήνες.

Σὰν περισσότερία κατηγορίζαν / τραυματισμένα / τῶν Ἑλλήνων τὰ ὄνειρα / σὲ κρατητήρια και σὲ φυλακὲς / σ' ἐρημονήσια και σὲ φέρετρα ἐτοιμασμένα. / Τέρας πιδ τέρας δὲ γέννησε / ὁ Ἄδης ὁ ἑλληνικός.

Τρόμος τότε, σπαραγμὸς ἀδερφοκτόνος και μετὶ ἀναγγέλλαμε στὴν ἀνθρωπότητα πῶς «ἡ βία πῆδησε τοὺς φράκτες».

Ἡ Ἑλευθερία βγαίνει ἐντρομη στοὺς ἐρη-

μους δρόμους ενώ κροταλίζουν τα άρματα και κραυγάζει: Πού είναι η Ελλάδα.

Η πατρίδα μου έμεινε μόνη / και μόνη στο Σύμπαν / και μόνη στο άπειρο / και η μόνη στη μεγάλη αιωνιότητα.

Ταπεινωμένη και κωνηγημένη η Ελλάδα (απ' έλη τή γή, από τάφο σέ τάφο) ξεφεύγει προς τις κόρες και τα παλληκάρια που έτοιμάζουν την αντίσταση. (Πώς μάς θυμίζει το ποίημα εδώ το «μοναχή το δρόμο επήρες» κλπ. του Σολωμού.

Πικραμένη, λυπημένη λαέ μου, λέει ο ποιητής, πάντα είχες ένα Έφιάλτη, μα δεν είχες τα μέσα να τον πολεμήσης. Ήταν δύσκολος ο αγώνας σου.

Όμως (κι εδώ μάς θυμίζει την ένότητα που αναφέρεται στην Τριπολιτσά του «Ύμνου εις την Έλευθερίαν» του Σολωμού)

Οι Πύλες άνοιξαν τής Κόλασης / ανάπνροι: ξεχύθησαν, χτυπημένοι / ήρωες στους δρόμους απ' αυτούς που φυλάνε / Θερμοπύλες, με το ένα χέρι / δείχνουν το δρόμο, το άλλο / το σπάρραξαν οι δήμιοι.

Λαέ μου, λαέ, προσοχή στο άλλο σου χέρι.

Αυτοί είναι οι έκδικητές που ξεχύθησαν στους δρόμους τής Αθήνας που τους ρήμαξαν τα τάνκς.

Κανένα γαρούφαλλο δε μοσκοβόλησε άλλοτε / όσο έτούτη την ήμερα / στα στήθη των παλληκαριών σου, Ελλάδα.

Πόσο καιρό να δούμε τέτοια άντρεία. Οι νέοι του Πολυτεχνείου σαν άγγελιοι με ρομφαία, ή Πύλη του Πολυτεχνείου γκρεμισμένη από βλήματα κι εκεί άταφοι νεκροί. Το Νιόβρη (1973) κτυπούν τα παιδιά τής Ελλάδας με ξένα δπλα, το αίμα τους όμως σβύνει την τελευταία φωτιά π' άναψε ο τυραννος.

Ύστερα ώραιοι νεκροί / ανυψώνουν την έντρομη / Έλευθερία πάνω απ' τον τρομό της / και πάνε να κοιμηθούν / στα θρανία τους. Νά μην / τα ξυπνήση κανείς, μόνο / να τους φέρουν λευκά μαξιλάρια / κεντημένα απ' τα χέρια σου Ελλάδα.

Πρώτη φορά είδε τόσο φώς ή Ελλάδα, τόση άντρεία. «Εδώδιανεν ο τόπος / ανάδιανεν μύρο τα σώματα». Μιά γιορτή για όσους αγαπούν τη λευτεριά, κι ή λευτεριά φύλαε εκεί τα στενά άρματωμένα.

Άπευθύνεται ύστερα στους Έλληνες ραγιάδες, τους δουλόφρονες.

Έλληνες Έφιάλτες, ντροπή! Και όσοι Έλληνες το πιστέψατε. Όσοι ένδώσατε.

Καθαρές συνειδήσεις υπάρχουν γύρω μας. Στα πόδια μας όμως είναι ακόμη ύπουλα, αιχαμερά πρόσωπα («σκορπιοί») και πέρα από τη θάλασσα «ο δορυκος του έπόπτη» (τάχα ή βρωμιά τής έπίσημης Αμερικής;). Θυσιάσαμε τα παιδιά μας σ' ένα ύπουλο και αιμοδόρο καθεστώς και τώρα οι ψυχές τους ζητούν έκδίκηση. Μην έλεηθήτε τους τυράννους, αλλά ούτε αυτούς που συνεργάστηκαν με την τυραννία, γιατί θα σας χαλάσουν, τι απέμεινε («το άλλο χέρι»).

Γι' αυτό προσέχετε αυτό που απέμεινε.

Και άνακικλίνει ο ποιητής το θέμα. Ήταν ένας θρωμερός Απρίλης που Έλληνες πυροβόλησαν τους Έλληνες που θέλαν τη λευτεριά.

Πάνοπλοι μάς επισκέφτηκαν / την ώρα του ύπνου. / Μάς είπανε πως περιμέναμε / και ήρθαν.

Νά μη ξανάρθη ποτέ τέτοιος επισκέπτης, τέτοιος Έλληνας καλύτερα έρείπια το σπίτι, ο τόπος μας.

Πρώτη φορά χύθηκε τόσο φώς σε μιá περίοδο τυραννίας. Ο Ένας μας είχε τον άλλο για παράδειγμα. Και κλείει το ποίημα με μιá άπειλή για τους νοσταλγούς τής τυραννίας.

Έτσι περνώντας / άνάμεσα απ' τις πύλες / των αιώνων / ποιος δεν θά μάς δει θρωμύλος / και δεν θά θυπιστεί τόν όχετό που τον ξέρασε;

Θεωρήσαμε καλό να κάνουμε τη σύντομη αυτή άνάλυση του περιεχομένου του Κρίτωνα Αθανασούλη για να βοηθήσουμε τον άναγνώστη ή μελετητή του βιβλίου αυτού με το ιδιότυπο, πολλές φορές σχεδόν ασκτεινό, βφος, που όμως άκριβώς αυτή ή ιδιοτυπία του μαζί με τις ιδέες του και τις δυνατές εικόνες του (πολλές φορές τρομακτικές) έλκύουν το φίλο τής ποίησης. Η έποχή στην όποια αναφέρεται (1966-1974) είναι σταθμός στην Έλληνική Ιστορία και το βιβλίο αυτό, ή τριλογία αυτή του Αθανασούλη, άποτελεί ένα δλοκληρωμένο ποιητικό χρονικό τής ύστε και γι' αυτό αξίζει να διαβασή «Ο Αγαθάγγελος, ο Έφιάλτης και τα Συμβάντα».

ΑΝΔΡΕΑΣ Γ. ΘΩΜΑ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ

«ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ»

Η σειρά «Κείμενα και Μελέται Νεοελληνικής Φιλολογίας», που εκδίδεται από το 1961 κάτω από τη διεύθυνση του καθηγητή Γεωργίου Θ. Ζώρα, συμπλήρωσε ως τις άρχές του 1974 ένενήντα τεύχη. Στη σειρά αυτή περιλαμβάνονται μελέτες και παρουσιάσεις χειρογράφων κειμένων και άλλων εγγράφων, σχετικές με τη Νεοελληνική Ιστορία και λογοτεχνία. Δεκάδες Έλληνες και ξένοι μελετητές έχουν σήμερα συνεργασθή στην πλατιά και σοδαρή αυτή προσπάθεια.

Έχω μπροστά μου έννιά από τα τεύχη τής σειράς, τους αριθμούς 81-83 και 85-90, όλα, εκτός από το τελευταίο, εκδόσεις του 1973. Πέντε από τα τεύχη άποτελούν έργασίες του διευθυντή των εκδόσεων καθηγητή Γ. Θ. Ζώρα. Από αυτά τα τέσσερα σχετίζονται με γεγονότα και πρόσωπα των παραμονών και των χρόνων τής Έπαναστάσεως του Εικοσέννα.

Ἄρ. 81. Γ. Θ. Ζώρα, Ἡ Ἄ ν τ α ρ σ ί α τοῦ Ἀ λ ῆ Π α σ ᾶ εἰς ἄ γ ν ω σ τ α ἔ γ γ ρ α φ α τοῦ ἀ π ο ρ ρ ῆ τ ο υ ἀ ρ χ εῖ ο υ τοῦ Β α τ ῖ κ α ν ο ῦ. Ὁ μελετητής, ὕστερα ἀπὸ σύντομη εἰσαγωγή, μὲ τὴν ὁποία δίνει κατωτοπιστικὰς πληροφορίες γιὰ τὴν ἐποχὴ καὶ τὶς συνθήκας ὑπὸ τὶς ὁποῖες συντάχθησαν τὰ ἔγγραφα, παρουσιάζει σὲ ἑλληνικὴ μετάφραση ἀπὸ τὰ ἰταλικά 19 ἔγγραφα ἀπὸ τὰ ἀπόρητα ἀρχεῖα τῆς Ἁγίας Ἐθρας. Τὰ 17 ἀπὸ αὐτὰ ἀποτελοῦν ἀναφορὰς τοῦ παπικοῦ προξένου στὴν Κέρκυρα πρὸς τὸν Segretario di Stato (ὑπουργὸ ἐξωτερικῶν) τοῦ Βατικανοῦ, καὶ τὰ δύο εἶναι ἔγγραφα τοῦ ὑπουργοῦ πρὸς τὸν παπικὸ πρόξενο. Τὰ πῦθ ἐνδιαφέροντα εἶναι ἀσφαλῶς οἱ ἀναφορὰς τοῦ προξένου, στηριζόμενες συχνὰ στὶς ἐκθέσεις τοῦ παπικοῦ προξενικοῦ πράκτορα στὴν Πρέβεζα, πόλη ποῦ συνδέοταν ἄμεσα μὲ τὴ σκηνὴ τῶν ἐπιχειρήσεων τῆς ἀποστασίας τοῦ Ἀλῆ. Τὰ ἔγγραφα καλύπτουν τὴν περίοδο 13/25 Ἀπριλίου 1820 μέχρι 1/13 Φεβρουαρίου 1822, καὶ φωτίζουν ὄχι μόνον τὰ γεγονότα αὐτὰ καθαυτὰ ἀπὸ ἄμεσες πηγές, ἀλλὰ καὶ τὶς ἀντιδράσεις ποῦ προκαλοῦσαν στὴν Ἁγίαν Ἐθρα καὶ στὴν Ἀγγλοκρατούμενη Ἑπτάνησο τὰ γεγονότα, πολὺ περισσότερο ποῦ τὰ τελευταῖα ἀπ' αὐτὰ συμπίπτουν καὶ διαπλέκονται μὲ τὶς πρώτες φάσεις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐξεγέρσεως τοῦ 1821.

Ἄρ. 82. Γ.Θ. Ζώρα, Α ἰ π ρ ῶ τ α ἰ ἐ ν Π ᾶ τ ρ α ἰ ς Ἐ π α ν α σ τ α τ ῖ κ α ἰ ἐ κ δ ῆ λ ῶ σ ε ἰ ς, κ α τ ᾶ π λ η ρ ο φ ο ρ ῖ ε ς τ ο ῦ Ὀ λ λ α ν δ ῖ κ ο ῦ Π ρ ο ξ ἔ ν ε ἰ ο υ. Παρουσιάζονται ἑπτὰ ἔγγραφα σταλμένα ἀπὸ τὸν Ὀλλανδὸ πρόξενο στὶς Πάτρεις πρὸς τὸν Ὀλλανδὸ πρέσβυ στὴν Κωνσταντινούπολη. Τὰ ἔγγραφα, δοσμένα σὸ γαλλικὸ τὸν πρῶτότυπο, μὲ σύντομες περιλήψεις στὴν ἑλληνικὴ, προσφέρουν σαφῆ καὶ ἀκριβῆ περιγραφὴ γεγονότων ἀπὸ κατὰ πληροφορημένο καί, σὲ πολλὰ, αὐτόπτη μάρτυρα. Ἰδιαίτερη σημασία ἔχουν οἱ πληροφορίες γιὰ τὴ στάση τῶν διαφόρων ξένων προξένων στὶς Πάτρεις ἀπέναντι στοὺς ἐπαναστάτες καὶ τὴ γενικώτερη πολιτικὴ ποῦ τήρησαν. Τὸ πρῶτο ἔγγραφο ἔχει ἡμερομηνία 21 Φεβρουαρίου / 4 Μαρτίου 1821 καὶ τὸ τελευταῖο 15/27 Ἰουλίου 1821. Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ γεγονός ὅτι τὰ τρία τελευταῖα ἔγγραφα εἶναι σταλμένα ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι, τὴν Πρέβεζα καὶ τὴν Κέρκυρα, ὅπου διαδοχικὰ κατέφυγε ὁ Ὀλλανδὸς πρόξενο, μετὰ τὴν καταστροφὴ καὶ τὴν πυρπόληση τῶν Πατρῶν ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Ἄρ. 89. Γ.Θ. Ζώρα, Ἡ ἐ ν ἔ τ ε ἰ 1822 κ α τ α σ τ ρ ο φ ῆ τ ῆ ς Χ ἰ ο υ κ α τ ᾶ ἄ γ ν ω σ τ ο ν π ε ρ ῖ γ ρ α φ ῆ ν τ ο ῦ Ὀ λ λ α ν δ ο ῦ Π ρ ο ξ ἔ ν ο υ. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἐκτενῆ ἐξιτόρηση τῶν γεγονότων στὴ Χίο ἀπὸ τὴν 1η Μαρτίου ὡς τὶς 31 Μαΐου 1822, γραμμικὴ κατὰ τρόπο ἡμερολογιακὸ ἀπὸ τὸν Ὀλλανδὸ πρόξενο στὴ Χίο καὶ σταλμὲνη στὸν Ὀλλανδὸ πρέσβυ στὴν Κ)πολη,

ἀπὸ ὅπου κατέληξε στὰ Κρατικά Ἀρχεῖα τῆς Χάγης. Ἡ περιγραφή τῶν γεγονότων εἶναι γραμμικὴ στὴν ἰταλικὴ — τῆς ὁποίας ὁ πρόξενο ἤταν κάτοχος — καὶ στὴ γλώσσα αὐτὴ εἶναι δημοσιευμένη ἀπὸ τὸν ἐκδότη, ὕστερα ἀπὸ εἰσαγωγή καὶ παράθεση χαρακτηριστικῶν ἀποσπασμάτων σὲ ἑλληνικὴ μετάφραση. Ἡ περιγραφή εἶναι ζωντανή, ρεαλιστικὴ καὶ λεπτομερής, καλύπτει τριάντα περίπου σελίδες, καὶ ἀποκαλύπτει πολλὰς ἄγνωστες πτυχὰς τῆς Ἐπαναστάσεως στὴ Χίο, τῆς εἰσβολῆς καὶ τῶν ὤμοθτων τῶν τουρκικῶν δυνάμεων καὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ νησιοῦ. Τὴ σημασία τῆς ἐκθέσεως αὐτῆς σὲν ἱστορικῆς πηγῆς τονίζει ὁ καθηγητὴς Ζώρας μὲ τὶς ἀκόλουθες παρατηρήσεις: «Αἱ παρεχόμεναι εἰδήσεις συμπίπτουν εἰς τὰς γενικὰς γραμμὰς μὲ τὰς ἐξ ἄλλων πηγῶν γνωστὰς ἤδη πληροφορίας, ἀναφέρονται ἐν τούτοις καὶ ἐπεισόδια καὶ λεπτομέρειαι ἄγνωστοι, ὀφειλόμεναι εἰς τὴν ἄμεσον ἀντίληψιν ὡς καὶ τὰς προσωπικὰς κρίσεις καὶ προβλέψεις ἐνὸς ἐπισήμου λειτουργοῦ εὐρισκομένου ἐπὶ τόπου καὶ κατέχοντος ὑπεύθυνον θέσιν, ἣτις ἐπέτρεπεν εἰς αὐτὸν πολλὰ νὰ γνωρίζῃ, καὶ, ἐπομένως, νὰ σταθμίζῃ τὰ πράγματα μεθ' ἡρεμίας καὶ ἀντικειμενικότητος».

Ἄρ. 90. Γ.Θ. Ζώρα, Π λ η ρ ο φ ο ρ ῖ ε ἰ Ἀ γ γ λ ο υ π ε ρ ῖ η γ ῆ τ ο ῦ π ε ρ ῖ Β ἠ λ α ρ ᾶ, Χ ρ ῖ σ τ ο π ο ῦ λ ο υ, Φ α λ ῖ δ α καὶ Ἀ λ ῆ Π α σ ᾶ τ ὸ 1824. Πολύτιμες πληροφορίες γιὰ πρόσωπα στενὰ δεμμένα μὲ τὶς ἀρχὲς τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας ἀναδύονται ἀπὸ ἀπόσπασμα παλίου βιβλίου (Λονδίνο, 1839) ἀγγλο περιηγητοῦ, ποῦ ἐπαναδημοσιεύεται ἀπὸ τὸν Γ. Θ. Ζώρα. Ὁ ἀγγλος περιηγητής, ἱερωμένος S. Sheridan Wilson, ἀνάμεσα στὰ πολλὰ μέρη τῆς ἤδη ἐπαναστατημένης Ἑλλάδος, ἐπισκεψθῆκε καὶ τὴν Κέρκυρα (στὰ 1824), ὅπου συναντήθηκε δύο φορές μὲ τὸν ἡπειρώτη λόγιον Ἀθανάσιον Φαλίδα. Ἡ γνώμη τῆς ἑλληνικῆς ἀπὸ τὸν Wilson ἐπέτρεψε νὰ ἐπεκταθῇ ἡ μεταξὺ τους συνομιλία σὲ ποικίλα θέματα καὶ γεγονότα, ὅπως ὁ Ἀλῆ Πασᾶς, στὴν ἀλλή τὸ ὅποιον ἠπηρετήσε ὁ Φαλίδα. Πολὺ σημαντικὰ καὶ ἐνδιαφέροντα εἶναι ὅσα ἀναφέρονται σὸ γλωσσικὸ ζήτημα, ἰδιαίτερα σὸ θέμα τῆς προφορᾶς τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς καὶ τῆς γλωσσικῆς ἐξελίξεως. Ἐπ' αὐτοῦ, μολονότι ὁ ἀγγλος περιηγητὴς θεωρεῖ ὅτι ἡ ἐρασματικὴ προφορὰ εἶναι ἡ ὀρθὴ ἀπόδοση τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, ὑποστηρίζει ὡστόσο ὅτι ὅλη ἡ Εὐρώπη, καὶ ἰδίως τὰ ἀγγλικὰ σχολεῖα, πρέπει νὰ υιοθετήσουν τὴν ζωντανὴν προφορὰ τῶν νεώτερων Ἑλλήνων. Ἡ συζήτησὴ τους γύρω ἀπὸ τὸν Ἄθ. Χριστόπουλο καὶ τὸν Βηλαρᾶ εἶναι ἀποκαλυπτικὴ καὶ γιὰ τὶς ἀόψεις τῶν δύο συνομιλητῶν, ἰδιαίτερα γιὰ τὸ ἔργο καὶ τὴν ὀρθογραφία τοῦ τελευταίου, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν πληροφορία ὅτι ὁ Φαλίδας κατεχε χειρόγραφο παιημάτων τοῦ Βηλαρᾶ. Τὸ ἀπόσπασμα τοῦ βιβλίου παρατίθεται σὸ ἀγγλικὸ πρῶτότυπο καὶ σὲ ἑλληνικὴ μετάφραση.

85. Γ. Θ. Ζώρα, Οί ἐν Ἑπτάνησιν σεισμοὶ κατὰ τὰ ἔτη 1820 καὶ 1825 εἰς περιγραφήν ἐγγράφων τοῦ ἀπορρήτου ἀρχείου τοῦ Βατικανοῦ. Τέσσερα ἔγγραφα — ἀναφορὴ τοῦ παπικοῦ προξένου στὴν Κέρκυρα πρὸς τὸ Βατικανὸν — σχετικὰ μὲ τὴν καταστροφὴν τῶν σεισμῶν τοῦ 1820 καὶ 1825 ἐν τῇ Ἑλλάδι. Τὰ κείμενα, ποὺ δημοσιεύονται ἐν ἰταλικῷ πρωτότυπῳ καὶ ἑλληνικῇ μετάφρασιν, πέρα ἀπὸ τὴν πληροφόρησιν γιὰ τὴν καταστροφὴν παρέχουν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψη τῶν μέτρων τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως τῶν Ἰονίων γιὰ τὴν ἀνακούφισιν τοῦ πληθυσμοῦ.

Στὸ ἴδιον τεύχος (85) δημοσιεύεται ἔγγραφο ἡμερομηνίας 25-11-1830, τὸ ὁποῖο ἀπέστειλε ἡ Παπικὴ Κυβέρνησις πρὸς τὸν Ἰππότη Ἀρμοστή τῶν Ἰονίων Νήσων, ζητώντας νὰ διορισθῇ ἐν Βολωνίᾳ «χρηστὸν καὶ ἐμπιστὸν πρόσωπον, καταγεμόνον ἐκ τῶν Ἰονίων Νήσων ἢ τῆς Κυρίας καλουμένης Ἑλλάδος, τὸ ὁποῖον, ἐγκαθιστῶν ἐκεῖ τὴν διαμονήν του νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀσκήξῃ ἐξουσίαν σχεδὸν πατρικὴν ἐπὶ τῶν νεαρῶν Ἑπτανησίων, οἵτινες σπεύδουσιν εἰς ἱκανὸν ἀριθμὸν πρὸς μόρφωσιν». Καὶ τοῦτο γιὰ νὰ ἀποφεύγῃται ποικίλεις ἀταξίαι ἐν τῇ διαγωγῇ τῶν ἐν λόγῳ σπουδαστῶν.

Ἀρ. 88. Μαρίας Μαντουβάλου, Ἡ Ἑλληνικὴ «θεματογραφία» ἐπὶ τῶν ἐτῶν 1733, 1826, 1890. Ἡ ἐργασία αὐτὴ τῆς Μαρίας Μαντουβάλου εἶναι μετάφρασις ἀπὸ τὸ ἀγγλικὸν πρωτότυπον τῆς ἀνακοίνωσής τῆς ἴδιας ἐν τῷ 7ῷ Διεθνῆς Συμποσίου Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν ἐν τῇ Βιρμίνγχαμ τῆς Ἀγγλίας, τὸν Μάρτιον τοῦ 1973. Τὸ μελέτημα, παρουσιάζοντας τρεῖς κώδικας μὲ θέματα μεταφορὰς ἀπὸ τὴν Νέα Ἑλληνικὴν ἐπὶ τῆς Ἀρχαίας, ἐκτείνεται ἐπὶ τὴν παρουσίασιν τῆς ὁργανώσεως τῆς παιδείας τῶν Ἑλλήνων προσφύγων ἐν τῇ Δύσει μετὰ τὴν ἄλυσιν, καὶ δείχνει τὸν τρόπον ἐργασίας ἐν «θέμα» ὅχι μόνον ἐν γλωσσικῇ ἀσκήσει ἀλλὰ καὶ ἐν μέσῳ ἠθικοθρησκευτικῆς καὶ ἀνθρωπιστικῆς ἀγωγῆς. Ἰδιαίτερα τονίζεται ἡ δημοτικὴ γλῶσσα τῆς ἐποχῆς ποὺ μᾶς διασώζουν οἱ κώδικες, καθὼς καὶ ἡ χρῆσις τῆς δημοτικῆς αὐτῆς ἐν ἐπίσημῳ σχολικῷ μέσῳ παιδείας.

Ἀρ. 83. David Holton, Ἡ Ἑλληνικὴ Παράδοσις τοῦ Μυθιστορηματοῦ τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου, ἡ συνέχεια καὶ ἡ ἐξέλιξις τῆς. Καὶ ἡ ἐργασία αὐτὴ εἶναι ἀνακοίνωσις ἐν τῷ Συμποσίου Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν ἐν τῇ Βιρμίνγχαμ (Μάρτιος 1973). Τὸ θέμα τῆς εἶναι τὸ Μυθιστόρημα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἢ Ψευδο-Καλλιθένης, κείμενον δημοτικώτατον ἐν τῷ βυζαντινῷ κόσμῳ, ἐξαιτίας καὶ τῆς συναρπαστικότητός του καὶ τῶν ἠθικῶν του νοουθεσιῶν. Ὁ μελετητὴς ὑποστηρίζει τὴν ἀδιάκοπτον παράδοσιν δημοτικότητος τοῦ μυθιστορηματοῦ ἐν τῷ βυζαντινῷ καὶ μεταβυζαντινῷ

χρόνῳ. Τοποθετώντας τὴν πρωϊμότερη μορφή του μυθιστορηματοῦ γύρω ἐν τῷ 300 μ.Χ., ἀναζητεῖ καὶ ἀνερευνᾷ τὴν παλαιότερον πηγὴν του καὶ παρακολουθεῖ τὴν ἐξέλιξιν του ἐν τῶν ομάδων χειρογράφων. Μὲ τὴν μελέτη αὐτὴν ἔχομε μίαν ζωντανὴν εἰκόνα τοῦ ἐνδιαφέροντος ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, γιὰ πολλοὺς αἰῶνας, γύρω ἀπὸ ἓνα ἐνδιαφέρον ἀνάγνωσμα, ψυχαγωγικὸν μαζὶ καὶ ἠθιοπλαστικόν, ἐν μίᾳ ἐποχῇ τῶν ταύκα ἀναγνώσματα ἦσαν σπάνια. Στὴ μελέτη γίνεται καὶ εἰδικὴ ἀναφορὰ ἐπὶ τὴν μοναδικὴν περίπτωσιν τῆς Κύπρου, ὅπου ἐν πολλοῖς πρώτοις χρόνοις ἐμφανίζεται ἡ νεοελληνικὴ δημοτικὴ ἐν τῇ πεζογραφίᾳ.

Ἀρ. 86. Silvio Giuseppe Mercati, Δημοτικὰ Κείμενα ἐκ τῶν χειρογράφων τοῦ Ἀλλάτιου. Μετάφρασις ἀπὸ τὰ ἰταλικά μελέτημα τοῦ ἰταλοῦ ἐλληνοσθητῆ S. G. Mercati, δημοσιευμένη ἐν τῷ «Studi Bizantini e Neoeellenici», τοῦ 1931. Πρόκειται γιὰ παρουσίασιν πέντε σύντομων δημοτικῶν ποιητικῶν κειμένων ἀπὸ τῆς Χίο, γραμμένων μὲ λατινικοὺς χαρακτήρας, ποὺ βρέθηκαν ἀνάμεσα ἐν τῶν χειρογράφων τοῦ Ἀ. Ἀλλάτιου. Τὰ κείμενα αὐτὰ, καταγεγραμμένα ἀπὸ τὸν Ἑλληνα προστάτημον τοῦ τμήματος ἑλληνικῶν χειρογράφων τοῦ Βατικανοῦ, ἐν τῷ 18ῳ αἰῶνι, εἶναι ἐνδεικτικὰ τῆς σημασίας ποὺ ἀπεδίδετο ἐν τῶν δημοτικῶν κειμένων ἐν μίᾳ πρώτῃ ἐποχῇ, ποὺ πολλοὶ ἀπέχει ἀπὸ τὸν Φωριέλ καὶ τὸν Πάσοσ. Τὰ κείμενα παρατίθενται ἐν τῇ λατινῷ μορφῇ γραφῆς καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ μεταγραφῇ.

Ἀρ. 87. Robert Browning, Ὁ Μαρκανδὸς κώδικας XI. 31 καὶ ἡ Βυζαντινὴ Σχεδογραφία. Ἐργασία καὶ αὐτὴ ποὺ ἀνακοινώθηκε ἐν τῷ 7ῷ Διεθνῆς Συμποσίου Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν, μεταφρασμένη ἀπὸ τὴν Μαρία Μαντουβάλου. Ἡ μελέτη ἔχει ἀφετηρίαν ἐν τῶν σελίδων 275-300 τοῦ χειρογράφου XI. 31 τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης, οἱ ὁποῖες περιέχουσιν μικρὰ κείμενα μὲ κοινὸν χαρακτηριστικὸν τὸν συνδυασμὸν πεζοῦ καὶ ἑμμετροῦ λόγου. Πρόκειται γιὰ ἑλληνικά κείμενα μὲ ποικίλον περιεχόμενον (ιστορικὰ ἀγίων, κλασσικὴ μυθολογία, ἱστορικὰ ἀνέκδοτα, λαϊκὰ ἀντιλήψεις, ρητορικὰ ἀσκήσεις κ.ἄ.), δείγματα τῆς βυζαντινῆς «σχεδογραφίας», κείμενα δηλαδὴ ποὺ συνέθετε καὶ παρουσίαζε ὁ δάσκαλος τοῖς μαθηταῖς, γιὰ γλωσσικόν, ὑπολογικόν καὶ ἱστορικὸν σχολιασμὸν. Μὲ παράλληλη μελέτη ἄλλων κωδίκων μὲ παρόμοιον περιεχόμενον («σχεδογραφία» καταρτίζει ἓνα κατάλογον «σχεδογράφων» (ἀνάμεσα τοῖς ὁποῖοις καὶ δύο Κύπριοι, μὲ τὰ ὀνόματα Βαρνάβας καὶ Βασίλειος), συνθετῶν δηλαδὴ διδακτικῶν σχολικῶν βιβλίων («σχεδίων»), τὸ ὁποῖον βρισκόταν ἐν χρῆσει ἐν τῶν πρώτων πενήντα χρόνοις τοῦ 14ου αἰῶνος. Μὲ τὴν μελέτη ἀποδεικνύεται ὅτι μεγάλος ἀριθμὸς σχεδογράφων προήλθε ἀπὸ τὴν Πατριαρχικὴν Σχολὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῷ 12ῳ αἰῶνι, καὶ παράλληλα πλουτίζεται ἡ γνώσις μας γιὰ τὴν σχολικὴν ἀγωγὴν τῆς

ἐποχῆς καὶ τὴ μορφή πού ἔπαιρνε ἔκτοτε ἢ νεο-ελληνικὴ διγλωσσία.

Γενικά, μὲ τὴ σειρά «Κείμενα καὶ Μελέται Νεοελληνικῆς Φιλολογίας» φωτίζονται μὲ ἐνδιαφέροντα, καὶ συχνὰ ἀποκαλυπτικῶς, τρόπο ποιικίλες ἀπόψεις τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς. Μερικὲς τυπογραφικὲς ἀδελφείες καὶ κάποια γλωσσικὴ ἀσυνέπεια μποροῦσαν νὰ ἀποφευχθοῦν.

Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ

ΠΕΝΘΗ

ΒΙΑΣ Ι. ΜΑΡΚΙΑΔΗΣ

* Ἄλλος ἓνας φρουρὸς πού ἤδη παραδίδει τὴ σκυτάλη μᾶς ἄφησε. Πρόκειται γιὰ τὸ Βία Ι. Μαρκιάδη, τὸν ἀξέχαστο Β.Ι.Μ., πού στάθηκε ἓνας ἀπὸ τοὺς ἐντιμότερους κι' ἐπιτυχεστέρους ἐργάτες τῆς κάπως παλαιότερης Κυπριακῆς δημοσιογραφίας. Στὴν ἀρχὴ δίπλα στὸν Κ.Α. Κωνσταντινίδη, στὸν «Ν. Κυπριακὸ Φύλλακα», κι' ἀργότερα, ἐκ παραλλήλου, καὶ στὴν ἀπογευματινὴ του ἔκδοση καὶ πιὸ ὕστερα στὸ «Ἔθνος» καὶ τὴν «Ἐλευθερία». Γιὰ νὰ πάρῃ τελικὰ τὴ γενικὴ διεύθυνση τοῦ Ρ.Ι.Κ. ἔβου καὶ συνέχισε, μετὰ τὴν ἀρμπηρέτησή του, νὰ δουλεύῃ σὰν συντάκτης ὡς τὸ θάνατό του.

Προσωπικὰ τὸν γνώρισα καὶ συνεργάστηκα μαζί του κυρίως στὸ «Ἔθνος». Κι' εἶδα τότε ἀπὸ κοντὰ καὶ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸ δημοσιολόγο. Ποὺ στεκόταν πάντα ἀλύγιστος ἀπάνω στὶς ἐπάλξεις τῶν ἰδεῶν του μὲ τὴν ἐξυπνάδα του καὶ τὸ πηγαῖο χιούμορ του, μὲ τὴν ἱκανότητα νὰ συλλαμβάνῃ ἑκάθαρο τὸν πυρῆνα τῶν προβλημάτων πού τὸν ἀπασχολοῦσαν καὶ μὲ τὸ χάρισμα νὰ ἐκφράζεται στὰ κείμενά του ἀπλοποιώντας καὶ ἐλλαϊκεύοντας τὰ πάντα μὲ τρόπο χαρακτηριστικὰ γλαφυρὰ καὶ σύντομο, μὲ θαυμαστὴ σαφήνεια καὶ μὲ πειστικότητα. Κι' ἐνῶ ἀπὸ τὴ μίαν ἤξερε νὰ τιθασεύῃ τὸ συναισθηματισμὸ στὰ κανάλια τῆς λογικῆς, τῆς σχεδὸν μαθηματικῆς σκέψης κι' ἐπιχειρηματολογίας, ἀπὸ τὴν ἄλλη μιλοῦσε κατ' εὐθεΐαν στὴν ψυχὴ τῶν ἀναγνώστων του.

* Ο Β.Ι.Μ. δὲν ἔγραφε μόνο εὐκαιριακὰ κι' ἀπάνω σ' ἕλα τὰ ἐπικαιρα θέματα τοῦ τόπου. Σὲ ὄρες νημερίας δούλευε τὴν κοινὴ γνώμη μὲ πραγματικὴ αἰσθησιὴ πρὸς ὅλες τίς κατευθύνσεις πού μποροῦσαν νὰ προαγάγουν τὴν ἀστική, πολιτικὴ, ἐκκλησιαστικὴ, εκπαιδευτικὴ καὶ δημοσιονομικὴ προκοπή. Ἐπὶ ἀγγλοκρατίας μὲ εἰςτομία καὶ πείσμα. Στὰ χρόνια τοῦ ἀγῶνος μὲ μοναδικὴ ἔξαρση. Κι' ὕστερα μὲ δυνατὲς σκέψεις καὶ μὲ σιωφροσύνη πάντα.

Τὸ καλύτερο μνημόσυνο γιὰ τὸ Βία Μαρκιάδη ἔβταν ἂν δικί του ἢ φίλοι του ἀναλάβειαν — νὰ μᾶς δώσουν — ἓνα ἀπάνθισμα τῶν ἀντιπροσωπευτικότερων κειμένων του. Θάταν κι' αὐτὸ μὰ προσφορὰ πρὸς τοὺς νεώτερους.

Φ. Π. ΒΡΑΧΑΣ

ΓΕΝΙΚΑ

Στὴ «Νέα Ἐστία» (15 Ἀπρ. 75) ἡ Δίνα Ἀντωνοπούλου γράφει γιὰ τὸν Μιχαὴλ Κάσιαλον. Στὸ ἴδιο τεῦχος δ' Γ. Χατζίνης σχολιάζει τὸ βιβλίον τοῦ Δημ. Σιατόπουλου «Ματωμένη Κύπρος». — Στὰ «Κριτικὰ Φύλλα» (ἀρ. 21) δημοσιεύεται ποίημα τοῦ Πυθ. Δρουσιώτη καὶ τμῆμα ἀπὸ σχόλιον τοῦ Κ. Χρυσάνθη γιὰ τὰ ἀφιερῶματα τῶν «Κριτικῶν Φύλλων», πού εἶχε δημοσιευθῆ στὴν «Πνευματικὴ Κύπρος». — Ἡ μηνιαία ἐφημερίδα «Τετραδίον» (ἀρ. 10) ἀφιερώνεται εἰδικὰ στὴν Κύπρο. Περιέχει ποικίλη ἐνδιαφέρουσα ὕλη γιὰ τὸ νησί. — Τὸ περιοδικὸ «Σερεὰ Ἐλλάδος» (ἀρ. 67) ἀφιερώνει σελίδες στὴν Κύπρο. Τὴ συλλογὴ ἀποσπασμάτων γιὰ τὴν Κύπρο κάμνει δ' Ἀπ. Ζορμπᾶς — Στὴ συλλογὴ «Γυμνὸς τοῖχος» τῆς Ἰ. Τσάτσου δημοσιεύεται ποίημα γιὰ τὴν Κύπρο.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Κριτικὰ Φύλλα (Ἀθήνα) ἀρ. 21 — Ἰπειρωτικὴ Ἑστία (Γιάννενα) ἀρ. 273/274 — Σμύρνα (Νέα Σμύρνη) ἀρ. 79/80 — Μακεδονικὴ Ζωὴ (Θεσσαλονικὴ) ἀρ. 106 — Ἐθόννη (Ἀθήνα) ἀρ. 39 — Φωνὴ τῆς Ἀχαΐας (Πάτρας) Σελίδα φιλολογικὴ Ἀπρίλης - Μάης — Νέα Ἐποχὴ (Λευκωσία) ἀρ. 111 - Cyprus To-day (Λευκωσία) τομ. 13/1 Dialogue (U.S.A.) vol 8, No. 1 — Δαρισαΐκὰ Γράμματα (Δάρισα) Φεβρ. 75 — Τριφυλικὴ Ἑστία (Ἀθήνα) ἀρ. 1 — Ἀστυνομικὰ Χρονικὰ (Λευκωσία) Ἰαν. - Μάρτ. 75 — Κασταλία (Ἀθήνα) ἀρ. 38 — Παρνασσὸς (Ἀθήνα) τομ. ΙΖ' ἀρ. 1 — Κρίκος (Λονδίνο) ἀρ. 287/288 — Στερεὰ Ἑλλάς (Ἀθήνα) ἀρ. 67 — Νέα Πορεία (Θεσσαλονικὴ) ἀρ. 239/242 — Κρυστάλλης (Πειραιᾶς) ἀρ. 149 — Δοκιμὲς (Λευκωσία) ἀρ. 6.

ΑΒΛΕΨΙΑ

Στὴν κριτικὴ γιὰ τὸ βιβλίον «Ἀνοιξη», πού δημοσιεύθηκε στὸ τεῦχος 175-176, παρελείφθησαν κατὰ λάθος τὰ ὀνόματα τῶν κ.κ. Ἀ. Ταλαντίνη καὶ Ἰακ. Κωνσταντίνου.

ΑΙΟΛΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

τοῦ Γ. Βαλέτα

Διμηνιαία

Ἑτησίαι συνδρομὴ δρ. 180

Διεύθυνσις: Νηρέως 41

Παλαιὸν Φάληρον

BLENDINA

Ἡ μεγάλη Γαλλικὴ μάρκα
διὰ παιδικὲς τροφές

ΠΡΟΣΦΕΡΟΥΝ ΕΙΣ ΚΑΛΩΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΕΝΕΣ ΠΟΣΟΤΗΤΕΣ
ΟΛΑ ΤΑ ΘΡΕΠΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΔΙΑ ΚΑΛΗΝ ΥΓΕΙΑΝ

Μεγάλη ποικιλία

ἀπὸ ἑτοιμὲς τροφές σέ βαζάκια
(ψάρι, μυαλά, χορταρικά, φρούτα κ.λ.π.)

Ἐπίσης κρέμες

στιγματίας παρασκευῆς
(δημητριακά, γάλα καί μέλι κ.λ.π.)

Ἄντιπρόσωποι - Διανομεῖς
ΞΑΝΘΟΣ ΛΥΣΙΩΤΗΣ & ΥΙΟΣ ΛΤΔ.
ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Shelltox

αεροζόλ με Varona

**ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΑ
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ-
ΤΙΚΑ ΟΛΑ
ΤΑ ΕΝΤΟΜΑ**

Το Shelltox σκοτώνει
τὰ έντομα
όπουδήποτε
και άν κρύβονται.

**ΖΗΤΑΤΕ SHELLTOX
ΜΕ ΒΑΡΟΝΑ**

Ζητήσατέ τα από τὰ
παντοπωλεία και
πρατήρια Σιέλλ.

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΣΙΕΛΛ ΚΥΠΡΟΥ ΛΤΔ.
Τηλ. 63061-5

*Four of the
K E O
table wines
par excellence*

